

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ ve TÜRKİYE'DE
SERBEST BÖLGELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selin YAZICILAR

BURSA 2007

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ ve TÜRKİYE'DE
SERBEST BÖLGELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Selin YAZICILAR

**Danışman
Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN**

BURSA 2007

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı “.....”
..... konulu
..... (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez
savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

...../...../ 20.....

Enstitü Müdürü
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Sınav Komisyonu Başkanı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Ana Bilim Dalı Başkanı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

...../...../ 20.....

Enstitü Müdürü
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Yazar: Selin YAZICILAR

Üniversitesi: Uludağ Üniversitesi

Anabilim Dalı: İktisat

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı: 130

Mezuniyet Tarihi:..../..../2007

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

Genel bir tanımlama ile serbest bölgeler, ülke sınırları dahilinde olmakla beraber, dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması bakımından ülkenin gümrük hattı dışında sayılan bölgelerdir. Bu bölgelerde ilgili ülkeye ait yasal düzenlemeler uygulanmamakta, bunun yanında yapılan faaliyetler için çeşitli teşvikler sağlanmaktadır.

Serbest bölgelerin kurulmasındaki amaçlar; ihracatın artırılması, dış ticaret ve yatırımlar ile ilgili bürokrasinin azaltılması, ithalatın daha kolay ve daha az maliyetli gerçekleştirilebilmesi ve üretim ve istihdamın artırılmasıdır.

Bugün ülkemizde faaliyet gösteren serbest bölgelerin sayısı yirmi bire ulaşmıştır. 1985 yılında 3218 sayılı Kanun'la kurulmaya başlanan serbest bölgeler kuruldukları günden bu yana ekonomiye belirgin katkılar sağlamışlardır. Ağırlıklı olarak sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü serbest bölgelerimizdeki faaliyetlerden elde edilen her çeşit kazanç vergi dışı bırakılmaktadır.

Avrupa Birliği'nde serbest bölge uygulamaları incelendiğinde ise, bölgelerde ağırlıklı olarak ticaret faaliyetlerinin yürütüldüğü, dış ticaret, gümrük ve vergi uygulamaları açısından da formalitelerin kısmen daha az olmakla birlikte, ülkemizdeki kadar muafiyet tanınmadığı görülmektedir.

Türkiye'deki serbest bölgelerin AB'ye uyum sürecinde tartışma konusu olacağı ve Birlik yasal mevzuatına uyum sağlaması gerektiği açıktır.

ABSTRACT

In general, free zones can be described as the zones which are within the borders of country, but are out of customs line of the country in terms of foreign trade, tax and administration of customs legislation. Legal regulations of the country are not carried out in these zones; however, various supports are available for the actions performed.

The aims of establishing free zones are to increase export, to decrease the bureaucracy related to foreign trade and investments, to perform easier and cheaper import and to raise production and employment.

Today, in our country, the number of free zones has reached twenty one. In 1985, the free zones that started to be established through Law number 3218 have had remarkable contributions to economy since then. Every sort of earning gained from our free zones, at which mostly industrial actions are carried out, is tax-exempted.

When free zone administrations are examined in EU, it can be seen that in these zones usually trade actions are carried out and although the formalities are partially fewer in terms of foreign trade, customs and taxation, exemption is not as much as in our country.

It is very clear that the free zones in our country will possibly be a debatable subject during EU adaptation process and will have to adapt to Union legal legislation.

ÖNSÖZ

Ticarette küreselleşme kavramı özellikle 90'lı yıllarda gündeme gelmiş olmakla birlikte; serbest bölge uygulamaları ilk çağa kadar uzanmaktadır.

Ülkemizde de ilk kuruluş denemeleri Cumhuriyet öncesi dönemine rastlayan serbest bölgeler, ihracatın gelişmesi, yatırım ve üretimin artırılması, yabancı sermayenin desteklenmesi gibi amaçlarla kurulmuş ve ilk günden bugüne ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamışlardır.

Avrupa Birliği'ne üyelik için her alanda gerekli uyum çalışmalarının sürdürüldüğü ülkemizde, serbest bölgeler için de gerekli değişikliklerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

Çalışmada amaçlanan Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki serbest bölge uygulamalarının farklı yönleriyle incelenmesi ve aradaki farklılıkların belirlenmesidir.

Bu çalışmamın hazırlanmasında; yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Şahin'e ve yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve birikimlerini aktaran tüm öğretim görevlilerine teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca; kısa bir süre önce kaybettiğim ve iyi bir eğitim almam için elinden gelen gayreti gösteren canım babam ve aileme şükranlarımı sunarım. Özellikle; beni her an destekleyen, sabır gösteren anneme ve kardeşlerime gönülden teşekkürler...

Selin YAZICILAR

Şubat- 2007

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
TABLOLAR.....	x
ŞEKİLLER.....	xi
GRAFİKLER.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
SERBEST BÖLGELERİN ANLAMI, MAHİYETİ ve AMAÇLARI.....	3
1.1. Serbest Bölge Tanımı ve Mahiyeti.....	3
1.2. Serbest Bölgelerin Türleri.....	5
1.2.1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Zone).....	6
1.2.2. Serbest Üretim Bölgeleri (Free Production Zones).....	6
1.2.3. Serbest Bankacılık Bölgesi veya Kıyı Bankacılığı (Free Banking Zone or Off-Shore Banking).....	7
1.2.4. Antrepo (Bonded Warehouse).....	7
1.2.5. Serbest Yatırım Bölgesi (Free Investment Zone).....	7
1.2.6. Serbest Şehir (Free City).....	7
1.2.7. Gümrüksüz Satış Bölgeleri ve Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Zone-Duty Free Shops).....	8
1.2.8. Serbest Limanlar (Free Ports).....	8
1.2.9. İkiz Fabrikalar (Maquildora).....	8
1.3. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları; Serbest Bölgelerden Beklentiler ...	8
1.4. Serbest Bölgelerle İlgili Kuramsal Görüşler.....	11
1.5. Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi.....	15
1.5.1. İlkçağda Serbest Bölge Uygulamaları.....	15

1.5.2. Ortaçağda Serbest Bölge Uygulamaları	16
1.5.3. Yeniçağda Serbest Bölge Uygulamaları.....	16
1.5.4. Yakınçağda Serbest Bölge Uygulamaları.....	17
1.5.4.1. 1950 Öncesi Dönem	17
1.5.4.2. 1950 Sonrası Dönem	19
İKİNCİ BÖLÜM	22
TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELER.....	22
2.1.Serbest Bölgelerin Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi.....	22
2.1.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	22
2.1.2.Cumhuriyet Dönemi	22
2.1.2.1. 1923-1929 Yılları Arası.....	22
2.1.2.2. 1930 – 1980 Yılları Arası.....	25
2.1.2.3.1980 Sonrası Dönemde Serbest Bölge Çalışmaları.....	27
2.2. Serbest Bölgelerle İlgili Yasal Düzenlemeler Ve Uluslar Arası Anlaşmalar	29
2.2.1. Son Yirmi Yılda Önemli Yasal Düzenlemeler.....	30
2.2.2.AB ve Gümrük Birliği İle İlgili Yasal Düzenlemeler	32
2.3.Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler	35
2.3.1.Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	36
2.3.2. Antalya Serbest Bölgesi	37
2.3.3. Avrupa Serbest Bölgesi	39
2.3.4. Bursa Serbest Bölgesi.....	40
2.3.5. Denizli Serbest Bölgesi	42
2.3.6. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi	42
2.3.7. Ege Serbest Bölgesi.....	43
2.3.8. Gaziantep Serbest Bölgesi.....	43
2.3.9. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi	44
2.3.10. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi.....	45
2.3.11. İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi	46
2.3.12. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi.....	47
2.3.13. İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi	48

2.3.14. Kayseri Serbest Bölgesi.....	48
2.3.15. Kocaeli Serbest Bölgesi.....	49
2.3.16. Mardin Serbest Bölgesi.....	50
2.3.17. Mersin Serbest Bölgesi.....	51
2.3.18. Rize Serbest Bölgesi.....	51
2.3.19. Samsun Serbest Bölgesi.....	52
2.3.20. Trabzon Serbest Bölgesi.....	52
2.3.21. Tübitak – Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	54
TÜRKİYE’DE SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİYE KATKILARI.....	54
3.1. Serbest Bölgelerin Ticaret Hacmine Katkıları.....	54
3.2. Serbest Bölgelerin İstihdama Katkısı.....	56
3.3. Serbest Bölgelerin Yabancı Sermaye Yatırımlarına Katkıları.....	59
3.4. Serbest Bölgelerin Dış Ticarete Katkıları.....	62
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	64
AVRUPA BİRLİĞİ’NDE SERBEST BÖLGELER.....	64
4.1. Avrupa Birliği’nde Serbest Bölge Uygulamaları.....	64
4.1.1. AB’de Serbest Bölgelerle İlgili Düzenlemeler.....	64
4.1.2. AB’de Serbest Bölgelerin Kurulması ve İşleyişi.....	67
4.2. Avrupa Birliği’nde Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler.....	68
4.2.1. Portekiz.....	70
4.2.2. İrlanda.....	70
4.2.3. İtalya.....	71
4.2.4. İngiltere.....	73
4.2.5. Yunanistan.....	74
4.2.6. Almanya.....	74
4.2.7. Fransa.....	75
4.2.8. Finlandiya.....	76
4.2.9. Danimarka.....	76
4.2.10. İspanya.....	76

4.2.11. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerdeki Serbest Bölge Uygulamaları.....	77
4.3. Avrupa Birliği'nde Serbest Bölgelerin Birliğe Uyum Sürecindeki Durumu Ve Ekonomiye Katkıları: Ülke Örnekleri	79
4.3.1. Ekonomiye Katkıları Bakımından İrlanda Örneği	79
4.3.2. Birliğe Uyum Süreci Açısından Polonya Örneği	81
BEŞİNCİ BÖLÜM	84
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ	84
5.1. Yasal Mevzuat	84
5.2. Vergi Uygulamaları	86
5.3. Üretim Ve Gümrük Uygulamaları.....	90
5.4. Avrupa Birliği'nden İrlanda Shannon Serbest Bölgesi İle Bursa Serbest Bölgesi'nin Karşılaştırmalı Analizi.....	91
5.4.1. Bursa Serbest Bölgesi.....	92
5.4.2. Shannon Serbest Bölgesi	98
5.4.3. İki Serbest Bölge Arasındaki Farklar Ve Benzerlikler.....	100
5.5. Türkiye'nin Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi Ve İlerleme Raporlarında Serbest Bölgeler	105
SONUÇ DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER.....	107
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.k.	: Adı geçen kitap
a.g.m.	: Adı geçen makale
AT	: Avrupa Topluluğu
DTM	: Dış Ticaret Msteşarliğı
OKK	: Ortaklar Konseyi Kararı

TABLolar

Tablo 1. Serbest Bölgelerin Yerli ve Yabancı Ekonomik Faktörler Üzerindeki Olası Etkileri

Tablo 2: Bir Serbest Bölgenin Ev sahibi Ülke İçerisindeki Beklenen Makro Etkileri

Tablo 3.Antalya Serbest Bölgesi'nde Yıllar İtibariyle Ticaret Hacimleri

Tablo 4. İMKB Uluslar arası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi'nde İşlem Ruhsatına Sahip Üyeler

Tablo 5. Kayseri Serbest Bölgesi 2005 Yılı Ticaret Hacmi Sektörel Dağılımı

Tablo 6. Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri (1000 ABD \$)

Tablo 7.Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (1000 ABD \$)(Aralık 2006)

Tablo 8. Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (1000 ABD \$)
(ARALIK 2006)

Tablo 9. Serbest Bölgelerde İstihdam

Tablo 10 Mayıs 2006 İtibarıyla Türkiye'de İşgücü

Tablo 11. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon \$)

Tablo 12: Serbest Bölgelerdeki Faaliyet Ruhsat Sayısı (31.12.2006)

Tablo 13. AB'de Faaliyette Bulunan Önemli Serbest Bölgeler

Tablo 14: Bursa Serbest Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firmalar

Tablo 15. Türkiye ve AB'deki Serbest Bölgelerin Karşılaştırılması

ŞEKİLLER DİZİNİ

Őekil 1 . Tűrkiye’de Faaliyette Bulunan Serbest Bűlgeler

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Avrupa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacmi

Grafik 2. Avrupa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Faaliyet Gösteren Firma Sayıları

Grafik 3. Bursa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacimleri

Grafik 4. Bursa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre İstihdam Rakamları

Grafik 5. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacimleri

Grafik 6. Shannon Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Yabancı Firmaların Dağılımı

GİRİŞ

Günümüzün küreselleşen ekonomisinde; artan rekabet sonucu uluslar arası ticaretten ve yabancı sermaye akımlarından daha fazla pay almak ve ön plana çıkmak isteyen ülkeler farklı stratejiler geliştirmekte ve serbest bölgeler bu amaçlara ulaşmada oldukça önemli yer tutmaktadır.

Serbest bölgeler, bir ülkenin siyasi sınırları içinde olan fakat gümrük ve vergi sınırları dışında kalan, devlet müdahalesi minimum düzeye indirgenmiş alanlardır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Uzakdoğu'da kurulan serbest limanların elde ettiği büyük başarılar serbest bölgeler uygulamasının pek çok ülkede yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Serbest bölgeler genellikle ülkenin dış ticaret hacmini geliştirmek, sanayi faaliyetlerini canlandırmak, ithalat-ihracat işlemlerini kolaylaştırmak ve yabancı sermaye girişini teşvik etmek için kurulurlar. Serbest bölgeler;özellikle yabancı sermaye yatırımlarını çekerek, buldukları yörenin ekonomisinin canlanmasını sağlarlar.

Serbest bölgeler ülkemiz ekonomisi için de son derece önem taşımaktadır. 1985 yılında 3218 sayılı Kanun'la kurulmaya başlanan serbest bölgeler, kuruldukları günden bu yana ekonomiye belirgin katkılar sağlamışlardır.

Avrupa Birliği 'ne üyelik konusunun sürekli gündemde olduğu son yıllarda ise, serbest bölgelerin de bu üyelik sürecinden etkileneceği açıktır.

“Avrupa Birliği ve Türkiye’de Serbest Bölgeler” konulu bu çalışmada; uluslararası ilişkilerdeki bu gelişmeler de göz önüne alınarak hem Türkiye’deki, hem Avrupa Birliği’ndeki serbest bölge uygulamalarının incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanmıştır.

İlk bölümde serbest bölgeler tanımlanmış, kuruluş amaçları belirtilmiş, tarihsel gelişimleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise ülkemizde faaliyet gösteren serbest bölgeler tek tek incelenmiştir

Üçüncü bölümde serbest bölgelerimizin ticaret hacimleri, istihdam, yabancı sermaye yatırımı ve dış ticarete katkıları bakımından ülke ekonomisine katkıları incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde Avrupa Birliği'nde serbest bölge uygulamalarından söz edilmiş, üye ülkelerdeki serbest bölge uygulamaları açıklanmıştır. İrlanda-Shannon serbest bölgesinin ülke ekonomisine sağladığı katkılar ortaya konmuş ve Birliğe uyum süreci açısından Polonya örneklendirilmiştir.

Son bölümde ise, yasal mevzuat, vergileme, üretim ve gümrük uygulamaları bakımından Türkiye ve Avrupa Birliği serbest bölgeleri karşılaştırılmış, farklı ve benzer yönlerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca farklılıkları daha iyi ortaya koyabilmek için de; İrlanda Shannon ve Bursa Serbest Bölgesi detaylı olarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERBEST BÖLGELERİN ANLAMI, MAHİYETİ ve AMAÇLARI

1.1. Serbest Bölge Tanımı ve Mahiyeti

Genel anlamıyla serbest bölgeler, bir ülkenin siyasi sınırları içinde bulunmakla beraber, dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması bakımından gümrük hattı sınırları dışında sayılan, ekonomik hayattaki devlet müdahalesinin asgariye indiği özel uygulama alanlarıdır.

Serbest bölgeler, “İhracatın artırılması amacıyla ülkenin diğer kesimlerine oranla bazı sanayi ve ticari faaliyetler için daha fazla teşvikin sağlandığı bölgeler “ olarak da tanımlanabilir.¹

Farklı bir tanıma göre serbest bölge, ülkenin gümrük alanından bir engelle ayrılmış toprak parçasıdır. Bu gibi bölgelerde mallar gümrük işlemleri olmaksızın ithal edilebilir ama mallar ülkenin gümrük alanına sokulmak istenildiğinde, gümrük vergisi ödeme gereği ortaya çıkar. Yani serbest bölge, ülkenin siyasal sınırları içinde yer alan bir gümrüksüz alandır.

Bir başka tanımlamaya göre ise serbest bölgeler, ülkenin sınırları içinde olmalarına karşın ülkede geçerli olan dış ticaret, vergi ve gümrük düzenlemelerinin uygulanması bakımından gümrük sınırları dışında kalan, sanayi ve ticaret faaliyetleri için daha fazla teşvik ve muafiyetlerin sağlandığı, ülkenin diğer bölümlerinden gümrük ve diğer kısıtlayıcı mevzuatlar bakımından ayrı olan ticari, endüstriyel ve hizmet faaliyetlerinin yapıldığı lojistik yerlerdir.²

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 152. maddesinde ise serbest bölgeler şu şekilde tanımlanmaktadır: “Serbest bölgeler, Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olmakla birlikte, serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması

¹ “Türkiye Serbest Bölgeleri”, İGEME, Temmuz- Eylül 1997, s.3.

² Mehmet DEMİREL, DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürü'nün Konuşması, İktisadi Araştırma Vakfı, No:157,2001,s.27.

bakımından,Türkiye gümrük bölgesi dışında olduğu kabul edilen;serbest dolaşımdaki eşyanın, bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir.

UNICTAD tarafından yapılan tanıma göre, “Serbest bölge bir uluslar arası liman ya da havaalanı yakınında kurulan, ulusal gümrük alanından özel amaçlarla ayrılmış bir bölge niteliğinde olup, mallar bu bölgeye gümrük işlemleri olmaksızın getirilebilir,ithal edilen mallar depolanabilir,çeşitli işlemlere tabi tutulabilir,üretim amacıyla kullanılabilir ve mallar ulusal gümrük alanına girmediği sürece gümrük vergisi ödenmesi gereği ortaya çıkmaz”³

Değişik ülkelerdeki serbest bölge uygulamaları arasında “gümrük hattı dışında sayılma” ve “özel teşviklerin sağlanması” gibi ortak özellikler bulunmakla beraber, ülkelerin ekonomi ve ticaret politikalarının yanı sıra, sosyal ve siyasal durumlarına göre de bazı farklılıklar bulunabilmektedir. Serbest bölge uygulamaları arasındaki bu farklılıklar nedeniyle serbest bölge ile ilgili terminolojide büyük bir çeşitlilik bulunmaktadır. Halen yirmiye yakın terim genellikle serbest bölge olarak bilinen uygulamayı tanımlamak için kullanılmaktadır. Benzer anlamda olan bu terimlerden bazıları şunlardır :⁴

- Serbest bölge (free zone)
- Serbest liman (free port)
- Gümrüksüz bölge (customs free zone)
- İhraç ürünleri işleme bölgesi (export processing zone)
- Dış ticaret bölgesi (foreign trade zone)
- Serbest ekonomik bölge (free economic zone)
- Serbest üretim bölgesi (free production zone)
- Serbest ticaret bölgesi (free trade zone)
- Endüstriyel serbest bölge (industrial free zone)
- İkiz fabrika (maquiladora)

³ Engin ERDOĞAN,Meliha ENER ,”Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler” , Nobel Yayın Dağıtım , Ankara , 2005,s.3.

⁴Yüksel AKÇA,”Serbest Bölgeler ve Serbest Bölgeler Faaliyetlerinin Esasları”,Dış Ticaret Müsteşarlığı, [http: //www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/serbestb.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/serbestb.htm).10.02.2006.

- Özel ekonomik bölge (special economic zone)
- Vergisiz ticaret bölgesi (tax free trade zone)
- Vergisiz bölge (tax free zone)
- Gümrüksüz havaalanı (customs free airport)

Serbest bölgeler ile ev sahibi ülkede uygulanan siyasi rejim ve ekonomi politikaları arasında bir bağlantı olmadığı görülmektedir. Serbest bölgeler; hem ABD ve Almanya gibi liberal ekonomi politikalarını benimsemiş gelişmiş Batı ülkelerinde, hem de Çin ve Kore gibi yeni gelişen ülkelerde kurulabilmektedir.

Bunlara ek olarak, serbest bölgeler geliştikçe bazı serbest bölgelerde bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri yoğunluk kazanarak serbest bankacılık ve sigortacılık bölgeleri de ortaya çıkmıştır.

1.2.Serbest Bölgelerin Türleri

Serbest bölge kavramı, çeşitli serbest bölge türlerini kapsayan bir ana kavramdır. Serbest bölge türlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak kolay olmamakla birlikte, iki temel kriter çerçevesinde sınıflandırmak mümkündür.⁵

İlk kriter, serbest bölgede sürdürülen faaliyetlerin türü ile ilgilidir. Serbest bölgelerin faaliyetleri ticari veya hem ticari hem endüstriyel nitelik de taşıyabilir.1960'lı yıllardan bugüne serbest ticaret bölgelerinden serbest üretim bölgelerine doğru geniş çaplı bir geçiş gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde bulunan serbest bölgeler temel olarak ticari bir rol üstlenirken, gelişmekte olan ülkelerde ise endüstriyel amaçlı serbest bölgeler kurma eğiliminin giderek arttığı gözlenmektedir.

İkinci kriter ise, bölgenin faaliyetlerinin ev sahibi ülke piyasasına mı yoksa ihracata mı yönelik olduğunun belirlenmesi esasına dayalıdır. Gelişmiş ülkelerde iç piyasaya yönelik üretim yapılan serbest bölge sayısı oldukça fazlayken, gelişmekte olan ülkelerde kurulan serbest üretim bölgeleri genellikle ihracata yönelik olarak faaliyette bulunur ve bu bölgelerin iç piyasaya yönelik üretimde bulunmaları yasaklanmıştır.

Serbest bölgelerin bu iki kritere dayanılarak sınıflandırılması sonucu iki temel serbest bölge türü belirlenebilir: Serbest ticaret bölgesi ve serbest üretim bölgesi.

⁵ Engin ERDOĞAN, Meliha ENER,a.g.k., s.22.

Ayrıca farklı özellikler gösteren bazı uygulamalar ayrı türler olarak ele alınabilir. Serbest bankacılık bölgesi, antrepo, gümrüksüz satış mağazası gibi...

1.2.1.Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Zone)

Çoğunlukla ticaret amaçlı bölgelerdir.Bu bölgelerde stoklanan mallar daha sonra alıcı ülkelere gönderilir. Yani bu bölgeler, malların sadece depolanması, paketlenmesi, satışa hazır hale gelmesi için bazı işlemlere tabi tutulması, nakliyesi gibi faaliyetlerin yapılmasına izin verilen serbest bölgelerdir. Bu bölgelerde reeksport ve transit ticaret gibi faaliyetlere de izin verilmektedir. Ancak sınai faaliyetlere izin verilmemektedir. Serbest ticaret bölgeleri açık serbest bölgeler ve kapalı serbest bölgeler olarak ikiye ayrılabilir;

- Açık Serbest Bölgeler (Open Free Zones) : Her türlü ticari ve sınai faaliyetin yapılabildiği ve ülkeye ait mevzuatın uygulanmadığı, oldukça liberal yapılı serbest bölgelerdir.

- Kapalı Serbest Bölgeler (Closed Free Zones) : Yapılabilecek faaliyetlerin sınırlı olduğu ve ülke mevzuatının sadece bir bölümünden bağışık bölgelerdir.

1.2.2. Serbest Üretim Bölgeleri (Free Production Zones)

Serbest üretim bölgeleri, serbest ticaret bölgelerinin aksine sınai faaliyetlerin de yapıldığı serbest bölgelerdir. Bu bölgeler genellikle uluslar arası sermayenin ucuz işgücü ve hammaddelerden yararlanmak için yatırım yaptıkları bölgelerdir. Bu bölgeler; yabancı yatırımcılara vergisiz makine ve hammadde ithali, sermaye ve kar transferi garantisi, bitmiş ve yarı bitmiş malların ihracında gümrük vergisine tabi olmama, fabrika binası sağlanması gibi çeşitli teşviklerin sağlandığı bölgelerdir.Bu alanlarda genellikle hafif sanayi ürünlerinin emek yoğun parçaları üretilmekte veya emek yoğun montaj işleri yapılmaktadır.Kurulduğu ülkenin ucuz işgücü ya da doğal kaynaklarından yararlanmak öncelikli amaç olduğundan, bu tip serbest bölgeler özellikle Güney Kore, Tayvan, Brezilya, Endonezya, Çin ve diğer sanayileşmekte olan ülkelerde yaygındır.⁶

⁶ Halil SEYİDOĞLU, “Uluslar arası İktisat Teori, Politika ve Uygulama”, Güzem Yayınları, İstanbul, 1999, s.641-642.

1.2.3. Serbest Bankacılık Bölgesi veya Kıyı Bankacılığı(Free Banking Zone or Off-Shore Banking)

Bir ülkede bankacılık sektörü için düzenlenen yasa ve yönetmeliklerin kapsamı dışında kalan serbest bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü bölgelerdir. Bu bölgelerdeki bankalara yatırılan mevduat üzerinden kanuni karşılık ayırma zorunluluğu, kredi faizleri ve kredi verme yöntemlerinde devletin koyduğu kurallara uyma zorunluluğu ya önemli ölçüde gevşetilmiş ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu bölgelerde yapılan bankacılık hizmetlerinden doğan gelirler vergilendirilmemekte ve bankaların döviz hesapları üzerinde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Kıyı bankacılığı için belli bir alan ayrılmasına gerek yoktur, mevzuatı düzenleyerek de kıyı bankacılığı yapmak mümkündür.⁷

1.2.4. Antrepo (Bonded Warehouse)

Antrepo, yabancı kaynaklı malların geçici bir süre için gümrük vergisi ödenmeksizin konulduğu ve gümrük idaresinin denetimi altında olan kapalı yerlerdir. Yabancı ülkelerden çeşitli yollarla getirilen eşya antrepolara konulur. Antrepoya giren mallar belirli bir süre bekletildikten sonra tekrar yabancı bir ülkeye gönderilebilir, diğer bir antrepoya aktarılabilir veya ülkeye ithal edilebilir. İthalat halinde vergiler malların antrepoya girişinde değil, ülkeye ithalinde ödenir.

1.2.5. Serbest Yatırım Bölgesi (Free Investment Zone)

Ülkenin daha geri kalmış bölgelerinde kurulan, alt yapısı ve vergi kolaylıkları sağlanarak, yatırımların artmasının beklendiği bölgelerdir. Buralarda uygulanan teşvikler sadece yerli yatırımcılar içindir. İlk uygulaması 1977 yılında İngiltere’de denenmiş ve Serbest Çevreler (Free Perimeters) olarak adlandırılmışlardır.

1.2.6. Serbest Şehir (Free City)

Serbest bölgenin bütünüyle bir şehri kapsamaması durumunda serbest şehir söz konusu olur. Serbest şehirlere örnek olarak Hong Kong ve Singapur gösterilebilir.

⁷ Soner YAVAŞ, “Serbest Bölgeler”, Türk Hukuk Sitesi , www.turkhukuksitesi.com.01.02.2006.

1.2.7. Gümrüksüz Satış Bölgeleri ve Gümrüksüz Satış Mağazaları (Duty Free Zone-Duty Free Shops)

Gümrüksüz bölgeler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikalarında önemli yer oluşturmaktadır. Bu bölgelerde yerli ve yabancı firmalar üretim kolaylıklarından yararlanarak imalat, montaj gibi faaliyetlerde bulunurlar.

Gümrüksüz satış mağazaları ise çoğunlukla havaalanlarında kurulan içki, sigara ve çeşitli değerleri malların perakende satışının yapıldığı mağazalardır.

1.2.8. Serbest Limanlar (Free Ports)

İthalat, ihracat, depolama, taşımacılık faaliyetleri, transit ticareti yapılabilmesi için her ülkeden geminin serbestçe yararlanması amacıyla kurulmuştur. Liman altyapısı ve antrepolarıyla, serbest ticaret bölgesi uygulamasının daha dar kapsamdaki bir örneği olarak kabul edilebilir.

1.2.9. İkiz Fabrikalar (Maquildora)

Uluslar arası standartlara göre çalışan sayısı 500'ün altında olan işletmeler KOBİ olarak kabul edilmektedir. Maquiladora 'lar da ortalama çalışan sayısı 374 kişidir ve KOBİ statüsündedirler. KOBİ'ler büyük ölçekli işletmelere nazaran uluslar arası ticarete daha az entegre olmuş durumdadırlar. Bu durumun istisnası olan bu tip bölgeler, komşu ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinden yararlanılması amacıyla kurulup daha çok ikili ticaretin canlandırılması biçiminde yararlar sağlamaktadırlar. ABD-Meksika sınırında kurulan Maquiladora 'larda ABD'de yapılmış malların parçaları gümrüksüz olarak Meksika tarafına geçirilmekte, Meksika'da ki ucuz işçilikten faydalanılarak bu mallar monte edilip tekrar ABD tarafına geçirilmekte ve gümrükten sadece işçiliğin katma değeri ithalat vergisi olarak alınmaktadır.⁸

1.3. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları; Serbest Bölgelerden Beklentiler

Şüphesiz serbest bölgeleri kurarken ülkelerin temel amaç ve beklentileri, ülke içindeki ekonomik faaliyetleri geliştirmek, üretim ve istihdam olanaklarını arttırmak, dış ticaret ve yatırımlarla ilgili her türlü bürokrasiyi en aza indirmek, ithalatı daha ucuz

⁸ Soner YAVAŞ, a.g.m.

ve kolay gerçekleştirebilmek ve nihayet uluslar arası ticarete yeni boyutlar kazandırmaktır.

Bu genel amaçlar çerçevesinde benimsenen tüm amaç ve beklentileri şu şekilde sıralamak mümkündür:⁹

- a) Serbest bölgelerde hiçbir vergi ve resim ödemedi girişimcilerin yurtdışından hammadde ve yarı mamullerini getirebilmeleri ve yerli girişimcilerin yurt içinde stoklamaya gitmeksizin ihtiyaçlarını devamlı ve ucuz olarak karşılayabilmeleri, bunun sonucunda da maliyetlerin düşmesi ve dış rekabet gücünün artması,
- b) Serbest bölgelerde çalışanların gelir ve kurumlar vergilerinden muaf tutulmaları suretiyle girişimcilerin bu bölgelere gelmelerinin sağlanması, böylece bölgenin ve dolayısıyla o yörenin kalkınmasına imkan verilmesi,
- c) Serbest bölgelere mal giriş-çıkışlarında, işlemlere tabi tutulup satılmaları veya bölge dışına çıkarılmalarında ve diğer tüm faaliyetlerde bürokrasi ve formalitelerin asgari düzeye indirilmesi,
- d) Serbest bölgelere gelen girişimcilerin ham, yarı mamul ya da tam mamul şeklinde yatırım girdilerini yurt içinden karşılamaları durumunda, bölgelere gelen malların ihraç sayılmaları nedeniyle daha uygun fiyatla teminine olanak tanıyarak, bir yandan yerli üretim ve diğer yandan ihracatın artırılması suretiyle döviz gelirinde artış sağlanması,
- e) Sanayinin gelişmesine yararlı olabilecek modern teknolojinin getirilmesi ve yatırım girdilerinin yurt içinden sağlanması,
- f) Ülke dışından serbest bölgelerde faaliyette bulunmak için gelenlerin aynı ya da nakdi sermaye getirebilmeleri,
- g) O ülkede faaliyette bulunmayan banka ve sigorta şirketi gibi finans kurumlarının da ülke içindeki banka ve sigorta şirketleri gibi işyeri açarak faaliyet gösterebilmeleri sonucunda dünya finans hizmet dallarında ülke tanıtımının yapılabilmesi,
- h) Serbest bölgelerdeki ticari ve sınai faaliyetlerin ileri teknik ve organizasyonundan faydalanmaktır.

⁹ Atilla BAĞRIÇIK, "Türkiye'de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler ve Avantajları", Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1999, s.1-2.

Tablo1. Serbest Bölgelerin Yerli ve Yabancı Ekonomik Faktörler Üzerindeki Olası Etkileri

	Yerli	Yabancı
İşgücü Arz Edenler	Serbest bölgede iyi ücretli bir iş bulabilirler.	Serbest bölgede iyi ücretli bir iş bulabilirler.
Tüketiciler	Serbest bölge üzerinden ev sahibi ülkeye ithal edilen mallara artık daha az para öderler.	Ev sahibi ülkeden doğrudan değil de, serbest bölge aracılığı ile kendi ülkelerine yapılan ithalata artık daha az para öderler.
Serbest Bölgedeki Üreticiler	Ev sahibi ülkedekinden daha düşük maliyetle üretimde bulunabilirler. Yabancı ülkeye daha fazla ihracat yaparlar.	Ev sahibi ülkeden ve yabancı ülkeye serbest bölge aracılığı ile daha çok mal satabilirler.
Serbest Bölgenin Dışındaki Üreticiler	Serbest bölgeden ev sahibi ülkeye yapılan ithalatla rekabet etmek zorunda kalırlar.	Hissedilir etki beklenmez.
Hükümet	Vergi gelirleri kaybına uğrar.	Hissedilir etki beklenmez.

Kaynak: Aykut KİBRİTÇİOĞLU., "Serbest Bölgelerin Olası Makro Ekonomik Etkileri ve Bazı Düşündürdükleri" Liberal Düşünce Dergisi, Bahar 1997, Sayı:6, S.81.

Tablo 2: Bir Serbest Bölgenin Ev sahibi Ülke İçerisindeki Beklenen Makro Etkileri

	Serbest Bölge ile Ev Sahibi Ülke Arasında	Serbest Bölge ile Yabancı Ülkeler Arasında	Ev Sahibi Ülke ile Yabancı Ülkeler Arasında
Mal Ticareti	Önemli bir hacimde olması beklenir.	Önemli bir hacimde olması beklenir.	İhmal edilebilir.
Hizmet Ticareti	Önemli bir hacimde olması beklenir.	Önemli bir hacimde olması beklenir.	İhmal edilebilir.
Faktör Geliri Transferleri	Önemli bir hacimde olması beklenir.	Önemli bir hacimde olması beklenir.	İhmal edilebilir.
İşgücü	Önemli bir hacimde olması beklenir.	Önemli olabilir (eğer yabancı firmalar serbest bölgeye kendi çalışanlarını önemli ölçüde yabancı ülkelere getiriliyorsa).	İhmal edilebilir.
Dolaysız Yatırımlar	Önemli bir hacimde olması beklenir.	Önemli bir hacimde olması beklenir.	İhmal edilebilir.
Portföy Yatırımları	Önemli olabilir (eğer bölge finansal kurumlara ilgili bir serbest bölge ise).	Önemli olabilir (eğer bölge finansal kurumlara ilgili bir serbest bölge ise).	İhmal edilebilir.
Teknoloji	Önemli değildir.	Önemli bir hacimde olması beklenir.	İhmal edilebilir.

Kaynak: Aykut KİBRİTÇİOĞLU., "Serbest Bölgelerin Olası Makro Ekonomik Etkileri ve Bazı Düşündürdükleri" Liberal Düşünce Dergisi, Bahar 1997, Sayı:6, S.75-88.

1.4. Serbest Bölgelerle İlgili Kuramsal Görüşler

Serbest bölge uygulamalarının günümüzde hızla geliştiği görülmektedir. Bu gelişme özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren ivme kazanmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak serbest bölgeler iktisat teorisi ilk kez Koichi Hamada tarafından ele alınmıştır. Hamada'nın geliştirdiği serbest bölgeler teorisi, temelde Heckscher-Ohlin Faktör Donatım Teorisi ya da Faktör Oranları Teorisi'ne dayanarak açıklanmıştır. Daha sonra ise Rodriguez C.A., Wall, Hamilton C.A. ve Svensson gibi iktisatçılar konu üzerinde çalışmışlar ve teoriye katkılarının yanında genel olarak Hamada'nın bulduğu teorik sonuca ulaşmışlardır.¹⁰

Teorik açıdan ele alındığında, serbest bölgelerle ilgili çalışmaların dört temel başlık altında toplanabileceği ifade edilebilir. Bu gruptan ilki, Heckscher-Ohlin Teorisi kapsamında serbest bölgeleri inceleyen çalışmalardır. Buna göre, serbest bölgeler buldukları ülkenin refah seviyesini arttırmaktadır. İkinci grupta ise bu bölgelere yönelik yabancı sermaye yatırımlarının yayılma nedenleri araştırılmaktadır. Üçüncü grubu oluşturan çalışmalar, serbest bölgeler yoluyla uluslararası işbölümünün üretim maliyetlerini aşağı çekici etkisi üzerinde durmaktadır. Son gruptaki çalışmaların ise son yıllarda dünyada hızla artan serbest üretim bölgelerinin gelişimini incelediğini söylemek mümkündür.¹¹

Hamada (1974), sermaye yoğun malın yerli üretiminin tarife ile korunurken gümrüksüz bölgedeki üreticilerin dünya fiyatlarıyla karşı karşıya kaldığı, Standard iki faktör- iki mallı modelde yabancı sermayenin yokluğunda eğer koruma ithalat tarifeleri biçiminde ise, bir serbest bölge kurulmasının üretimi dolayısıyla refahı etkilemeyeceğini göstermiştir. Buna ek olarak, serbest bölgelerdeki yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan bir ülkenin tüketim olanaklarını mutlaka arttırmayacaktır.¹²

¹⁰ Kamil USLU, "Bir Serbest Bölgede Üretim ve Tüketim Yerlerinin Belirlenmesinin Teorik Analizi", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 3, 1986, s.117-118

¹¹ İlhan TEKELİ, Selim İLKİN, "Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuşu ve Dönüşümü", Yurt Yayınları, Ankara, 1987, s.17

¹² Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "Serbest Bölgelerin Olası Makroekonomik Etkileri ve Düşündürdükleri", Liberal Düşünce, Bahar 1997, Sayı:6, s.75-88.

Yine Hamada'ya göre, yabancı sermayenin kurulan serbest bölgeye, nispi olarak sermaye yoğun malı üretmek üzere, o ülkedeki teknolojiye bir değişiklik yaratmadan sadece sermaye özelliğiyle geliştiği durumunda, o ülkenin iç fiyatlarla hesaplanan milli gelirinde bir değişiklik olmayacak, buna karşılık uluslararası fiyatlarla hesaplanan milli gelirinde bir düşme olacaktır. Görüldüğü üzere, milli fiyatlarla ulusal gelir değişmemekle birlikte uluslararası fiyatlarla milli gelir düşmektedir. Bu refahtaki gerileme iki nedenle ortaya çıkmaktadır: Birincisi, faktör oranı etkisidir ve buna göre, yabancı sermayenin çektiği emeğin nisbi kıtlığını artırmasından dolayı kapital yoğun malın üretiminin nispi olarak artmasından doğmaktadır. İkincisi ise, yabancı sermayeyi koruma etkisidir ve bu etkiye göre de, yabancı yatırımcı korunmuş iç pazarda, dışa göre iç pazarda sermaye yoğun malı üretip elde ettiği karını uluslararası düzeyde üretim yapan emek yoğun malla ülke dışına transfer etmesinden doğmaktadır. Diğer bir durumda; yabancı sermayenin beraberinde sermaye akımı olmadan yalnız teknoloji transferi olarak gelmesi. Şayet serbest bölgesi olmayan bir ülkeye yabancı sermaye salt teknoloji transferi olarak gelirse, uluslararası fiyatlara göre milli gelirin düşüşü, faktör oranı ve yabancı sermayeyi koruma etkilerinin yanında teknik hakimiyet etkisini de içerecektir. Modele göre, eğer bu ülkede bir serbest bölge bulunuyor ve de teknoloji transferi bu bölgeye yapılıyorsa, teknik hakimiyet ve yabancı sermayeyi koruma etkileri olmayacak yalnızca faktör oranı etkisi kalacaktır. Hamada'nın analizindeki dördüncü durum, serbest bölgede ara mallarının üretilmesi ile ilgilidir. Buna göre, bir serbest bölgede yapılan yabancı yatırım, teknoloji transferini içersin ya da içermesin yabancı sermayeyi koruma ve teknik hakimiyet etkisi nedeniyle uluslararası fiyatlarla hesaplanması durumunda milli gelirden azalma olmayacaktır. Bu etkileri serbest bölge ortadan kaldıracaktır.¹³

Rodriguez (1976) Hamada'nın serbest bölgelerin makroekonomik etkileri ile ilgili bulgularını genişletmiştir. Rodriguez'e göre, serbest bölgeler ile ev sahibi ülkenin geri kalan kısmı arasında faktör hareketliliği varken, nihai denge serbest ticaret

¹³ Mehmet Emin ERÇAKAR, "Serbest Bölgeler Teorik Yaklaşım", İş Güçü, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2004.

durumundaki ile aynı ticaret kalıbını verecektir.Dahası tüm ticaret,ev sahibi ülke tarafından değil,sadece serbest bölge tarafından yapılacaktır.¹⁴

Sonraki dönemde ise Hamilton ve Svenson(1982) Hamada'nın çalışmalarını genişletmeye çalışmışlardır. Farklı bölge tipleri ve nihai mallar için değişik korumacılık türlerini ön plana aldıkları modellerinde, bir serbest bölge oluşumunun üretim yeri, tüketim ve refah açısından sonuçlarını analiz etmişlerdir.Ayrıca ev sahibi ülkeye ya da bölgeye giren yabancı sermayenin ülkenin refahını azaltabileceğini de göstermişlerdir.Sermayenin ev sahibi ülkeye değil de bölgeye girmesi, refahı daha da azaltabilmektedir ¹⁵

Miyagiwa (1986) alternatif serbest bölge modeli ile bu çeşit bölgelerin daha çok hükümet sübvansiyonları ile kurulduğu ve ihracatı teşvik etmek için düzenledikleri olgusunu gündeme getirmiştir.Endüstriyel üretimin tarifelerle korunduğu ekonomide eğer mevcut korunan sektörden kaynakları kendine çeken başka bir endüstriye ihracat sübvansiyonu verilmek yoluyla bir serbest bölge kurulmuşsa, ülke refahı artabilecektir. Miyagiwa, bir serbest bölgenin görelî faktör yoğunluğunun iktisadi büyüme ve yabancı yatırımları takip ederek ortaya çıkabilecek refah değişikliklerinin yönünün belirlenmesinde kritik bir role sahip olduğunu da vurgulamaktadır.¹⁶

Hamada ve Hamilton ile Svensson,yabancı yatırımlardaki dışsal değişmelerin etkilerini dikkate alırken, Young (1987) tarife ve vergilerdeki değişmelerin uyardığı içsel yatırım değişmelerinin etkilerini incelemektedir. Ara malların bir serbest bölgeye ithali üzerindeki tarifelerin düşürülmesi durumunda, ev sahibi ülkenin geri kalan bölümüne ithal edilen ara malından uğranılan tarife geliri kayıplarını kötüleştireceği için ülkenin ulusal gelirini ve refahını azaltabileceğini söylemektedir. Young bu sonuca ulaşırken, ekonominin tam istihdamda bulunduğunu varsaymıştır¹⁷

¹⁴ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m.S.75-88.

¹⁵ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m.,s.75-88.

¹⁶ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m, s.75-88.

¹⁷ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m., s.75-88.

¹⁸ Harris ile Todaro'nun (1970= gelişmekte olan ülkeler için kurdukları iki sektörlü modele göre bu ülkelerde ikili yapı bulunmaktadır. Bir yanda imalat sanayinde sınırlı istihdam olanakları ve yüksek ücret, diğer yanda ise tarım sektöründe imalat sanayine göre düşük ücret bulunmaktadır. Tarım kesiminde çalışanlar işsiz kalmayı da göze alarak, daha yüksek ücret alabilmek için kentlere göç etmektedirler. Böylece, imalat sanayinde yaratılacak her yeni bir kişilik işyeri, iki veya üç kişinin tarım sektöründen vazgeçip,kente göç etmesine ve kentlerdeki işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Bu

Young'ın (1987) modelinde tam istihdam varsayımı altında elde edilen sonuçların tersine, Young-Miyagiwa (1987) modellerinde ev sahibi ülkede Harris-Todaro tipi işsizlik¹⁸ varken, ara malların üzerindeki tarifelerin kaldırılmasının etkilerini incelemektedir. Onlara göre, serbest bölge kurulması dünya fiyatları cinsinden ulusal geliri sürekli arttıracaktır. Ara malların üzerindeki bozucu tarifelerin kaldırılması, mutlaka ev sahibi ülkenin geri kalan bölümüne ithal edilen ara mallarından uğranılan tarife geliri kayıplarını kötüleştirmemekte ve işsizlikten doğan kayıpları da azaltmaktadır. Bu sebeple, serbest bölgelerin kurulması Harris-Todaro tipi işsizliğin hakim olduğu bir ekonomi için “ikinci en iyi politika” gibi görülmektedir.¹⁹

Chaudhuri ve Adhikari (1993) , Young ve Miyagiwa modellerinin sonuçlarını, serbest bölgesi bulunan ve Harris-Todaro tipi işsizliğin olduğu bir ekonomi varsayımı altında, yerli sermayenin sektörler arasında hareketli olduğu ve yabancı sermaye arz eğrisinin pozitif eğimli olduğu varsayımlarını da ekleyerek genişletmeye çalışmışlardır. Onların analizine göre, ilgili varsayımlar altında bir serbest bölgenin yaratılması ulusal refahta bir kayba ve istihdamın ve ulusal refahın artırılması gibi iki hedef arasında çelişkiye de yol açabilmektedir.²⁰

Miyagiwa 1993 yılında serbest bölgelerle ilgili bir makalesinde , serbest bölgelerin yüksek ulusal gelir ve düşük işsizlik oranı seviyesindeki etkileri yanında, serbest bölgenin ekonomi içindeki kuruluş yeri ile ilgili de çalışmalarda bulunmuş, yerli sermayenin kentsel ve kırsal alanda iki bölge arasında hareketli olması durumunda serbest bölgelerin kırsal alanda kurulmasının daha avantajlı olduğu sonucuna varmıştır.²¹

durumda, hükümet imalat sanayinde istihdamı korumak amacıyla uluslar arası mal ticareti önüne tarife ya da tarife dışı engeller koyarak , beklenenin aksine köyden kente göçü hızlandırarak kentlerdeki işsizliği daha da arttıracaktır. Bunun serbest bölgelerle ilişkisi ise yeni serbest bölgelerin kurulmasının köyden kente göçü azaltma şansının olup olmadığı noktasındadır.

¹⁹ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m., s.75-88.

²⁰ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m.,s.79.

²¹ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.m.,s.80.

1.5. Serbest Bölgelerin Tarihsel Gelişimi

1.5.1. İlkçağda Serbest Bölge Uygulamaları

Başlangıç tarihleri ve nitelikleri tam olarak bilinmemekle beraber, ilk çağda Akdeniz'in doğu ve güney kıyılarında ticari başarılarıyla tanınan Kartaca şehri ve daha küçük bazı yerlerde farklı özellikler gösteren uygulamaların yapılmasıyla serbest şehirlerin ilk belirtilerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Kartaca şehri siyasi yönden yetki alanı içinde bulundurduğu şehir, liman ve kolonilere yük götüren gemilerin kendi limanında aktarma yapmalarını zorunlu hale getirmek suretiyle, o dönemin önemli bir transit merkezi haline gelmiştir.²²

Kartaca şehri ile buna benzer limanlar tam anlamıyla serbest şehir sayılmazlar. Çünkü bunlar sadece kendilerine bağlı yerlere hizmet götüren tüccarlara bir takım imtiyazlar sağlamışlardır. Ayrıca bir transit limanı haline gelmek için kullandıkları yöntemin, çekicilikten daha ziyade bir zorlama olduğunu söylemek mümkündür.

Yunanlılar serbest şehirleri bugünkülerle karşılaştırılabilir bir düzeye getirmişlerdir. Yunanistan'da şehir devletleri, transit geçen mallar üzerinden gümrük vergisi almışlar ve bu vergiler en çok belirli transit merkezleri tarafından toplanmıştır. Chalcis, Pire limanları bunların en faal olanları idi. Pire limanında bir taş duvar ile limandan ayrılan bir alanın serbest bölge için gerekli, temel fiziki niteliklere sahip olduğu bilinmektedir. Yine M.Ö. III. yüzyılda transit ticareti ile zenginleşmiş bir şehir olan Rodos, İskenderiye'nin rakibi durumdayken, İskenderiye'nin gümrük vergilerini yükselttiği bir dönemde bu şehir üzerinden yapılan ticareti çekebilmek amacıyla kendini serbest liman ilan etmiştir.²³

Roma'da imparatorluk devrinde ülkenin doğusunda ve batıda deniz ticaretinin sürdürülmesinde transit limanları önemli bir rol oynamışlardır. Doğu'da transit limanı uygulamaları Antakya, İskenderiye ve diğer bazı limanlarda Nil Nehri, Kızıl Deniz ve Umman Körfezi boyunca gerçekleştirilirken, batıda Marsilya bazı ticari serbestlikler yoluyla, bu alanda ilerlemeler kaydetmiştir.²⁴

²² M.Vefa TOROSLU, "Serbest Bölgeler", Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s.2

²³ M.Vefa TOROSLU, a.g.k., s.2

²⁴ Engin ERDOĞAN, Meliha ENER, a.g.k., s.14

Sonuç olarak ilk serbest şehirlerin geçici depolama ve transit noktaları oldukları söylenebilir.

1.5.2. Ortaçağda Serbest Bölge Uygulamaları

Feodalitenin hüküm sürdüğü bu dönemde kapalı ev ekonomisi uygulanarak, ticaret ihmal edilmiştir ve bu uygulamanın sonucu olarak da serbest şehir uygulamaları önemini yitirmiştir. Feodalite yıkılıp, ulusal devletler kurulunca da her ülke ekonomisini geliştirme kaygısıyla gümrük duvarları oluşturup, sıkı koruyucu tedbirler almıştır. Sadece belirli bir ekonomik güce sahip liman şehirlerine tamamen olmasa da kısmen bir bağımsızlık tanınarak gümrük harici bölge şeklinde geleneklerini sürdürmelerine izin verilmiştir.²⁵

1.5.3. Yeniçağda Serbest Bölge Uygulamaları

15. yüzyılda gerek Rönesans ve Reform, gerekse teknik buluş ve keşiflerin etkisiyle iktisadi faaliyetler geniş ölçüde gelişme göstermiş,merkezi otoriteler güçlenerek, milli devletler kurulmuş ve ortaçağın feodal düzeni son bularak, derebeylik ve şehir devletleri ortadan kalkmıştır.

Fikir ve maddi alanda meydana gelen değişikliklerin sonucu olarak 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar devam eden iktisadi sistem “ Merkantilizm “ olarak adlandırılmaktadır. Merkantilistler,milliyetçi,devletçi ve korumacı bir politika izlemişlerdir.²⁶

Bu dönemde devletler ekonomilerinin gelişmesi için gümrük duvarları oluşturmuşlardır. Bununla beraber serbest şehir uygulaması söz konusu olmakla birlikte serbest bölge uygulamasına geçiş konusunda da aşamalar kaydedilmiştir.

16. yüzyılda Avrupa'dan Orta ve Uzak Doğu'ya kadar uzanan deniz ticaret yolları üzerinde bulunan Akdeniz'de bazı liman ayrıcalıkları ortaya çıkmıştır. Toskana'daki Livarno kasabası 1675'de serbest şehir olarak tüccarlara bazı ayrıcalıklar tanımış, İtalya'da Ancona, Civita-Vecchia,Messina, Cenova,Fransa'da Marsilya,Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ise Triyeste ve Fiume başlıca

²⁵ M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.3.

²⁶ Halil DİRİMTEKİN, “Uluslar arası İlişkiler – Dış Ticaret Ders Notları”, Eskişehir İTİA,1976-1977,s.17-19

serbest şehirler haline gelmişlerdir. Bu dönemde Cenova'daki bir uygulama günümüzdeki serbest bölgelerin habercisi olarak nitelendirilmektedir. Bu da 17. yüzyılda Cenova'da belirli bir bölgenin serbest hale getirilerek, kanunen bazı özel ayrıcalıklar tanınması ve bu bölgede sıvı olmayan yabancı kaynaklı malların depolanması imkanı sağlanmasıdır.²⁷

Fransa, 1762'de Dunkirk'i, 1784'de ise Bayonne ve Lorient'i, İngiltere ise 1705'de Cebelitarık'ı serbest şehre dönüştürmüştür. Daha sonraları ise 1841'de Hong Kong'u Çin'den aldıktan ve özellikle 1898 yılında Çin ile 99 yıllık kira anlaşması yaptıktan sonra burayı serbest liman olarak kullanmaya başlamıştır.²⁸

İngiltere, Hong Kong'tan sonra Singapur, Colombo, Aden ve Malta'da serbest şehirler kurmuştur. Venedik de, 1830 yılında Avusturya tarafından serbest şehir haline getirilmiş ancak 36 yıl sonra İtalya'ya dahil olunca bu statüsünü yitirmiştir.²⁹

1.5.4. Yakınçağda Serbest Bölge Uygulamaları

1.5.4.1. 1950 Öncesi Dönem

Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Batı'nın sanayileşen ülkelerindeki hızlı sermaye birikimi, büyük şirketleri bu sermayeden en fazla karı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Bu yatırım alanları, Avrupa endüstrisinin ihtiyacı olan hammaddeleri sağlayacak, doğal kaynakları ve ucuz işgücü ile dönemin sömürgeleri ve bağımsız az gelişmiş ülkelerinde bulunmuştur. 20. yüzyılın başlarına kadar gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere transfer edilen sermaye önceleri doğal kaynakların işlenmesi, daha sonraları ise doğal kaynaklarla beraber altyapı işletmeciliği gibi alanlarına gelmiş fakat şekli itibarıyla dolaysız yatırımlardan çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Öyle ki bu tahvil satışlarının yapıldığı Londra borsalarını ve satışlarını düzenleyen bankerler İngiliz sömürgelerinin yönetiminde devlet yöneticileri kadar söz sahibi olmuşlardır. İngiliz sermaye piyasası uluslar arası sermaye hareketlerinin kaynağı ve kontrol edildiği bir merkez haline gelmiştir. Bir yandan gerek siyasal ve gerekse

²⁷ M.Vefa TOROSLU, "a.g.k.,s.3.

²⁸ M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.4.

²⁹ Engin ERDOĞAN, Meliha ENER, a.g.k.,s.16.

ekonomik yönden sömürgeleri ana ülkeye bağlı tutma, diğer yandan doğal kaynaklardan elde edilen hammaddeleri düzenli bir biçimde İngiltere'ye aktarma çabaları transfer edilen sermayenin demiryolları, altyapı işletmeciliği ve doğal kaynakların işlenmesiyle yöresel idarelerin borçlanmalarını karşılamaya yöneltmesine neden olmuştur.

1920'lere gelindiğinde özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye hareketlerinin portföy tipi yatırımlardan dolaysız yatırımlara doğru şekil değiştirmeye başladığı görülmüştür. 1920 yılında toplam uluslar arası sermaye hareketlerinin üçte biri dolaysız yatırımlar şeklini almıştır.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nı izleyen yıllarda ise ülkeler ekonomik çöküntünün etkilerini azaltmak için serbest bölge uygulamalarından yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bu sebeple 1930'lu yıllar serbest bölge uygulamalarının tüm dünyada yaygınlaştığı yılları oluşturmaktadır. Avrupa'da Kopenhag, Pire, Selanik ve Hamburg'ta serbest bölgeler kurulurken, 1930'lu yıllarda ABD'de de serbest bölge uygulamaları yoğunlaşmıştır.³⁰

1950 öncesi dönemde, serbest bölge uygulamalarında artış görülürken, serbest şehir uygulamaları hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bunun nedeni, özellikle Avrupa'da küçük devletlerden büyük devletlere geçiş hareketinin gerçekleştirilmesidir. Bu hareket içerisinde belirli ülkelerin siyasal sınırların içine giren serbest şehirler, sahip oldukları statüleri yitirmişlerdir. Alman Birleşik Devletleri'nin kurulması buna iyi bir örnektir. Kuruluş aşamasında, bazı önemli serbest şehirler bu statülerini yitirmişlerdir. Almanya'da Hamburg, Bremen ve Lübeck ticari bakımdan önemli şehir devletleri idi. Bu şehirler 1888'e kadar Avusturya dışındaki Alman devletleri arasında gümrükleri kaldıran ve böylece Almanya'yı ekonomik alanda birleştiren Alman Gümrük Birliği Zollverein'e katılmak zorunda bırakılmışlar ancak daha sonra Bismark Almanya' sının Avrupa'da küçük devletlerden tek bir Alman devletine yönelmesiyle, söz konusu serbest şehirler bu statülerini yitirmişlerdir.³¹

³⁰ F.Bahar Özdoğan, s. 5.

³¹ Engin Erdoğan, s. 17.

1.5.4.2. 1950 Sonrası Dönem

1950’li yıllardan sonra dünya ekonomisinde önemli bir yer tutmaya başlayan çok uluslu şirketler, üretim faktörleri ve teknolojiyi uluslar arası düzeyde dolaştırmaya başlamışlardır. Ulaşım ve haberleşme teknolojisinde görülen gelişmeler mal naklini kolaylaştırırken, üretim teknolojisinde ürünü ve üretim sürecini parçalara ayırma olanağı veren gelişmeler sağlanmıştır. Bunların sonucu olarak da; çok uluslu şirketlerin üretimlerinin tamamını ya da belirli kısımlarını, uygun koşullar sağlayan gelişmekte olan ülkelere kaydırmaları olanaklı duruma gelmiştir.³²

Gelişmiş ülkelerde sendikal baskıların neden olduğu ücret maliyeti yükselmeleri ve uluslar arası ticari rekabet ortamının giderek şiddetlenmesi, çok uluslu şirketlerin üretim süreçlerinin tamamını veya belirli kısımlarını uygun koşullar sağlayan gelişmekte olan ülkelere kaydırmalarını çekici hale getirmiştir. Endüstrilerin bir takım uygun koşullar sağlayan gelişmekte olan ülkelere kaydırılması süreci içerisinde yeni bir uygulama ortaya çıkmıştır. Bu da “serbest üretim bölgeleri” dir.³³

Serbest üretim bölgelerinin ortaya çıkışına neden olan gelişmeleri sadece çok uluslu şirketler açısından incelemek olayın yalnızca bir yönünü dikkate almak olacaktır. Çünkü serbest üretim bölgeleri çok uluslu şirketlerin ve gelişmekte olan ülkelerin bir takım farklı ekonomik çıkarlarının çakışması sonucunda ortaya çıkmıştır. Çok uluslu şirketler, serbest bölgelerde yatırım yaparak, maliyetlerini düşürürlerken, serbest bölgenin bulunduğu ülke de bu sayede istihdam olanaklarından faydalanır. 1950’li yıllardan sonra serbest bölgeye sahip, gelişmekte olan ülkelere çok fazla sayıda doğrudan yabancı sermaye girişi olmuştur.

Dünya konjonktürünün yüksek düzeyde seyrettiği 1950’yi izleyen çeyrek yüzyılda, batı dünyasının çevresindeki bir dizi yeni gelişen ülke “İthal ikamesine dayalı büyüme stratejisi”ni benimsemiştir. İthal edilen malların yurt içinde üretilmesiyle döviz tasarrufu sağlanması amaçlanmıştır. Bunun için de , gümrük tarifesi, kota ve yasaklarla yüksek oranlı dış koruma önlemleri alınmıştır. Ancak, bu politika ülkelerin

³² Taner BERKSOY, “Azgelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme”, Belge Yayınları, İstanbul, 1982, s.132.

³³ M.Vefa TOROSLU, “a.g.k.,s.5.

ihracatlarında önemli ölçüde düşmelere neden olduğundan,1950 sonrasında “İhracata dönük kalkınma politikası” uygulaması ağırlık kazanmıştır.

Güney ve Güneydoğu Avrupa’da İspanya, Portekiz, Yugoslavya, Yunanistan, Uzakdoğu’da ise Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong gibi bir çok ülke bu politikanın belirgin örnekleri olmuştur.³⁴

Gelişmekte olan ülkelerin amaçladıkları kalkınma hızını elde edebilmek için gerekli olan yatırımları gerçekleştirme konusunda üç büyük engeli bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yapılmak istenen yatırımları karşılayacak iç tasarrufların yetersizliği, diğeri ise yatırımlar için gerekli olan ithalatı karşılayacak yeterli dövizin bulunmayışıdır. Bunlara teknolojik açıklar da eklenebilir.Eğer iç kaynaklar yukarıda belirtilen açıklardan biri nedeniyle atıl kalıyorsa, yabancı sermaye bu açıklardan biri veya daha fazlasını kapayarak atıl kalan kaynakları harekete geçirebilir. Ayrıca döviz şeklinde geldikleri için, dış açığı giderici bir rol üstlenirler.³⁵ Böylece, yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkenin sermaye birikimi ve üretim kapasitesi üzerinde direkt olarak katkıda bulunur.³⁶

İhracata yönelik kalkınma politikası izleyen gelişmekte olan ülkeler için,yabancı sermayenin özel bir önemi vardır. Çünkü uluslar arası nitelikte olan yabancı firmaların dış piyasalar konusunda geniş tecrübeleri ve dünya üzerine yayılmış bir satış ve pazarlama örgütleri bulunmaktadır.

Bu durumda ihracata yönelik kalkınma çabası içinde bulunan ülke yabancı sermayeyi çekebilmek veya bu şekilde gelen sermaye miktarını arttırmak amacıyla yabancı yatırımlara bazı cazip koşullar hazırlamak gereğini duyar. Bunlar da ucuz işgücü, çeşitli vergi indirimleri, sermaye ve kar transfer serbestliği, endüstriyel alt yapı imkanları ve buna bağlı çeşitli hizmetler, politik istikrar ve bir kısım işçi haklarının uygulanması gibi düzenlemelerdir.

Bu tür özel koşul ve ayrıcalıkların tüm ülke çapında uygulanması her zaman için mümkün değildir. Bu nedenle özel koşul ve ayrıcalıklarla donatılmış bölgelerin belirlenerek, yabancı yatırımcıları buralarda yatırım yapmaları ve ihracata dönük

³⁴ M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.6.

³⁵ Cem ALPAR, “Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma”, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980, s.3

³⁶ Halil SEYİDOĞLU, “Uluslar arası İktisat”, Güzem Yayınları, İstanbul, 1999, s.342.

üretimde bulunmaları için davet etmek daha gerçekçi çözüm olarak görülmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak da; 1960'lı yıllardan başlayarak “serbest üretim bölgesi” adı verilen özel amaçlı bölgeler ortaya çıkmıştır.

İhracata yönelik ilk serbest bölge uygulaması 1959 yılında İrlanda'da Shannon havaalanı çevresinde oluşturulan serbest limandır. Daha sonra, 1966 yılında Tayvan diğer bir örnek olarak ortaya çıkmış, bunu Güney Kore ve Hindistan'daki uygulamalar izlemiştir. Daha önceden serbest bölge olarak kurulan Singapur ve Hong Kong zamanla serbest üretim bölgeleri haline dönüşmüşlerdir.³⁷

Bu dönemde özellikle Güney Tayvan'daki Kaohsiung serbest bölgesinin büyük başarısından söz etmek gerekir. 1967'de faaliyetlerine başlayan bölge, 1970 sonunda 40,9 milyon dolar yatırımı kapsayan 162 fabrikaya sahip olmuş, bölgeden 109 milyon dolarlık ihracat yapılmış, ve toplam 40800 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. Bu serbest bölge, ihracata yönelik kalkınma politikasının başarılı örneklerindedir.³⁸

1968 yılında Bahreyn, Brezilya, 1969 yılında Dominik Cumhuriyeti bu tür uygulamanın diğer örnekleri olmuştur. Bu uygulama 1970'li yıllarda Afrika'ya da sıçramıştır.³⁹

³⁷ Engin ERDOĞAN, a.g.k., s.21.

³⁸ Ömer AKAT, “İhracat İçin Üretim Bölgeleri”, Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Kasım 1983, s.205.

³⁹ M.Vefa TOROSLU, a.g.k., s.7.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELER

2.1.Serbest Bölgelerin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

2.1.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Serbest bölge kurulması konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ele alınmaya başlanmıştır.Bunun en önemli nedeni, o dönemde Rusya ve Romanya'da serbest bölgelerin kurulması ile İstanbul'un uluslar arası ticari alandaki üstünlüğünü kaybetmeye başlaması idi. İstanbul'un ticari önemini yeniden kazanabilmesi için serbest bölgelerin gerekli olduğu görüşü üzerinde duruluyordu. ⁴⁰

Bunun üzerine 1856 yılında günümüzde Romanya sınırları içerisinde yer alan Sulina kentinde bir serbest bölge kurulması önerilmiş, fakat dönemin koşulları içerisinde hayata geçirilememiştir. ⁴¹

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde serbest bölge kurulması yönündeki bir diğer girişim de 1908 Devrimi sonrasında olmuştur. İttihat ve Terakki Çekmece Gölü veya Yedi Kule sahillerinde kurulması düşünülen serbest bölge için bir komisyon kurmuş, ancak ortaya çıkacak maliyetten çekinilerek bu girişimden vazgeçilmiştir. ⁴²

2.1.2.Cumhuriyet Dönemi

Bu dönemi 1923-1929,1930-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere üç alt dönemde incelemek mümkündür.

2.1.2.1. 1923-1929 Yılları Arası

Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda azınlıkların sahneden çekilmesi ile Türk tüccarları yeni iş alanları elde etmişler, fakat dış ekonomik ilişkilerde daha önce kurulmuş iş bölümünü değiştirememişlerdir. Yabancı sermaye dünya pazarıyla

⁴⁰ Ekrem Pakdemirli, "Türkiye'de Serbest Bölgeler", İzmir Ticaret Odası Dergisi, Sayı 3, Mart 1983, s.7

⁴¹ Selahattin TUNCER, "Türkiye'de Serbest Bölge", Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölgeler Semineri İçinde, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1982, s.26.

⁴² Atilla Bağrıaçık,a.g.k.,s.11.

doğrudan bağlantıları elinde bulundurmaya devam ederken, Türk tacirleri yabancı sermayenin yurt içi temsilciliği ve aracılığı görevini üstlenmişlerdir.⁴³

Bu yıllarda Türkiye esas olarak yurtdışına tarım ürünleri ve işlenmiş maden satıp, yurtdışından mamul sanayi malları satın alan bir ülke konumundaydı. Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret gelirleri çok düşüktü. Bunun nedeni ise Türk liman tesislerinin yetersiz oluşuydu. Bu sebeple Türk tüccarları olumsuz şartların değiştirilmesi için devletin önlem almasını talep ettiler.⁴⁴

Bu amaçla 1926 yılında dönemin hükümeti İstanbul'da serbest bölge yaratma olanağını araştırarak özel bir komisyon görevlendirdi. Ticaret Vekaletince kurulan komisyona ticaret sermayesinin örgütü de katılmak istedi. Yıl sonuna doğru, serbest bölge kurulmasının Türk tüccarlarına sağlayacağı olanakları dile getiren bir rapor hazırlandı. Serbest bölge, çevre pazarlarla ticaret yapan firmaları çekebilmek için limanda Türk gümrüklerinin ve mevzuatının geçerli olmadığı, modern tesis ve yeterli depoya sahip bir alan olacaktı. SSCB ve Romanya ile yapılan Karadeniz ticaretinde İran ve diğer Orta Doğu ülkeleriyle yapılan Asya ticaretinde serbest bölgenin mal depolanan bir yer ve merkezi bir toplanma noktası olarak kullanılacağı düşünülmekteydi. İstanbul'un üstleneceği bu rol, tütün ve halı gibi mallardaki borsa merkezi rolüyle bir arada görülüyor, komşu ülkelerin benzer ihracat mallarının İstanbul'da pazarlanabileceği umuluyordu.⁴⁵

Bu gibi düşüncelerle TBMM 1927 yılında 1132 sayılı, "Serbest Mıntıka Hakkında Kanun" u onayladı. Bu kanun, Türkiye'de çıkarılan ilk serbest bölge kanunudur.

Kanun İstanbul Belediye hudutları içinde veya civarında bir serbest mıntıka kurulmasını öngörmüş, kurulacak mıntikanın yeri ve hudutlarının bir defaya mahsus olmak üzere Hükümet tarafından saptanacağını belirtmiştir. Kanun'a göre kurulacak mıntıkada şu tip ticari ve sanayi faaliyetler yürütülecektir:⁴⁶

⁴³ Çağlar KEYDER, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Tüccarının Millileşmesi" , ODTÜ Gelişme Dergisi , 1979-1980 Özel Sayısı, s.245.

⁴⁴ M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.15.

⁴⁵ Folker FROBEL-Jurgen HEINRICH-Otto KREYE, "Uluslar arası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler" , Belge Yayınları İstanbul,1982, EK6,s. 219.

⁴⁶ İlhan TEKELİ- Selim İLKİN, "Dünyada ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgeleri", Yurt Yayınları, Ankara, 1987, s.91.

- a) İç ve dış piyasaya dönük her türlü depolama işlemi,
- b) Depo edilen maddelerin yeniden yada değiştirilerek ambalajlanmaları, sınıflandırılması, temizlenmesi, işlenmesi, nitelik ya da biçimlerinin değiştirilmesi gibi işlemler,
- c) Yurtiçinden sağlanan veya yabancı ülkeden getirilen her türlü hammaddenin işlenerek mamul ya da yarı mamul duruma dönüştürülmesi işlemi,
- d) Parçaları yurtiçinden veya yurtdışından getirilerek; makine, araç gibi montaj işlemleri,
- e) Ülke içinden sağlanan ya da yabancı ülkelere getirilen malzeme ile gemilerin ve diğer deniz taşıtlarının onarım ve imalatı.

Yasanın çıktığı 1927'den 2 yıl sonra 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sebebiyle Serbest Mıntıklar Kanunu uygulama kabiliyetini yitirmiştir.

1132 sayılı Serbest Mıntık Hakkında Kanun'un tek uygulaması, 02.02.1929 tarihli kanun ile Ford Motor Company 'e Türkiye'ye satacağı otomobil, kamyon ve traktörleri monte edebilmesi için Tophane rıhtımında ayrılan bir alanda serbest bölge hak ve ayrıcalıklarından yararlanma olanağı sağlamasıdır. Ford Motor Company, Türkiye ile yapmış olduğu anlaşmaya dayanarak, Tophane rıhtımında kendisi için ayrılan alanda otomobil montaj fabrikası kurmuş, ancak kısa bir süre sonra faaliyetini yarıda bırakmıştır.⁴⁷

Bu uygulamayı gerçek anlamda serbest bölge uygulaması olarak nitelendirmek son derece güçtür. Bu uygulama ile çok sınırlı ve belirli bir alanda faaliyet gösterecek tek bir şirkete bazı serbest bölge hak ve imtiyazları tanınmıştır. Ford Motor Company'nin Tophane'de faaliyette bulunduğu alan gümrük sınırları dışında sayılmıştır. Bundan dolayı bu uygulama Cumhuriyet dönemindeki ilk serbest bölge uygulaması sayılabilir.

Bu yıllarda serbest bölge konusunda atılan adımlar ile ilgili olarak, Mehmet Ali Nafset tarafından hazırlanan rapordan da söz etmek gerekir.

Hükümet 1927 yılında, Avrupa'daki serbest bölgeleri incelemek üzere, İstanbul Ticaret Odası Deniz Ticareti Şubesi Müdürü Mehmet Ali Nafset'i yurt dışına göndermiştir. Nafset de Anvers, Amsterdam, Kopenhag, Danzing Stettin, Hamburg ve

⁴⁷ İstanbul Ticaret Odası Dergisi , Mart 1960, s.98.

Marsilya'daki serbest bölgeleri inceleyerek, bir rapor hazırlamış ve bu raporu 1 Ocak 1928'de hükümete sunmuştur.

Nafset, raporunda İstanbul'da serbest bölge kurulmasının çok büyük ekonomik yararlar sağlayacağını belirtmiş ve liman tesislerimizin de bir an önce geliştirilmesi üzerinde durmuştur.⁴⁸

Dönemin kısa bir değerlendirmesi yapılacak olursa; Türkiye'de serbest bölge kurmaya yönelik girişimler bakımından oldukça yoğun bir dönem olduğunu, fakat bu girişimlerin başarıyla sonuçlanmadığını ve bunun nedenlerinin; yetersiz sermaye, bürokratik işlemlerin çokluğu ve karmaşıklığı, uygulanan dış ticaret politikası ve sanayileşme düzeyinin düşüklüğü olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2.2. 1930 – 1980 Yılları Arası

Bu dönemde ülkemizde konuyla ilgili dikkat çeken girişimlerden ilki; 1930 senesinde İktisat Bakanlığı ve Ali İktisat Meclisi'nin ortaklaşa hazırladığı “Şakir Kesebir Planı”dır.

Bu planda serbest bölgelerin özellikleri ve yararları konusunda genel bilgiler verildikten sonra serbest bölgenin başlıca amacının transit ticaretini geliştirmek olduğu vurgulanmış ve bu nedenle İzmir, Mersin ve Trabzon gibi liman şehirlerinde küçük ölçekli birer serbest bölge kurulmasının yararlı olduğu belirtilmiş ancak bu tesislere ayrılacak sermaye ve uzmanlık yeteneğinin o gün için sınırlı olması sebebiyle, serbest bölgenin ilk etapta İstanbul için düşünülebileceği beyan edilmiştir.⁴⁹

İkinci önemli girişim ise; 4893 sayılı, “Şark Halı ve Kilimleriyle Benzerleri ve Hayvan Postları İçin Kurulacak Serbest Yer Hakkında Kanun”dur.

Bu kanun, adından da anlaşılacağı gibi o dönemde Türkiye üzerinden yapılan şark halı ve kilimleri ile kürk eşyasının ticaretini kolaylaştırmak amacı ile çıkarılmıştı. Eminönü civarında bir antrepo bu amaçla ayrılmış, ancak kısa bir süre sonra istenilen sonuç alınmadığından dolayı bu girişimden vazgeçilmiştir.⁵⁰

⁴⁸ Nafset'in raporunun tam metni için bkz., M. Vefa TOROSLU, a.g.e., s.32-45.

⁴⁹ Planın tam metni için bkz., Folker Fröbel-Jurgen Heinrichs-Otto Kreye, “Uluslar arası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler”, Belge Yayınları İstanbul, 1982, EK6, s. 271-276.

⁵⁰ Selahattin TUNCER, “Türkiye'de Serbest Bölgelerin Geleceği”, İktisadi Araştırma Vakfı, No:143, 1998, s.30.

Bu dönemle ilgili bahsedilmesi gereken en önemli gelişme, 1953 tarihli ve 6209 sayılı “Serbest Bölge Kanunu” dur. Kanun, 29.12.1953 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak, yürürlüğe girmiş ve serbest bölge kurulabilmesi için gerekli olan kanuni çerçeveyi hazırlamıştır. Kanundan sonra uygulamaya geçilmesi 1956 yılında hazırlanan Serbest Bölge Nizamnamesi ile mümkün olmuştur.

Söz konusu Nizamname’nin yayınlanmasının ardından ilk girişim 11.10.1956 tarihinde kabul edilen ve 29.12.1956 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan “T.C. Devlet Demiryolları İdaresince İşletilecek Serbest Bölgeye Ait Karar” ile İskenderun’da 4600 metre karelik bir saha serbest bölge olarak işletmeye açılmış,işletmesi ilk önce Devlet Demiryolları’na, daha sonra Gümrük Bakanlığı’na bırakılmıştır.⁵¹

Kurulan bu serbest bölgeye ilk önce işlenip,ihraç edilmesi amacıyla krom cevheri getirilmiş fakat getirilen cevher ihraç edilemeden topraklaşmıştır. Bu alan daha sonra istimlak edilmiş, sonuç olarak bu ilk girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵²

1958 yılında Tuzla’da cip üretilen bir alana serbest bölge statüsü tanınması girişimi ikinci bir uygulamadır. Bu alanda serbest bölge kurulup, işletilmesi “Tuzla Serbest Bölge Sözleşmesi” ile Verdi Ltd. Ortaklığı’na bırakılmıştır. Bu şirket bir süre sonra başarısızlığa uğramış, arazisi bir kamu kuruluşunca teslim alınmış ve bundan sonra buradan serbest bölge olarak yararlanmak mümkün olmamıştır.⁵³

Bu dönemde serbest bölge kurmaya yönelik girişimlerde bulunulmuş olmasına rağmen bunlardan olumlu sonuç alınamamasının nedeninin o yıllarda uygulanan ithal ikameci kalkınma politikası olduğu düşünülmektedir . Bu politika kapsamında serbest bölgeler, ithalatı kolaylaştırma ve özellikle transit ticareti geliştirme konusunda ekonomiye önemli katkılar sağlar. Bununla birlikte, serbest bölgeler ihracata yönelik kalkınma politikası kapsamında uygulandığı takdirde, doğrudan yabancı sermaye girişi, endüstrileşme ve istihdam imkanları yaratmak bakımından oldukça yararlı sonuçlar verebilir.

Fakat; ithal ikameci sanayileşme politikasını serbest bölge uygulaması başarısızlıklarının temel nedeni olarak görmemek gerekir. Çünkü buradan; daha sonra

⁵¹ Atilla Bağrıaçık,a.g.k.,s.15.

⁵² M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.60.

⁵³ Ekrem PAKDEMİRLİ , “Türkiye’de Serbest Bölgeler” , İzmir Ticaret Odası Dergisi, Sayı 3, Mart 1983, s.7.

inceleyeceğimiz 1980 sonrası dönemde ihracata yönelik kalkınma politikası ile birlikte uygulanacak olan serbest bölgeler ile ilgili tüm engellerin ortadan kalktığı düşüncesine ulaşılabilir. Nitekim 1980 sonrasındaki uygulamaların hepsi de başarılı olmamıştır.

1930-1980 arasındaki uygulama başarısızlıklarının asıl nedeni, altyapı için gerekli olan sermayenin yetersizliğidir. Bununla birlikte yine karışık bürokratik işlemler de önemli engel oluşturmuştur. Ayrıca kontrollü dış ticaret politikasının da serbest bölgelere gerçekten serbestlik tanımaya engel oluşturduğunu söylemek mümkündür.

2.1.2.3.1980 Sonrası Dönemde Serbest Bölge Çalışmaları

1980'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'de ithal ikameci sanayileşme politikası tıkanmış ve ihracata yönelik sanayileşme çabası öne çıkmıştır. 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri ile “İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi” benimsenmiştir. Bu yeni politika serbest bölgeler konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Modelin en önemli yanını oluşturan ihracatın geliştirilmesi ve özellikle dışa dönük faaliyetleri ağır basan sanayi kollarının gelişebilmesi ile yabancı yatırımların ve bankacılık faaliyetlerinin teşvik edilmesi için, ülkenin dışa açılan penceresi durumunda olan serbest bölgelere ihtiyaç duyulmuştur.

Söz konusu dönemde Türkiye'de serbest bölge kurulmasını gündeme getiren önemli gelişmeler olmuştur.. 1980'li yıllarda serbest bölge konusunu yeniden Türkiye gündemine getiren gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Orta Doğu ülkelerine yönelik ticaret yollarının üzerinde bulunan Türkiye'nin coğrafi özelliğinin sağladığı tüm imkanlardan yararlanması gerekiyordu.1980 öncesinde Orta Doğu pazarları dış ekonomik ilişkiler açısından yeterince değerlendirilemiyordu. Oysa, bu bölgedeki petrol üretici ülkeler petrol fiyatlarının yükselmesi ile yüksek ithalat potansiyeli ve satın alma gücüne sahip olmuşlardı. Serbest bölgelerin kurulması ile bu ülkelere yönelik transit ticaret ve diğer ihracat imkanlarının daha da artacağı düşünülmüştür.⁵⁴

⁵⁴ Engin Akyürek, Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge Tanımı, İTO ekonomi yayınları, Dizisi, No:14, Ekim 1983,83-84.

- Türkiye, 1976 yılından itibaren finanse edilmesi güçleşen ödemeler dengesi açıklarıyla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, döviz ihtiyacı da giderek artmıştır. Ülkedeki mevcut üretimin sürdürülebilmesinin büyük ölçüde dış girdilere bağlı olduğu dönemde serbest bölge kurulmasının hem ülke ithalat maliyetini düşürerek, döviz tasarrufu sağlayacak bir girişim olması da Türkiye’yi serbest bölge kurulması konusunda zorlayan bir etken olmuştur.⁵⁵
- Diğer bir faktör , yabancı sermaye girişlerinin Türkiye’de kalkınma çabalarına yeterli katkıda bulunmayışıdır. Bu nedenle yabancı sermayeden daha fazla yararlanmanın yollarını bulmak gerekiyordu. Serbest bölge kurulmasıyla, bu imkanlardan yararlanma olanakları artacaktı.
- Serbest bölgelerin uygulandıkları ülkelere sağladıkları yararlar , özellikle 1970’li yılların sonlarında görülmeye başlamıştır. Singapur, Hong Kong serbest limanları ve İrlanda, Güney Kore ve Tayvan serbest bölgelerinin elde ettikleri başarılar bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de serbest bölge fikrinin pratiğe geçirilmesinde önemli bir rol oynamış ve çalışmalara başlanmıştır.

Çalışmaların ilk sonucu Bakanlar Kurulu’nun 22 Eylül 1983 tarih ve 83/7077 sayılı Kararı ile uygulamaya konulan 1984 Yılı İcra Planı’na “Serbest bölgeler tesis edilecektir” maddesinin konulmasıyla alınmıştır.⁵⁶

Yine aynı dönemde 3 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 1951 sayılı KHK ile doğrudan Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük olarak Serbest Bölgeler Teşkilatı kurulmuştur. Teşkilat daha sonra , 1984 yılında 223 sayılı KHK ile Başkanlık olarak Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlanmıştır.

Serbest bölgelerin kurulacağı yerlerle ilgili olarak, 83 / 7285 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 12.11.1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmış ve Antalya ile Mersin limanları ilk serbest bölge olarak belirlenmiştir.

⁵⁵Mehmet Akıllı, Türkiye’de Serbest Bölge Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Ankara,1993, s.29.

⁵⁶ Meltem ÖZÇELİK, “Dünü, Bugünü ve Geleceği İle Serbest Bölgelerimiz”, Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/meltem.htm>,04.04.2006.

Nihayet tüm çalışmaların sonucunda, 15.06.1985 tarihinde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, 1953 tarihli Kanun yürürlükten kalkmıştır.

3218 sayılı Kanun'un amacı; Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin hammadde ihtiyacını ucuz ve düzenli bir şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmaktır.

07.08.1985'te "Serbest Bölge Müdürlükleri'nin Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Esasları Hakkında Karar" ile serbest bölgelerin buldukları ilin valiliklerine bağlı olarak, her biri için serbest bölge müdürlüğü kurulması hükmüne bağlanmış ve bu müdürlüklerin görev, yetki ve çalışma esasları düzenlenmiştir.

Bu gelişmelerden sonra, Mersin ve Antalya'da serbest bölge kurma çalışmaları 1988 yılında sonuç vermiştir. Bu iki serbest bölgenin oluşumunda elde edilen sonuçlar doğrultusunda yapılan çalışmalar, bölge arazileri ile birlikte alt ve üst yapıların da özel sektör firmalarınınca sağlanabileceği görüşünü ortaya çıkarmıştır. 1990 yılında faaliyete geçen Ege Serbest Bölgesi bunun ilk örneğidir.

2.2. Serbest Bölgelerle İlgili Yasal Düzenlemeler Ve Uluslar Arası Anlaşmalar

Türkiye'de serbest bölgeleri düzenleyen başlıca yasal düzenleme 15.06.1985 tarihli ve 3218 sayılı "Serbest Bölgeler Kanunu" dur. Bu kanundaki uygulama esaslarını düzenleyen yönetmelik ise 10.03.1993 tarihli yönetmeliktir.

Kanun ve yönetmelikte ana mevzuat yer almakta, bunun yanında serbest bölge faaliyetlerinin gümrük, ithalat, ihracat, kambiyo, bankacılık gibi konuları da içermesi nedeniyle de Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği, İthalat ve İhracat Rejimi Kararları ve Yönetmelikleri, Dahilde ve Hariçte İşleme Kararları ve Tebliği, Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı, Bankalar Kanunu, Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun gibi yasal düzenlemelerle de serbest bölgeler ile ilgili uygulamalar düzenlenmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Son Yirmi Yılda Önemli Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de serbest bölgeler konusunda düzenleme getiren ana yasal düzenleme 15 Haziran 1985 tarih ve 3218 sayılı “Serbest Bölgeler Kanunu”dur. Söz konusu kanun genel hükümleri ortaya koyan oldukça liberal ve kısa bir kanundur. Uygulamaya yönelik daha ayrıntılı hükümler ise bu kanuna istinaden çıkarılan ve 10 Mart 1993 tarih ve 21520 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği”nde yer almaktadır.

Serbest Bölgeler Kanunu dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kanunun amaç ve kapsamı belirtilmiş, serbest bölgelerinin yer ve sınırlarının belirlenmesinde Bakanlar Kurulu’nun yetkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca serbest bölgelerde yapılabilecek faaliyetler sıralanmıştır.

İkinci bölümde ise bölgelerde faaliyette bulunacak firmaların faaliyet ruhsatı almaları gerektiği belirtilmiş ve serbest bölgelerdeki vergi, harç, kambiyo uygulamalarında ülkedeki mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Firmalar, serbest bölgelerdeki yatırımlarında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek teşviklerden yararlanabilecek ve bu bölgedeki faaliyetlerden elde edilecek kazanç ve iratlar gelir vergisinden muaf tutulacaktır.

Kanunun üçüncü bölümünde ise, genel olarak serbest bölge ile Türkiye’nin diğer yerleri ve yurt dışı arasında yapılacak ticarete ilişkin kurallar yer almaktadır.

Son bölümde ise, serbest bölgedeki çalışma hayatı ve sosyal güvenlikle ilgili hükümlere yer verilmiştir. Kanun’a göre serbest bölgelerde T.C. sosyal güvenlik mevzuatı aynen geçerlidir. Bunun tek istisnası, serbest bölgenin faaliyete geçmesinden itibaren on yıl süreyle grev, lokavt uygulanamayacağıdır.

3218 sayılı Kanun 11. madde ile 6209 sayılı Kanun’u yürürlükten kaldırırken, 12. madde de bazı kanunların serbest bölgelerde uygulanmayacağını belirtmiştir. Bu kanunlar, 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesinin 5 benti dışında kalan hükümleri, 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de Seyahat ve İkametleri Hakkında Kanun, 2007 sayılı Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 2677 sayılı Sivil Hava Meydanları, Limanlar ve Sınır Kapılarında Görev ve Hizmetlerin

Yürütülmesi Hakkındaki Kanun, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 832 sayılı Sayıştay Kanunu ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'dur.

Serbest bölgeler ile ilgili son yirmi yıldaki en önemli yasal düzenlemelerden biri de; 4458 sayılı Gümrük Kanunu'dur. 06.03.1995'te kabul edilen Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye ile AB arasında gümrük birliği gerçekleştirilmiştir. Gerekli uyum çalışmalarından sonra 27.10.1999'da 4458 sayılı Gümrük Kanunu kabul edilmiş ve 05.02.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile AB ile Türkiye gümrük mevzuatı arasında uyum sağlanmıştır.

Bu kanun ile serbest bölgeler, Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olarak kabul edilmiş fakat serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmaksızın konulması mümkün olan ithalat vergileri ve ticaret politikası önlemlerinin uygulanması bakımından, Türkiye'nin gümrük bölgesi dışında kabul edilen yerler olarak belirtilmektedir.

Kanun'da serbest bölgelerde depolama, işçilik, üretim ve alım-satım faaliyetlerinin yapılmasına izin verilmektedir. Serbest bölgelerde depolama, işçilik, işleme faaliyetine tutulan ve alım-satıma konu olan eşyanın 48 saat içerisinde envanter kayıtlarına geçirilmesi şartı getirilmiştir. Bununla birlikte, eşyalar serbest bölgede süresiz olarak kalabilir.

Serbest bölgelerde serbest dolaşımda olmayan eşya tüketilemez ya da kullanılamaz. Sadece, bölgede bulunan ve burada işlem gören ürünlerin üretilmesinde yararlanılan teçhizatlar kullanılabilir ve tüketilebilir. Bununla beraber, serbest dolaşımda olmayan her türlü eşya, serbest bölgelere konabilir. Ayrıca, serbest bölgelerin sınırları ile giriş ve çıkışların denetimini de gümrük idarelerine aittir.

Gümrük Kanunu'nun 152. maddesi serbest bölgeleri Türkiye'nin gümrük sınırı içerisinde kabul etmektedir. Ancak serbest dolaşımda olmayan eşya açısından serbest bölgelerin Türkiye gümrük hudutları dışında sayıldığı belirtilerek, buralarda ithalat vergileri, ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanmayacağı belirtilmektedir. Vergi bakımından ele alındığında ise, bu kanun ile serbest bölgelere ek vergisel ayrıcalıkların tanınmadığı görülmektedir.

06.02.2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak aynı gün yürürlüğe giren 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile vergisel teşvikler açısından 3218 sayılı Kanun’da değişiklikler yapılmıştır.

Söz konusu değişiklik çerçevesinde:

a) Söz konusu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten önce serbest bölgede faaliyet ruhsatı almış olan gerçek ya da tüzel kişilerden faaliyet ruhsatı süreleriyle sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisi istisna veya muafiyetlerinden yararlanmaya devam edecekler, çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden 2009 yılına kadar gelir vergisi ödemeyecekler ve bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler nedeniyle doğan her türlü vergi, resim ve harçtan 2009 yılına kadar muaf tutulacaklardır.

b)06.02.2004 tarihinde ve bu tarihten sonra serbest bölge kullanıcısı olan gerçek ve tüzel kişilerden üretim ruhsatı ile faaliyet gösterenler imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden muaf tutulacaktır.

2.2.2.AB ve Gümrük Birliği İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye ile AB arasında, Ankara Anlaşmasına dayanarak kurulan ortaklığın nihai amacı, Türkiye'nin AET' ye üye olmasıdır. Ankara Anlaşması, bu amaca ulaşmak için, taraflar arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını, temel aşama olarak belirlemiştir. Buna göre, önce, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliği kurulacak, daha sonra, Ankara Anlaşması'nda öngörülen diğer ilkeler uygulamaya konulacaktır. Bu kapsamda, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması ve Ankara Anlaşması'nın yanı sıra imzalanan Katma Protokol'ün belirlediği alanlarda, Türkiye ile AET arasında mevzuat ve politikaların yaklaştırılması sürecinin başlatılması öngörülmüştür. Bu çerçevede, AET, bir kısım tekstil ve petrol ürünleri dışındaki sanayi ürünlerinde, Türkiye'ye karşı, gümrük vergilerini ve eş etkili vergi ve resimleri, Katma Protokolün yürürlüğe girdiği tarihte kaldırmıştır. Türkiye ise, Katma Protokol'de, 1985 ve 1995 olarak belirlenen takvimlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AET menşeli

sınai ürünlere gümrük sıfırlamasını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu, Katma Protokol'de öngörülen takvime uygun olarak gerçekleştirilememiştir. Türkiye-AET ortaklık ilişkilerinin Ankara Antlaşması'nda belirlendiği gibi gelişmemiş olması nedeniyle, Türkiye-AET Ortaklık Konseyinin, gümrük birliğinin en geç 1995'de tam olarak gerçekleşmesi amacıyla bir karar alması yönünde, gerekli çalışmalar başlatılmış; 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla (OKK) da, Türkiye ile AET arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin, 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla tam olarak kurulması kararlaştırılmıştır.

Söz konusu kararlar, taraflar arasında, sanayi ürünlerinin ithalatında ve ihracatında alınan her tür gümrük vergisi ve eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmakta; gümrük birliğinin iyi işlemesi için, tarafların alacağı tedbirler ve bu tedbirlerin uygulanış modaliteleri düzenlenmektedir. Buna göre, gerek gümrük birliğinin kuruluşundan önce, gerek gümrük birliğinin kuruluşunu izleyen dönemde, hukuki uyum ile ilgili tedbirlerin hangi alanlarda, ne şekilde ve ne zaman alınacağı konusunda ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir. Bu çerçevede, Türk Hukuku'nun AET Hukuk düzenine uyum sağlaması amacıyla, hem 1/95 sayılı OKK'da yükümlülük olarak yer alan konularda, hem de OKK'da düzenlenmemiş ve fakat gümrük birliğinin sağlıklı işlemesi ve gelişmesi açısından önem taşıyan konularda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, rekabet hukuku, fikri ve sınai haklar, tüketicinin korunması ve dış ticaret ve gümrükler alanında yeni yasal düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. 27.10.1999 tarihinde kabul edilen 4458 sayılı Gümrük Kanunu bu yasal düzenlemelerin en önemlisidir. Gümrük Kanunu'nun 152. maddesi ile serbest bölgeler şu şekilde tanımlanarak AB mevzuatına uyum sağlanmıştır.⁵⁷

“Serbest bölgeler, Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olmakla beraber ,serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmadan ve serbest dolaşıma sokulmadan,gümrük mevzuatında belirtilen durumlar dışında kullanılmamak veya tüketilmemek kaydıyla konulduğu ,ithalat vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye gümrük bölgesi dışında olduğu kabul edilen , serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye

⁵⁷ “Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkilerini İzleme Projesi”, Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/gumruk.html>,03.09.2006.

konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerdir.”

4458 sayılı Kanun'un 153. maddesinde ise, serbest bölgelerde bulunan eşya gümrük idaresinin denetimine tabidir. Ayrıca 157. maddeye göre, serbest bölgeye konulmuş serbest dolaşımda olmayan eşya serbest dolaşıma girebilir, dahilde işleme rejimine tabi tutulabilir, gümrük kontrolü altında işlenebilir. Bu madde ile Kanun, serbest bölgelerde yapılabilecek üretimi, AB' de olduğu gibi Dahilde İşleme Belgesi ile izin verilen faaliyetler ile sınırlamıştır.

Söz konusu Kanun'la, serbest bölgelere mal giriş ve çıkışına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir.⁵⁸

-Serbest bölgeye getirilen serbest dolaşımli malların serbest bölgelerden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmez. Ayrıca, üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde de gümrük vergisi ödenmesi söz konusu değildir.

-Serbest bölgelerden yurt içine yönelik mal ticaretinde ise, malın bünyesinde üçüncü ülke menşeli ve kotaya tabi mal bulunması durumunda öncelikli olarak ticaret politikası önlemlerinin uygulanacağı ve malın ortak gümrük tarifesi üzerinden gümrük vergisi tahsil edileceği belirtilmiştir. Malın bünyesinde üçüncü ülke menşeli ancak kotaya tabi olan mal bulunmaması durumunda ise malın ortak gümrük tarifesi üzerinden gümrük vergisi tahsil edilmektedir. Bununla birlikte, Türkiye serbest bölgelerinden AB'ye yönelik mal ticaretinde serbest bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan ürünler ATR Belgesi düzenlenerek Türkiye'ye gönderilebilir. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise ortak gümrük tarifesinde belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenerek, serbest dolaşıma geçirildikten sonra ATR Belgesi düzenlenir ve AB'ye gönderilir.

Denetimle ilgili düzenlemeler incelendiğinde ise, 4458 sayılı Kanun da 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda olduğu gibi serbest bölgelerin giriş ve çıkış noktaları ile sınırlarında gümrük denetimi öngörmektedir. Ancak, bölge içi denetimde 4458 sayılı Kanun ile serbest bölgelerin içi de denetim kapsamına alınmış olduğundan

⁵⁸C.Erdem HEPAKTAN, Coşkun ÇILBANT “ Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgelerimizin Dış Ticaretimizdeki Yeri, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi,sayı 6,2000,s.213-214.

bölge içi denetim stok kontrolleri ve bölgedeki malların üretimi ve tüketimi gibi konularda Gümrük Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı arasında serbest bölgelerdeki idarelerinde yetki sorunları yaşanmaktadır.

2.3.Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler

Ülkemizde 1927 yılında Serbest Mıntıklar Kanunu ile başlamış olan serbest bölge çalışmaları, gerçek anlamda ancak 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. 3218 sayılı “Serbest Bölgeler Kanunu’nun 1985 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, ilk serbest bölgeler Mersin ve Antalya’da kurulmuştur. Bunu yap-işlet-devret modeli ile kurulan Ege Serbest Bölgesi takip etmiştir.

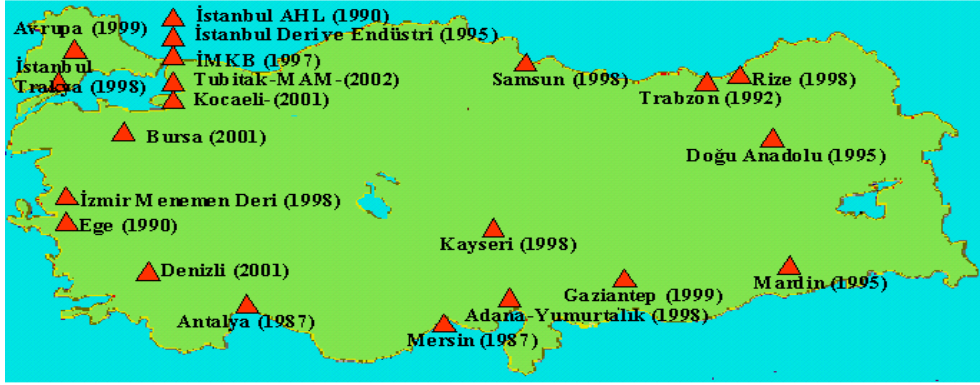
Bugün Türkiye’nin çeşitli illerinde faaliyette bulunan 21 serbest bölge vardır. Bunlar:

- 1) Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi
- 2)Antalya Serbest Bölgesi
- 3)Avrupa Serbest Bölgesi
- 4)Bursa Serbest Bölgesi
- 5)Denizli Serbest Bölgesi
- 6)Doğu Anadolu Serbest Bölgesi
- 7)Ege Serbest Bölgesi
- 8)Gaziantep Serbest Bölgesi
- 9)İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi
- 10)İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi
- 11)İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi
- 12)İstanbul Trakya Serbest Bölgesi
- 13)İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi
- 14)Kayseri Serbest Bölgesi
- 15)Kocaeli Serbest Bölgesi
- 16)Mardin Serbest Bölgesi
- 17)Mersin Serbest Bölgesi
- 18)Rize Serbest Bölgesi
- 19)Samsun Serbest Bölgesi

20) Trabzon Serbest Bölgesi

21) TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi

TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ

Şekil 1: Türkiye’de Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/SB/Atinterb.htm>, 16.03.2006

2.3.1. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, 29.02.1992 tarih ve 2797 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile sınırları belirlenerek, 4.7 kilometrelik alanda kurulmuştur.⁵⁹ İskenderun Körfezi’nde, Adana ile Hatay illerinin sınırında yer almaktadır. İskenderun Limanı’na da yakın olan Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi’nin karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu bağlantısı bulunmaktadır.

Bölgenin arazisi devlete ait olup, % 25’i yabancı sermayeli bir özel sektör kuruluşu olan TAYSEB Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir.

1998 yılı sonlarında açılan ve ticari faaliyetleri 1999’da başlayan bölge, özellikle coğrafi ve fiziki şartlarının elverişli olması nedeniyle, enerji, petrol, petrokimya, demir-çelik, tekstil ve bunların yan ürünlerini üretmek ve üretimi yapılan hammaddelerin yeni

⁵⁹ Mehmet Ali DOĞAN, "Serbest Bölgeler", Ekonomik Forum Dergisi, TOBB Aylık Yayını, Temmuz 2003, s.56.

ürünlerde kullanılmasını sağlamak amacıyla yapılacak yatırımlara en uygun serbest bölgelerin başında gelmektedir.

Yüksek Planlama Kurulu 06.08.1990 tarihli kararı ile bölgedeki faaliyetleri şu şekilde tespit etmiştir:⁶⁰

1)Gıda, tarım, gübre, boya, deterjan ve diğer kimya, petro kimya ve kömür ürünlerin sağlanması, çeşitli çelik işletmelerinin kurulması ve bunlar için gerekli enerji üretim faaliyetleri, klima imalatı, deniz araçları imalatı, tekstil ve beton ürünleri, optik ve tıbbi elektronik alet, bilgisayar vb. alet ve ekipmanların üretimi ile ihracata katkısı olan her türlü tarım ve sanayi maddelerinin üretim faaliyetleri,

2)Dökme kuru ve likit maddeleri depolama ve siloculuk faaliyetleri, ambalajlama, konserve haline getirme, tasnifleme, paketleme, bakım, montaj, tamir vb. işlemler ile yurtiçi ve yurtdışı, deniz aşırı nakliyat ve enerji satışı dahil her çeşit ticari ve hizmet faaliyetleri kolaylaştırıcı,

3)Bankacılık, sigortacılık, mühendislik, mimarlık, müşavirlik, acentelik, ticari gözetim, komisyonculuk, müteahhitlik, eksperlik ve kiralama faaliyetleri,

4)Kişisel ihtiyaçların bölge içinde karşılanmasını kolaylaştıracak diğer faaliyetler.

2.3.2. Antalya Serbest Bölgesi

Antalya Serbest Bölgesi, 1985'te Serbest Bölgeler Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi ile Türkiye'de kurulan ilk serbest bölgelerden biridir. 1987 yılında faaliyete geçirilen bölgenin 550.000 metre karelik brüt alanı ve kendisine ait 219 metre uzunluğunda rıhtımı bulunmaktadır.⁶¹ İlk yıllarda makine parkı olarak düzenlenmesine rağmen son yıllarda üretim ağırlıklı serbest bölge olma hüviyeti kazanan Antalya Serbest Bölgesi bir özel sektör kuruluşu olan ASBAŞ Antalya Serbest Bölge İşleticisi tarafından işletilmektedir.⁶²

Antalya'nın turistik bir il olması dolayısıyla, Antalya Serbest Bölgesi'nde de turizme yönelik alış-veriş merkezlerinin kurulması ve buralarda turistlere yönelik elektronikten parfümeriye, tütün ve alkol ürünlerinden halı-kilim, mücevherat gibi çok

⁶⁰ Atilla Bağrıaçık, a.g.k., s.112.

⁶¹ Mehmet Ali DOĞAN, a.g.m., s.56.

⁶² Atilla BAĞRIAÇIK, a.g.k. , s.108.

çeşitli üretimin yapılması, sergilenmesi ve satılmasına Devlet Bakanlığı'nın 17.12.1992 tarih ve 84 sayılı onayı ile izin verilmiş, ayrıca “Serbest Alış-Veriş Mağazaları” 1993 yılında faaliyete geçmiştir. Bu mağazalardan alış-veriş yapma hakkı ise A grubu turizm işletme belgesine sahip seyahat acenteleri veya serbest bölgede faaliyet gösteren firmaların aracılığı ile serbest bölgeye getirilen ve Antalya Havalimanı veya Antalya Limanı'ndan yurtdışına çıkacak olan yabancı turist gruplarına tanınmıştır.⁶³

Antalya Serbest Bölgesi'nde elektronik, optik gıda, ve hazır giyim öncelikli olmak üzere her türlü üretim faaliyeti ve üretime ilişkin hammadde, ara madde ile üretilen malların alım satımı, depolanması, ambalajlanması, sergilenmesi, bakım ve onarımı gibi üretime yönelik faaliyetler, ticareti yapılan her çeşit malın alım satımı depolanması, ambalajlanması ve sergilenmesi gibi alım satıma yönelik faaliyetler, depolama,montaj, demontaj ve bakım onarım faaliyetleri yapılabilmekte, ayrıca her tür iş makinesi depolanabilmekte ve serbest bölge faaliyetlerine ait tüm bankacılık hizmetleri gerçekleştirilebilmektedir.

Tablo 3.Antalya Serbest Bölgesi'nde Yıllar İtibariyle Ticaret Hacimleri (USD)

1998	168,083,868
1999	176,152,652
2000	215,132,280
2001	185,019,103
2002	245,991,999
2003	359,182,531
2004	457,497,908
2005	505,262,127
2006(*)	208,809,895
TOPLAM :	3,259,686,535

(*) 5 aylık değer

Kaynak: Antalya Serbest Bölgesi İnternet Sitesi (<http://www.ant-free-zone.org.tr/>),28.01.2007

⁶³ Engin ERDOĞAN,Meliha ENER,,a.g.k., s.120.

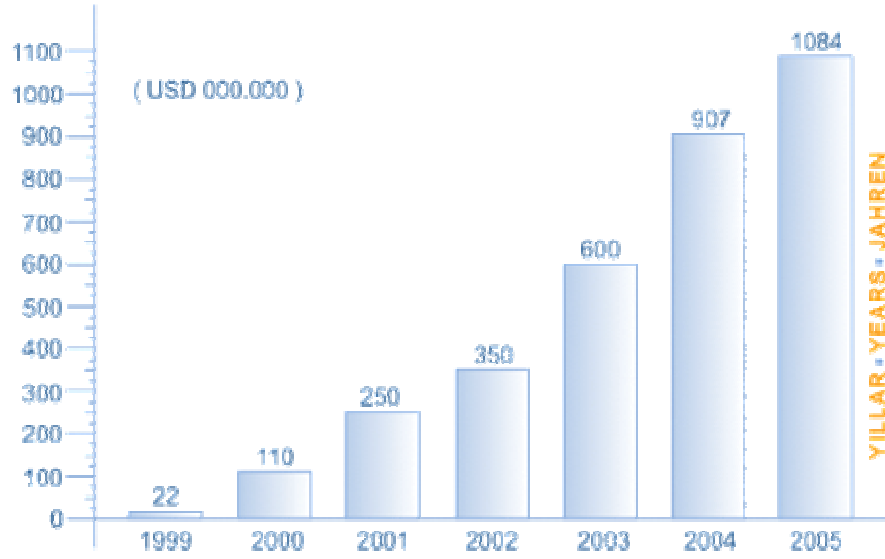
2.3.3. Avrupa Serbest Bölgesi

Avrupa Serbest Bölgesi'nin yeri ve sınırı 16.10.1996 tarihli 96/9108 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiş ve 01.03.1999'da faaliyete geçmiştir. Çorlu'da 2 milyon metre kare alanda kurulmuştur.⁶⁴

Bölgenin en önemli özelliği arazisinden, kuruluş ve işletmesine kadar tamamen özel sektör tarafından kurulmuş olmasıdır. Bölge, Avrupa Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir.

Avrupa Serbest Bölgesi, vergi muafiyeti gibi sağladığı avantajların yanında, özel tapu mülkiyetinin söz konusu olduğu bir serbest bölgedir. Bölgenin faaliyetleri üretim ve ihracat ağırlıklıdır. Fila, Puma, Disney ve Ferrari gibi dünya markalarını üreten firmaların katkılarıyla da ticari hacmi ciddi artışlar göstermektedir.⁶⁵

Bölgede faaliyete geçen firma sayısı ve üretim hacminin grafikler incelendiğinde, sürekli arttığı görülmektedir.

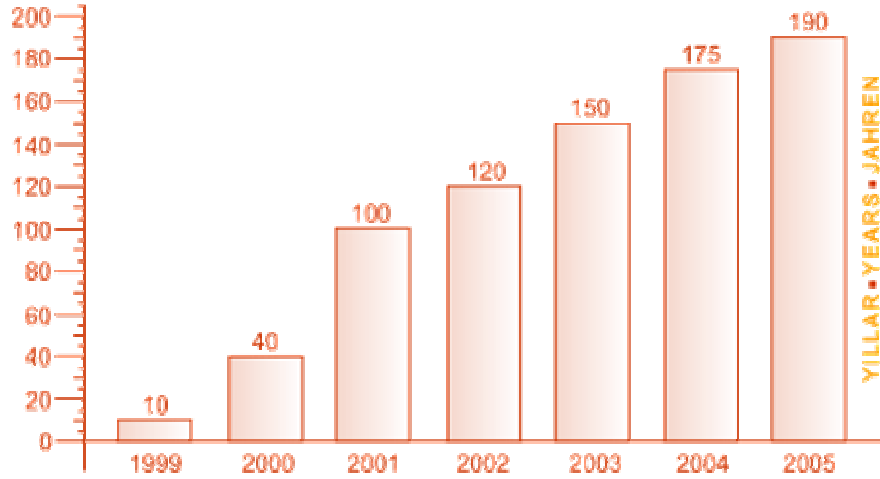
Grafik 1. Avrupa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacmi

Kaynak: Avrupa Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, http://www.asb.com.tr/tr_asb_istatiki_veriler.asp, 28.01.2007

⁶⁴ Mehmet Ali DOĞAN, a.g.m.,s.58.

⁶⁵ Bekir KAVRUK,"Serbest Bölgeler Neden Gelişmiyor?" , Made in Turkey Dış Ticaret Dergisi, Temmuz Ağustos 2002, s.34.

Firma Sayısı

Grafik 2. Avrupa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Faaliyet Gösteren Firma Sayıları

Kaynak: Avrupa Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, http://www.asb.com.tr/tr_asb_istatistiki_veriler.asp,28.01.2007

2.3.4. Bursa Serbest Bölgesi

Bursa Serbest Bölgesi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası önderliğinde Bursalı sanayici ve işadamlarının girişimiyle 11.05.2001'de açılmış olup, Gemlik yakınlarında toplam 825.000 metre kare alan üzerinde hizmet vermektedir.⁶⁶

“Bölgenin işleticisi Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (BUSEB) ‘dir.

Bursa Serbest Bölgesi İstanbul – Bursa karayoluna 3 km. uzaklıkta olması dolayısıyla, her türlü taşımacılık için büyük avantajlar sağlamaktadır.

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü’nden faaliyet ruhsatı alan kişi ve kuruluşlar, yurtiçi ve yurtdışından temin edilen parlayıcı ve patlayıcı olmayan her türlü malı bölgede depolayabilmekte, ayrıca Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü’nden ruhsat almadan ithal veya ihraç edilecek malı BUSEB deposunda süresiz olarak muhafaza edebilmektedirler. Bölgedeki bankacılık işlemlerinde de vadeli veya vadesiz mevduat

⁶⁶ Mehmet Ali DOĞAN, a.g.m,s.59.

faizlerinden vergi kesintisi yapılmadan net ödeme, tüm ticari işlemlerde vergi muafiyeti, kredi işlemlerinde damga resminden muafiyet sağlanmaktadır.

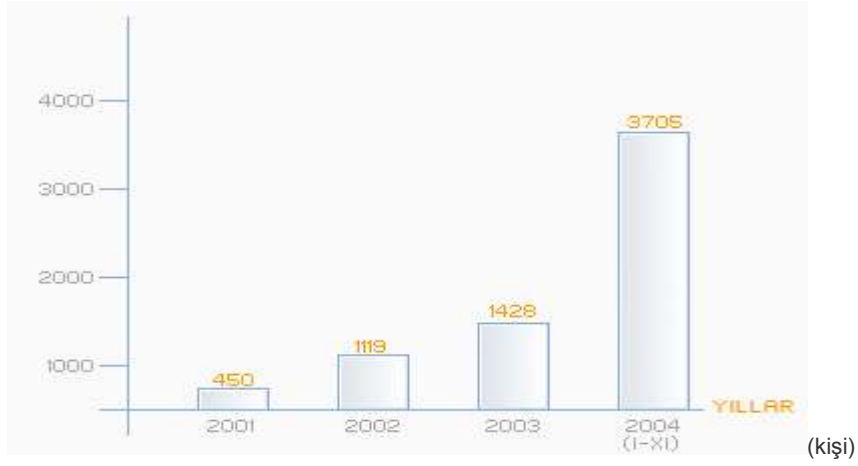
Bölge, Türkiye'deki serbest bölgeler arasında kendi arazisine sahip olan bölgelerdendir. Bu sebepten dolayı firmalar bölgede arazi satın alabilmekte ve faaliyetlerini sahip oldukları arazi üzerinde yapabilmektedir.

Bursa Serbest Bölgesi'nde ticaret hacmi ve bölgedeki istihdam giderek artmaktadır.

Grafik 3. Bursa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacimleri

Kaynak: Bursa Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, <http://www.buseb.com/tr/ticaret.htm>, 28.01.2007

Grafik 4. Bursa Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre İstihdam Rakamları

Kaynak: Bursa Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, <http://www.buseb.com/tr/ticaret.htm>, 18.03.2006

2.3.5. Denizli Serbest Bölgesi

Denizli Serbest Bölgesi'nin kurulup işletilmesine dair 2000 / 398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 03.05.2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yine aynı karar ile Denizli Serbest Bölgesi'ni kurma ve işletme yetkisi Denizli Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş.'ye verilmiştir.⁶⁷

Denizli Serbest Bölgesi 538.285 metrekarelik alan üzerine kurulmuş olup, tekstil ve konfeksiyon sektörünün bölge içinde yer alması sayesinde sektörün maliyetini düşürmekte ve sanayicinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve ara malların kolaylıkla temin edilmesini sağlamakta ve ayrıca ithal malların transit olarak diğer ülkelere satımına imkan sağlamaktadır.

2.3.6. Doğu Anadolu Serbest Bölgesi

Yeri ve sınırı 27.09.1994 tarih ve 94 / 6028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen bölge, 04.04.1995 tarih ve 95 / 6742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Doğu Anadolu Serbest Bölge Kurucu ve İşletmecisi A.Ş. (DASBAŞ) tarafından kurulmuş olup, halen DASBAŞ tarafından işletilmektedir. Bölge 15.01.1996 tarihinde ticari faaliyete başlamıştır. 484.500 metrekare arazi üzerine kurulmuştur.⁶⁸

⁶⁷ Mehmet Ali DOĞAN, a.g.m, s.59.

⁶⁸ M.Vefa TOROSLU, a.g.k.,s.71.

Bölgede kullanıcılara açık alan kiralama imkanı sunulmaktadır.

Doğu Anadolu Serbest Bölgesi kuruluşundan bu yana gelişme trendi gösterememiştir. Bunun nedeni olarak da, Doğu Anadolu’da büyük çaplı üretim ağının olmaması ve ithalat – ihracata yönelik ticaret imkanlarının kısıtlı olması gösterilebilir.

2.3.7. Ege Serbest Bölgesi

Ege Serbest Bölgesi, 1990 yılından itibaren “Yap-İşlet-Devret” modeliyle bir Amerikan özel sektör kuruluşu olan EAC International’ın en büyük ortağı olduğu ESBAŞ tarafından kurulup işletilmektedir. Bölge, Türkiye’de özel sektör tarafından kurulup işletilen ilk üretim serbest bölgesidir.

Ege Serbest Bölgesi, Türkiye’nin en büyük şehirlerinden İzmir’in Gaziemir ilçesinde kurulmuş olup, yaklaşık 2 milyon metrekarelik bir alan üzerine kurulmuştur. İzmir, Avrupa Birliği ile Türkiye pazarına, Orta ve Doğu Avrupa’ya, Ortadoğu, Rusya ve Balkan ülkelerine olan yakınlığından dolayı merkezi bir konuma sahiptir ve bu sayede yabancı sermaye yatırımlarının en yoğun olduğu serbest bölgedir. Bölgeden yurtdışına mal hareketinde yabancı sermayeli firmaların payı % 70 oranındadır.⁶⁹ Delphi Packard, Alman Hugo Boss, Kanadalı Oz Optics ve Hollanda- İsveç ortaklığıyla kurulan Akzo Nobel bölgede faaliyet gösteren yabancı firmalardan birkaçıdır.

Yılda 2,6 milyar dolardan fazla yıllık ticaret hacmi gerçekleştiren Ege Serbest Bölgesi 360 firma ve 12.500 çalışana ev sahipliği yapmaktadır.⁷⁰

2.3.8. Gaziantep Serbest Bölgesi

Gaziantep Serbest Bölgesi’nin yer ve sınırları, 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun 2’nci Maddesine istinaden 07.07.1998 tarihinde 98/11368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Anılan Bakanlar Kurulu Kararı, 14.07.1998 tarih ve 23402 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ve yine aynı Bakanlar Kurulu Kararı’nın 2’nci Maddesi ile de Gaziantep Serbest Bölgesi’ni kurup işletmekle

⁶⁹Ege Serbest Bölgesi,
http://www.esbas.com.tr/newwebsiteworks/webcalismalari/esbas_history-tr.htm,26.03.2006.

⁷⁰ Ege Serbest Bölgesi,
http://www.esbas.com.tr/newwebsiteworks/webcalismalari/esbas_today-tr.htm,26.03.2006.

GASBAŞ-Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi yetkili kılınmıştır.18.01.1999 tarihinde bölge resmen faaliyete geçmiştir.⁷¹

Gaziantep Serbest Bölgesi'nin kullanılabilir alanı 1.389.725 metrekaredir ve GASBAŞ ' a aittir.

Bugün, tekstil, gıda, plastik vb. birçok alanda faaliyet gösteren firmalar Gaziantep Sanayi Bölgesi'nde mamul ve yarımamul üretmektedir. Bölgenin İskenderun ve Mersin limanlarına yakın olması ve Ortadoğu ticaretinde önemli sınır kapılarımızdan olan Habur sınır kapısına 550 km. mesafede olması büyük avantajlar sağlamaktadır.

2.3.9. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

Yeri ve sınırı 12.05.1990 tarih ve 90/220 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen bölge, 9250 metre kare alan üzerine kurulmuştur.⁷²

1 Temmuz 1996 tarihinden itibaren 30 yıl için Yap-İşlet-Devret modeline göre, İSBİ A.Ş.'nin yükümlülüğünde işletilmektedir.

Yüksek Planlama Kurulu, bölgedeki faaliyet konularını şu şekilde belirlemiştir:⁷³

- Tekstil hammaddeleri ve her türlü konfeksiyon,ham bez ve iplik, halı ve kilimler, boya ve kimyevi maddeler, lastik, ambalaj, biçki-dikiş, elektronik, optik ve tıbbi malzeme ve makineler için siparişlerin verilmesi ve kabulü, malların depolanması, alım-satımı, sergilenmesi gibi ihracata katkısı olacak her türlü ticaret ve hizmet faaliyetleri,
- Bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri,
- Kişisel ihtiyaçların bölge içinde karşılanmasına yönelik diğer faaliyetler...

Serbest bölgenin başlangıçtaki alanı 40.000 metrekare iken, gelişim sürecinde kullanıcı firmaların talebi ile civarda bulunan 152.000 metrekarelik alan Bakanlar Kurulu Kararı ile serbest bölgeye tahsis edilmiştir.

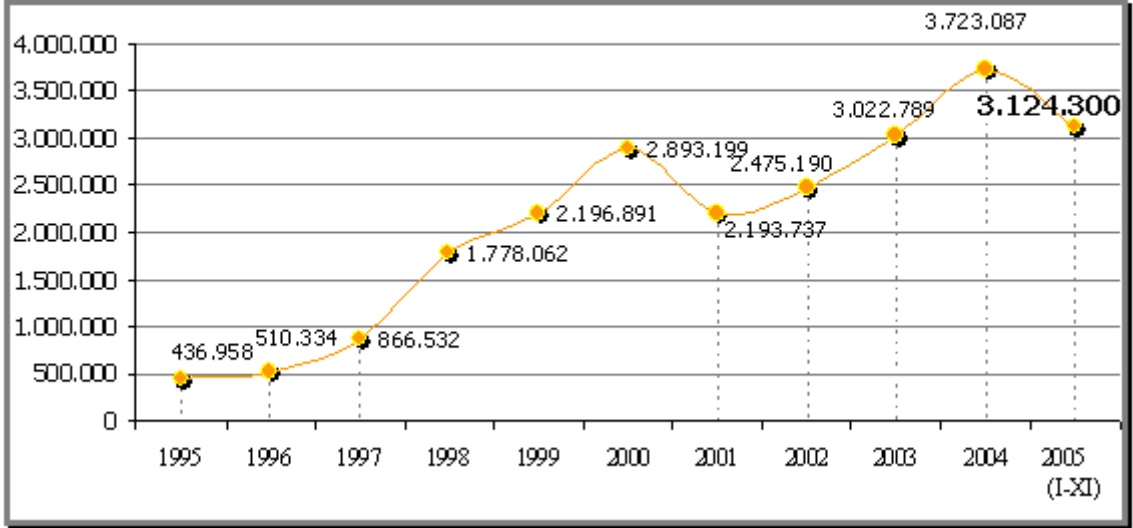
⁷¹Gaziantep Serbest Bölgesi,
http://www.freezone-antep.gov.tr/kurulus_esas.htm,28.03.2006 .

⁷² M.Vefa TOROSLU,a.g.k., s.72.

⁷³ Atilla BAĞRIAÇIK,a.g.k.,s.100.

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, küçük bir alanda faaliyet göstermesine rağmen, metrekarede gerçekleştirilen işlem hacmi ve kullanıcı firma sayısı açısından büyük hacimli serbest bölgelerden birisidir.

Yıllarla Toplam İşlem Hacmi Dağılımı
(x \$.1.000)

Grafik 5. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nde Yıllara Göre Ticaret Hacimleri

Kaynak: İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi,
<http://www.isbi.com.tr/ie6/istatistiklertr.asp>, 19.03.2006

2.3.10. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi'nin sınırları Bakanlar Kurulu'nun 02.03.1992 tarih ve 92 / 2778 sayılı kararı ile belirlenmiş olup, Türkiye'nin ihracatını arttırmak, sermaye ve teknoloji transferine ivme kazandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını daha ucuza temin edebilmek ve ileri teknoloji ile yoğun üretim faaliyetlerinin ülkemizde artarak gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.⁷⁴

Bölgenin kurucu ve işleticisi DESBAŞ İstanbul Deri Serbest Bölge Kurucu ve İşletmecisi A.Ş.'dir.

İstanbul Tuzla'da 1995 yılından bu yana faaliyet gösteren bölge, 36.000 metreküp/gün kapasiteli atık su arıtma ve geri kazanma tesislerine sahiptir. Bölgede

⁷⁴ Atilla BAĞRIAÇIK, a.g.k, s.113.

ayrıca 180.000 metrekarelik kapalı işyeri, 80.000 metrekarelik açık stoklama alanı mevcuttur.

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi ilk sektörel serbest bölge olma özelliğine sahiptir. Deri ve deriye ait her çeşit üretim, depolama ve alım –satım faaliyetleri bölgede gerçekleştirilebilmektedir.

Bunun dışında, kimyevi maddeler, boya ve makine teçhizatının montajı ile üretimi, konfeksiyon, trikotaj, tekstil eşyaları üretimi ile her türlü sanayi üretim faaliyeti de bölge sınırları içinde yapılmaktadır. Bankacılık, sigortacılık ve müşavirlik hizmetleri de yine bölge içinde yürütülen faaliyetler arasındadır.

2.3.11. İMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi

Bölge, 30.01.1995 tarih ve 95 / 6571 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve aynı karar ile bölgeyi kurma ve işletme yetkisi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na (İMKB) verilmiştir.⁷⁵ Bölge ile ilgili mevzuatın ve işlerin yürütülmesi görevini Yabancı Menkul Kıymetler Servisi Müdürlüğü üstlenmiştir.

Uluslararası Pazar aktif olarak faaliyet gösteren iki piyasadan oluşmaktadır: Depo Sertifikaları Piyasası ve Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası.

Bölgedeki Depo Sertifikaları Piyasası Uluslararası Pazar Yönetmeliği'nin 6. Maddesine istinaden yabancı sermaye piyasası aracı niteliğindeki depo sertifikalarının işlem gördüğü piyasadır. Depo Sertifikaları Piyasası, Kazakistan'da yerleşik Kazkommertsbank'ın uluslararası piyasalarda ihraç edilen depo sertifikalarının işleme açılmasıyla 25/07/1997 tarihinde faaliyete geçmiştir.⁷⁶

Uluslararası Pazar Yönetmeliği'nin 6. Maddesine istinaden yabancı sermaye piyasası aracı niteliğindeki borçlanma senetleri ve Türkiye Cumhuriyeti ve mahalli idarelerince yurtdışında satılmak üzere çıkarılan kamu borçlanma senetlerinin işlem göreceği İMKB Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasası ise, Hazine tarafından yurtdışında satılmak üzere ihraç edilen 40 adet Eurotahvilin işleme açılmasıyla 24/02/1997 tarihinde faaliyete geçmiştir. Piyasa'da Hazine tarafından yurtdışında satılmak üzere

⁷⁵ M.Vefa TOROSLU,a.g.k.,s.73.

⁷⁶Necla Küçükçolak'ın (Necla.Kucukcolak@imkb.gov.tr), Selin Yazıcılar'a (selin_yazicilar@hotmail.com) 27 Mart 2006 tarihinde gönderdiği belge.

Japon Yeni, ABD Doları, Alman Markı ve Euro cinsinden ihraç edilen Türk Euro tahvilleri işlem görmektedir.⁷⁷

Bölgede işlem yapma ruhsatına sahip 10 adet finansal kuruluş vardır. Ruhsatlar 5 yılda bir yenilenmektedir.

Tablo 4. İMKB Uluslar arası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi'nde İşlem Ruhsatına Sahip Üyeler

KOD	ÜYE ADI	FR Alış Tarihi	FR No
STJ	STRATEJİ MENKUL DEĞERLER A.Ş.	16.12.2001	33
ADA	ADABANK A.Ş.	16.12.2001	34
TFB	TEKFENBANK A.Ş.	17.12.2001	35
TSK	T.SINAI KALKINMA BANKASI A.Ş.	16.12.2001	38
ANF	ALTERNATİFBANK A.Ş.	17.12.2001	40
TGB	T.GARANTİ BANKASI A.Ş.	13.12.2001	46
YAT	YATIRIM FİNANSMAN A.Ş.	16.12.2001	62
YKR	YAPI KREDİ YATIRIM A.Ş.	20.03.2002	71
KCM	KOÇ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	28.07.2002	72
IYM	İŞ YATIRIM VE MENKUL DEĞERLER A.Ş.	14.07.2002	75

Kaynak: Necla Küçükçolak'ın (Necla.Kucukcolak@imkb.gov.tr), Selin Yazıcılar'a (selin_yazicilar@hotmail.com) 27 Mart 2006 tarihinde gönderdiği belge

2.3.12. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, 21.01.1991 tarihli, 91 / 409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve yine aynı karar ile bölgeyi kurma ve işletme yetkisi İSBAŞ İstanbul Trakya Serbest Bölge Kurucu ve İşletmecisi A.Ş. 'ye verilmiştir. Bölge, Çatalca'da, 12.03.1998 tarihinde, 314.500 metrekare arazi üzerinde faaliyete başlamıştır.

Yüksek Planlama Kurulu'nun 93/T-12 sayılı 05.02.1993 tarihli kararı ile bölgede yapılabilecek faaliyetler şu şekilde sıralanmıştır:⁷⁸

- Konfeksiyon, trikotaj ve tekstil sanayi ile optik ve elektronik alet montajı ve üretimi, altın işletmeciliği, halı üretimi, deri-konfeksiyon ve ihracata katkısı olabilecek her türlü üretim faaliyeti,

⁷⁷Necla Küçükçolak'ın(Necla.Kucukcolak@imkb.gov.tr), Selin Yazıcılar'a (selin_yazicilar@hotmail.com) 27 Mart 2006 tarihinde gönderdiği belge.

⁷⁸ Atilla BAĞRIAÇIK,a.g.k.,s.115.

- Bankacılık, sigortacılık, mühendislik, mimarlık,müşavirlik gibi hizmet faaliyetleri,
- Tekstil, iplik, lastik, etiket, elektronik aletler, altın işletmeciliği, halı üretimi ve gıda ile ilgili her türlü ticari faaliyet..

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi'nde 2005 yılı sonu itibariyle toplam ticaret hacmi **2.209.771.000 USD** ve istihdam edilen personel sayısı 1254 ' tür.

2.3.13. İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi

İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi, 26.10.1993 tarihinde kurulmuştur. İşletmecisi İDESBAŞ İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşletmecisi A.Ş.'dir. İzmir'e 45 km., Alsancak limanına 40 km., Adnan Menderes Havalimanı' na 55 km. uzaklıktadır. Deri sektörünün yoğun olduğu bir serbest bölgedir.⁷⁹

189 parselden oluşan bölge, 13.08.1998 tarihinde serbest bölge kapsamına girmiştir.

İDESBAŞ, bölgede arazi, ofis, depo ve fabrika binası kiralama, depolama, yükleme, boşaltma, nakliye hizmetleri, ekipman ve eleman kiralama, elektrik-su hizmetleri, güvenlik, itfaiye, çöp toplama, gümrükten mal çekme, stok kontrolü, inşaat-tadilat hizmetleri, yemek servisi ve sağlık hizmetleri sağlamaktadır.

Bölgede dericilik faaliyetleri başta olmak üzere, halı-kilim ve otomotiv sektöründen firmalar da faaliyet göstermektedir.

2.3.14. Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri Serbest Bölgesi, 11.06.1997 tarih ve 97/9524 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 6.905.000 metrekare alanda kurulmuş ve 01.11.1998 yılında faaliyete geçmiştir.Kurulup işletilmesi amacıyla KAYSER (Kayseri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.)'e yetki verilmiştir.

Serbest bölge, Kayseri-Ankara karayolunun 15. km si üzerinde olup, demiryolu bağlantıları ile donatılmıştır. Üretim faaliyetlerinin ağırlıkta olduğu bir serbest bölgedir.

⁷⁹ "Serbest Bölgeler ve Bankacılık", Garanti Bankası Eğitim Dökümanları,İstanbul,y.y.s,41.

Tablo 5. Kayseri Serbest Bölgesi 2005 Yılı Ticaret Hacmi Sektörel Dağılımı
KAYSERİ SERBEST BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
TİCARET HACMİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (ABD \$)
01/01/2005-31/12/2005

SNA KODU	Adı	Türkiye'den Bölgeye	Bölgeden Türkiye'ye	Yurtdışından Bölgeye	Bölgeden Yurtdışına	Toplam
1	YATIRIM MALLARI	3,762,038.63	7,424,648.11	6,546,803.34	7,343,286.38	25,076,776.46
2	ARA MALLAR	26,014,011.70	147,657,493.81	124,954,099.38	13,223,027.95	311,848,632.84
3	TÜKETİM MALLARI	7,423,989.95	3,794,477.91	2,994,949.78	11,266,442.44	25,479,860.08
4	TOPLAM	37,200,040.28	158,876,619.83	134,495,852.50	31,832,756.77	362,405,269.38

Kaynak: Kayseri Serbest Bölgesi'nden (ksbmud@mynet.com), Selin Yazıcılar'a (selin_yazicilar@hotmail.com) 30.03.2006 tarihinde gönderdiği belge

Bölgede 2005 yılı sonu itibariyle elektrik, elektronik, inşaat malzemeleri, kimyasal ürünler, metal sanayi, petrol ürünleri, tekstil ve gıda dallarında olmak üzere toplam 81 firma faaliyet göstermekte ve 760 personel istihdam edilmektedir.⁸⁰

2.3.15. Kocaeli Serbest Bölgesi

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve 2000/693 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca sınırları belirlenen Kocaeli Serbest Bölgesi 30 yıl süreli serbest bölge statüsüne sahiptir. Kocaeli Serbest Bölgesi'nin alt ve üst yapısını gerçekleştirmek ve işletmek üzere yörenin orta ve büyük ölçekli sanayicileri bir araya gelerek KOSBAŞ, Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.'yi kurmuşlardır.

Bulunduğu bölgenin elverişli konumu göz önüne alınarak projelendirilen, 817.000m² üzerinde kurulmuş olan bu bölgenin amacı, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli temin etmek,

⁸⁰ Kayseri Serbest Bölgesi, <http://www.kayser.com.tr/detay.php?lang=tr&sayfa=1&det=2>, 23.04.2006.

yatırımcıların dış finansman ve teknoloji transferi imkanlarından daha çok yararlanmasını sağlamaktır.

Kocaeli Serbest Bölgesi, faaliyette bulunacak firmalara alt yapı hizmetleri, ofis kiralama ve lojistik olanağı sağlamaktadır. Kocaeli ili, karayolu ve demiryolu ağı ile Avrupa, Asya, Orta Doğu, Karadeniz ve Kafkasya hattında önemli bir noktada bulunmasından ve İstanbul – Bursa gibi sanayi kentlerine olan yakınlığından dolayı serbest bölge geniş bir ticaret kapasitesine sahiptir.

2.3.16. Mardin Serbest Bölgesi

Bölgenin kuruluş tarihi 21.11.1995'tir, bölge kısa adı MASBAŞ olan Mardin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir.

Mardin Serbest Bölgesi altyapısı tamamlanmış ve içinde çok sayıda imalat tesisi barındıran Mardin Organize Sanayi Bölgesi içinde 516.000 metrekarelik açık alan üzerinde kurulmuştur. Dünyanın sayılı kalkınma projelerinden olan GAP-Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında bulunan bölge, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tek ve Türkiye'nin ticari faaliyete geçen dokuzuncu serbest bölgesidir. Tarihi İpek yolu üzerinde yer alan bölge, Ortadoğu pazarı için bir dağıtım merkezi olarak işlev görmektedir. Organize Sanayi Bölgesi, demiryolu bağlantısı, ihale aşamasına gelen Mardin Havaalanı, tam kapasite ile çalışan Küçük Sanayi Sitesi, Dicle Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu ve tarihi ipek yolu gibi sosyal ve ekonomik dinamiklerin ortasında kurulan serbest bölge, bu canlı dinamiklerle ayrı bir özellik kazanmaktadır.

Türkiye'nin ve Avrupa'nın Ortadoğu'ya (Irak) çıkış kapısı olan Habur'a 220 km. ve Suriye'ye 60 km. mesafede olan Mardin Serbest Bölgesi, GAP'ın üssü durumunda olan Şanlıurfa'ya 185 km. Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun başlıca sanayi ve ticaret merkezlerinden olan Gaziantep'e 323 km. ve Güneydoğu'nun merkezi durumundaki havaalanına sahip Diyarbakır'a 96 km. mesafededir. Serbest bölgenin Avrupa-Ortadoğu uluslararası karayoluna mesafesi 20 km. serbest bölgeye getirilmesi planlanan Anadolu (İstanbul)-Ortadoğu (Bağdat) demiryolu hattına (Mardin Garı) 2 km. mesafededir. Ayrıca bölgenin, inşaatına başlanma aşamasına getirilen Mardin Havaalanı'na mesafesi ise 20 km.dir. Serbest Bölgenin hinterlandındaki dış merkezlerden Irak-Musul, Irak-

Bağdat, Suriye-Halep, Ürdün-Amman, İran-Tebriz ve İran-Tahran'a olan mesafeleri sırasıyla 300, 700, 475, 1.300, 1.251 ve 1.450 km'dir.⁸¹

Bölgede gıda ürünleri işleme ve imalatı, LPG tüpü, tarım ve alet makineleri üretimi gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren firmalar mevcuttur.

01.01.2005-31.12.2005 tarihleri arasında bölgenin ticaret hacmi 13.160 000 \$'dır.

2.3.17. Mersin Serbest Bölgesi

Mersin Serbest Bölgesi, 12.10.1985 tarihinde ilan edilen yönetmelikle kurulmuş ve 03.01.1987 tarihinde fiilen ticari faaliyete başlamıştır. Türkiye'de kurulan ilk serbest bölgelerden biridir.

Bölgenin 763.405 metrekare arazisi kamuya aittir ve altyapısı devlet tarafından işletilmektedir. 550 metre uzunluğunda rıhtıma sahip bölgede,48.500 metrekarelik alanda liman hizmetleri verilmektedir.

Bölge, özel sektör kuruluşu olan MESBAŞ Mersin Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir. Sermayesinin % 24'ü kamu sektörüne,%76'sı özel sektöre aittir. Toplam ortak sayısı 177'dir.⁸²

Bölgedeki faaliyet dalları; tekstil, konfeksiyon, petrol ürünleri, kimyevi maddeler, sanayi ürünleri, deri, bitkisel ürünler, tütün, krom ticaretidir.Bölgedeki ticaret hacminin % 14'ünü tarım ürünleri, % 86'sını sanayi ürünleri oluşturmaktadır.⁸³

2006 yıl sonu rakamlarına göre bölgedeki ticaret hacmi 1.884.000.000 USD ve istihdam edilen personel sayısı 6451 kişidir.⁸⁴

2.3.18. Rize Serbest Bölgesi

Rize Serbest Bölgesi, 23.05.1997 tarihinde, RİSBAŞ-Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. tarafından, 85.000 metrekare arazi üzerine kurulmuştur.Arazi, Çaykur Genel Müdürlüğü tarafından RİSBAŞ' a 49 yıllığına kiralanmıştır.

Bölge, BDT ülkeleri ve Türk cumhuriyetlerine en yakın serbest bölge olması nedeniyle kısa zamanda yüksek ticaret hacimlerine ulaşmıştır. Bölgenin ticaret hacmi

⁸¹ Mardin Serbest Bölgesi, <http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm>,19.03.2006.

⁸² Mersin Serbest Bölgesi,<http://www.mesbas.com.tr/>, 24.03.2006.

⁸³ Mersin Serbest Bölgesi,<http://www.mesbas.com.tr/>, 24.03.2006.

⁸⁴ Mersin Serbest Bölgesi,<http://www.mesbas.com.tr/>, 07.02.2007.

1998 yılında 1,7 milyon USD iken, bu rakam 1999'da 11,9 milyon USD'a ulaşmıştır. 2004 yılı sonunda da bu rakam 39 milyon dolara yükselmiştir.⁸⁵

Bölgede ağırlıklı olarak, ihracat ve transit ticareti yapılmaktadır. Dağılıma bakıldığında en yoğun otomobil alım-satımının yapıldığı bölgede, kuru çay, oto yedek parça, gıda ve temizlik ürünlerinin de alım-satımı yapılmaktadır.

2.3.19. Samsun Serbest Bölgesi

Bölgenin yeri ve sınırı 27.11.1995 tarih ve 95/723 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiş ve aynı karar ile bölgeyi kurma ve işletme yetkisi SASBAŞ Bayındır Samsun Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. 'ne verilmiştir.

73.150 metre kare alan üzerine kurulan bölge, Samsun ilinde özel sektör tarafından gerçekleştirilen en büyük yatırımlardan birisidir.

Samsun Serbest Bölgesi, yatırımcılara açık alan kiralama, işyeri ve kapalı alan depo kiralama, açık stoklama ve ofis kiralama gibi faaliyetlerin yanı sıra, yükleme-boşaltma ve ardiye hizmetleri de vermektedir. .

2005 yıl sonu itibariyle bölgedeki ticaret hacmi 58 milyon dolardır.

2.3.20. Trabzon Serbest Bölgesi

Trabzon Serbest Bölgesi 38.000 metrekare kamu arazisi üzerine Yap-İşlet-Devret Modeline göre Serbest Bölgeler Kanunu'nun 2. maddesi gereğince Bakanlar Kurulu'nun 06.04.1991 tarih ve 91/1693 sayılı kararı ile kurulmuş ve ilk ticari faaliyetine 03.07.1992 tarihinde başlanmıştır.

Trabzon Serbest Bölge Kurucu İşleticisi şirket (TRANSBAŞ) sermayesinin, % 4 hissesi Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğüne ait olup, % 96'sı yabancı sermayeye aittir.

Trabzon Serbest Bölgesi ilk ticari faaliyete başladığı günden bugüne kadar toplam 689.782.124 Dolar ticaret hacmine ulaşmıştır. 2005 yılı sonu itibariyle ticaret hacmi de 15.525.026 Dolar'dır.⁸⁶

⁸⁵ Referans Gazetesi, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=7547,21.04.2005.

⁸⁶ T.C. Trabzon Valiliği, http://www.trabzon.gov.tr/s_i/sanayi_serbestbolge.aspx,23.05.2006.

Trabzon Serbest Bölgesi'nin faaliyet konuları, depolama, paketlenme, ambalajlama, montaj-demontaj, alım-satım, bankacılık, sigortacılık gibi faaliyetlerden oluşmaktadır.

2.3.21. Tübitak – Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi

Türkiye ve dünyanın ilk teknoloji serbest bölgesi olan TÜBİTAK, Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 26.11.1999 tarih ve 99/13725 sayılı kararı ile yer ve sınırları belirlenen ve kurulup işletilmesi yetkisi TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi'ne verilen TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB) 2001 yılı Kasım ayında faaliyete geçmiştir.

TEKSEB'in kuruluş amaçları:

- Ar-Ge ve Ar-Ge'ye dayalı yüksek katma değer yaratabilecek teknoloji geliştirilmesine yardım etmek,
- Ülkeye ileri teknoloji girişini hızlandırmak ve transfer edilen teknolojinin özümsemeye daha da geliştirilmesine destek olmak,
- TEKSEB'de faaliyette bulunacak firmaları Serbest Bölgeler Kanunu ile sağlanan teşvik ve avantajlardan yararlandırmaktır.

TEKSEB büyük bölümüyle bir doğa parkı özelliği taşıyan 7.300 dönümlük Marmara Araştırma Merkezi Kampüsü içerisinde 360.000 m²'lik bir alana sahiptir. TEKSEB'de kapalı alanlar ve altyapısı tamamlanmış açık alanlar, teknoloji geliştirme ve uygulamayı amaçlayan kurum ve kuruluşlara 30 yıllığına kadar kiraya verilmektedir.⁸⁷

TEKSEB, diğer bölgelerden farklı olarak, sadece AR-GE'ye dayalı ileri teknoloji alanlarında faaliyet göstermektedir.

2005 yılı sonu itibarıyla bölgedeki ticaret hacmi 10,3 milyon dolara ulaşmıştır.

⁸⁷ İhracat Dünyası, <http://www.ihracatdunyasi.com/tubitak.html>, 13.03.2006.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELERİN EKONOMİYE KATKILARI

3.1. Serbest Bölgelerin Ticaret Hacmine Katkıları

Bugün itibariyle ülkemizde toplam 21 adet serbest bölge bulunmakta olup, 2006 yılısonunda serbest bölgelerimizin toplam ticaret hacimleri 23.824.029 (1000\$)'a ulaşmıştır. 2006 yılının ticaret hacmi ile 2005 yılının ticaret hacmi karşılaştırıldığında % 1,97'lik bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 6. Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri (1000 Abd \$)

Bölgeler/Zones	2002	2003	2004	2005	2006	2006-2005(%)
İst-Deri	2.827.979	4.076.782	5.891.331	6.591.374	6.952.940	5,5
Ege	1.828.870	2.642.599	3.241.026	3.766.021	4.001.498	6,3
İst-Ahl	2.475.194	3.022.789	3.723.087	3.454.024	3.220.486	-6,8
İst. Trakya	659.152	1.145.646	1.689.566	2.209.771	2.444.484	10,6
Bursa	448.185	1.108.768	2.223.382	2.262.270	1.933.293	-14,5
Mersin	1.643.140	2.766.312	2.720.016	2.128.181	1.884.005	-11,5
Avrupa	343.062	570.498	907.080	1.084.377	1.333.360	23
Antalya	245.992	359.183	457.498	505.262	550.719	9
Kayseri	83.646	157.184	297.566	362.405	520.142	43,5
İzmir Menemen	277.385	301.562	309.161	314.865	383.072	21,7
Kocaeli	9.249	29.180	122.725	182.730	254.808	39,4
Gaziantep	109.627	207.261	156.898	132.432	93.910	-29,1
Adana-Yumurtalık	46.845	74.852	70.214	84.885	77.110	-9,2
Denizli	3.543	41.030	138.545	169.278	65.900	-61,1
Samsun	11.907	17.244	85.621	58.638	54.593	-6,9
Tubitak-Mam Tek.	5.158	9.555	12.341	14.842	30.414	104,9
Trabzon	48.511	46.956	15.316	15.514	13.587	-12,4
Rize	11.347	10.986	38.736	20.824	7.955	-61,8
Mardin	23.626	19.597	10.211	5.134	1.751	-65,9
D. Anadolu	177	83	82	-	-	
Toplam-total	11.102.596	16.608.066	22.110.402	23.362.826	23.824.029	1,97

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.dtm.gov.tr/SB/sb_hacim.xls, 28.01.2007

Not: İMKB'de sadece menkul kıymet alım-satımı yapıldığından listeye dahil edilmemiştir.

Ticaret hacimlerinin sektörlere göre dağılımına bakıldığında ise; sanayi sektörünün en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Serbest bölgelerdeki toplam ticaret hacminin % 96,5'lik kısmı sanayi sektörü tarafından oluşturulmaktadır.

Tarım sektörü toplam ticaret hacminin % 3,2' sini , madencilik sektörü ise % 0,3'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 7. Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (1000 ABD \$)

(ARALIK 2006)

Sektörler	Bölgelere Giriş	%	Bölgelerden Çıkış	%	Toplam	%
I. TARIM	29.497	3,2	31.746	2,5	61.244	2,8
A-BİTKİSEL ÜRÜNLER	24.907	2,7	29.864	2,4	54.770	2,5
B-HAYVANSAL ÜRÜNLER	4.058	0,4	1.560	0,1	5.618	0,3
C-SU ÜRÜNLERİ	304	0,1	79	0,0	383	0,0
D-ORMAN ÜRÜNLERİ	229	0,0	244	0,0	473	0,0
II. MADENCİLİK	2.440	0,3	3.170	0,3	5.610	0,3
III. SANAYİ	885.618	96,5	1.199.221	97,2	2.084.839	96,9
A-İŞLENMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ	35.577	3,9	48.370	3,9	83.947	3,9
B-İŞLENMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ	2.830	0,3	2.254	0,2	5.084	0,2
C-SANAYİ ÜRÜNLERİ	847.211	92,3	1.148.596	93,1	1.995.807	92,8
T O P L A M	917.556	100	1.234.137	100	2.151.693	100

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.dtm.gov.tr/SB/sb_sektor.xls,28.01.2007.

Ticaret hacminin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde ise; toplam ticaret hacminin % 30,4'ünün Türkiye ile , % 42,3'nün OECD ve AB üyesi ülkelerle,kalan kısmının da diğer Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu,Bağımsız Devletler Topluluğu ve diğer ülkelerle gerçekleştirildiği görülmektedir.

Serbest bölgelerde gerçekleştirilen ticaret hacimlerinin Türkiye'nin dış ticaret hacimlerine oranlarını incelediğimizde ise; 2002 yılında ülkemizdeki toplam dış ticaret hacminin 87.613 milyon dolar olduğu ve serbest bölgelerimizde gerçekleştirilen ticaret hacminin toplam rakamın % 12,6'sı, 2003 yılında toplam dış ticaret hacminin 116.593 milyon dolar olduğu ve serbest bölgelerde gerçekleştirilen rakamın bunun % 14,2'si, 2004 yılında toplam dış ticaret hacmimizin 160.707 milyon dolar olduğu ve serbest bölgelerimizde gerçekleşen rakamın bunun % 13,8'i, 2005 yılında toplam dış ticaret hacmimizin 190.250 milyon dolar olduğu ve bunun %12,3'ünün serbest bölgelerden

gerçekleştiği ve 2006 yılında da toplam dış ticaret hacminin toplam 222.174 milyon dolar olduğu ve serbest bölgelerde gerçekleştirilen ticaret hacminin bunun % 10,72'sini oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu oranlar serbest bölgelerin dış ticaret hacimlerine katkılarının olumlu yönde olduğunu göstermekle beraber, yine de bu rakamların daha yükseklerde olması gerektiği açıktır.

Tablo 8. Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı (1000 ABD \$)
(ARALIK 2006)

Ülkeler	Bölgelere Giriş	%	Bölgelerden Çıkış	%	Toplam	%
I. OECD ve AB ÜLKELERİ	388.539	42,3	235.180	19,1	623.719	29,0
A. AB (25) ÜLKELERİ	345.255	37,6	206.014	16,7	551.269	25,6
B. DİĞER OECD ÜLK.	43.284	4,7	29.166	2,4	72.450	3,4
II. DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	4.307	0,5	22.628	1,8	26.935	1,3
III. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPL.	41.524	4,5	54.891	4,4	96.415	4,5
IV. KUZAY AFRİKA VE ORTADOĞU	32.637	3,6	61.988	5,0	94.626	4,4
V. DİĞER ÜLKELER	171.889	18,7	98.394	8,0	270.283	12,6
VI. TÜRKİYE	278.659	30,4	761.056	61,7	1.039.715	48,3
T O P L A M	917.556	100	1.234.137	100	2.151.693	100

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.dtm.gov.tr/SB/sb_ulke.xls,28.01.2007

3.2. Serbest Bölgelerin İstihdama Katkısı

Serbest bölgeler istihdam yaratma açısından ülke ekonomisi için önemlidir. Özellikle serbest üretim bölgeleri endüstriyel faaliyetler kapsamında oldukça geniş istihdam olanakları yaratmaktadır. Bir serbest bölgenin istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunabilmesi için, yabancı ülkelere bölgeye işçi getirilmesinin önlenmesi gerekir. Bazı ülkeler, serbest bölgelerinde faaliyet gösterecek kuruluşların en az belirli oranlarda yerli işgücü istihdam etmelerini şart koşmaktadır. Örneğin Mısır, serbest bölgelerinde faaliyet gösteren şirketler için, çalıştırdıkları personelin en az % 75'inin Mısır'dan karşılanması zorunluluğunu getirmiştir.⁸⁸

⁸⁸ Ömer KÖROĞLU, "Serbest Bölgelerde Çalışma Hayatı ve İstihdam", Mercek Dergisi 1999, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayını, Nisan 1999, s.15.

Serbest bölgelerin, istihdam sorununa dolaylı olarak katkıda bulunmaları da söz konusudur. Bölge dışından, üretime ilişkin çeşitli girdi talepleri, serbest bölgede çalışan yerli ve yabancı personelin gıda, giyim, eğlence vb. talepleri bu alanlarda belirli bir istihdam oluşturur.⁸⁹

Türkiye’de de 80’li yıllardan günümüze serbest bölgelerin bu yönü ön plana çıkarılmış, serbest bölgelerde yeni iş imkanları yaratılacağı belirtilmiştir.

31.12.2006 itibarıyla ülkemizde serbest bölgelerdeki istihdam değerlerine bakıldığında Ege Serbest Bölgesi’nin serbest bölgelerdeki toplam istihdamın % 32,65’lik kısmını oluşturarak en büyük istihdamı yarattığı, Mersin Serbest Bölgesi’nin % 15,34’lük oran ile ikinci ve Bursa Serbest Bölgesi’nin de % 11, 58’lik ile üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Serbest bölgelerde istihdam edilen toplam personel sayısı 42048 ‘dir. Bu sayının 34150 kişilik kısmı işçi olarak istihdam edilirken, 4875 kişiye de büro personeli olarak iş verilmiştir. Bu açıdan bakıldığında serbest bölgelerin özellikle vasıfsız işgücünün istihdamı bakımından olumlu yanları göz ardı edilememektedir. Mayıs 2006 itibarıyla, Türkiye’de istihdam edilen toplam kişi sayısı 22.860.000’ dir. Aynı dönemde serbest bölgelerde istihdam edilen kişi sayısının da 37.647 olduğu göz önüne alınırsa; toplam istihdamın binde 16’sının serbest bölgelerde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Türkiye’de serbest bölgelerin işsizliğe tam anlamıyla çözüm olmasalar bile, belli bir işgücü potansiyelini eritmeleri açısından başarı sağladıkları söylenebilir.⁹⁰

⁸⁹ Ömer KÖROĞLU,a.g.m., s.15.

⁹⁰ Ömer KÖROĞLU,a.g.m., s.15.

Tablo 9. Serbest Bölgelerde İstihdam

Serbest Bölgelerde İstihdam					
(31.12.2006)					
Bölgeler	İşçi	Büro Personeli	Diğer	Toplam	%
Ege	13.266	423	40	13.729	32,65
Mersin	5.026	502	923	6.451	15,34
Bursa	4.335	453	83	4.871	11,58
Antalya	2.952	285	128	3.365	8
İst.Deri	1.147	649	493	2.289	5,44
Menemen	1.792	201	227	2.220	5,28
Kocaeli	1.860	87	143	2.090	4,97
İst. AHL	235	1208	504	1.947	4,63
Avrupa	1.459	142	66	1.667	3,96
Kayseri	980	22	55	1.057	2,51
İst. Trakya	498	310	229	1.037	2,47
TÜBİTAK-MAM	274	433	55	762	1,81
Gaziantep	111	57	11	179	0,43
Adana-Yum.	95	63	11	169	0,4
Denizli	35	25	25	85	0,2
Samsun	47	7	7	61	0,15
Trabzon	20	5	16	41	0,1
Mardin	13	0	4	17	0,04
Rize	5	3	3	11	0,03
D.Anadolu	0	0	0	0	0
Toplam	34.150	4.875	3.023	42.048	

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.dtm.gov.tr/SB/sb_istihdam.xls, 28.01.2007

Tablo 10 Mayıs 2006 İtibarıyla Türkiye’de İşgücü

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	71 469	72 485	44 166	45 251	27 303	27 234
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50 695	51 561	31 513	32 573	19 182	18 988
İşgücü (000)	25 015	25 075	14 387	14 845	10 627	10 230
İstihdam (000)	22 721	22 860	12 678	13 211	10 043	9 650
İşsiz (000)	2 294	2 215	1 710	1 635	584	580
İşgücüne katılma oranı (%)	49,3	48,6	45,7	45,6	55,4	53,9
İstihdam oranı (%)	44,8	44,3	40,2	40,6	52,4	50,8
İşsizlik oranı (%)	9,2	8,8	11,9	11,0	5,5	5,7
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	12,5	11,5	12,4	11,4	12,8	11,7
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı⁽¹⁾(%)</i>	17,6	16,4	21,7	19,4	11,8	11,8
Eksik istihdam oranı (%)	3,3	3,9	3,0	3,4	3,7	4,7
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı⁽¹⁾(%)</i>	4,7	4,7	3,1	3,7	6,8	6,4
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	25 681	26 486	17 126	17 728	8 555	8 758

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=331>, 20.06.2006

3.3. Serbest Bölgelerin Yabancı Sermaye Yatırımlarına Katkıları

18 Ocak 1954 tarihinde 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu yürürlükten kaldıran ve Türkiye'deki yatırım ortamının liberal niteliğini öne çıkaran bir yasa hazırlanmıştır. 4875 Sayılı bu yeni kanun 17 Haziran 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Doğru-dan yatırımlara ilişkin temel yasa olarak tasarlanan “Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile esas olarak, Türkiye'nin uluslararası yatırımlara yönelik eşitlikçi ve liberal yaklaşımı yansıtılmakta, mevzuata “yatırımcıya açık ve anlaşılır mesajlar veren” ve yatırımcının değişik mevzuatlar gereği sahip olduğu haklar ve tabi olduğu yükümlülükleri gösteren “yasal bir rehber” niteliği kazandırılmaktadır.⁹¹

4875 Sayılı Kanunla getirilen en önemli yenilikler “yabancı yatırımcı ve yabancı doğrudan yatırım” gibi yatırıma ilişkin temel kavramların uluslararası standartlar çerçevesinde tanımlanması ve daha önceki düzenlemelere göre yabancı sermayeli şirket olarak kurulacak şirketlerin şirket kuruluşu için almak zorunda oldukları ön izin prosedürünün ve asgari sermaye şartının kaldırılmış olmasıdır. 4875 Sayılı Kanunla aynı zamanda yürürlüğe giren şirket kuruluşuyla ilgili yasal düzenlemeler sonrası şirket kuruluşu işlemleri ilgili Ticaret Sicili Memurlukları'nca 1 günde yapılmaktadır. Yeni düzenlemeler sonucunda yabancı sermayeli bir şirket kurulmasıyla %100 yerli bir şirket kurulması arasında hiç bir fark bulunmamaktadır. Yeni kanunun yürürlüğe girdiği 17 Haziran 2003'den önce 6.519 olan yabancı sermayeli şirket sayısı yeni düzenlemelerden sonra hızla artmış ve 2004 yılı sonu itibarıyla 9.614 olmuştur.⁹²

2006 yılı Ekim ayı itibarıyla de yabancı sermayeli firma sayısı 14.511 ve toplam doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarı 2936 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır.

Serbest bölgelerimizde faaliyet gösteren yabancı firma sayısı incelendiğinde ise, toplam 3876 firmadan , 648 tanesinin yabancı sermayeli firma olduğu ve bunların

⁹¹ TURKEY INTERACTIVE CD-ROM,
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/turkey2005/content/turkey/282-283.htm>,30.08.2006.

⁹² TURKEY INTERACTIVE CD-
ROM,<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/turkey2005/content/turkey/282-283.htm>,30.08.2006.

da 72 adedinin de üretici olduğu gör÷lmektedir. Bu rakamların henüz istenen düzeye ulaşmadığı, ancak serbest bölgelerimiz geliştikçe ticaret hacimlerinin de artmasına bağı olarak önümüzdeki yıllarda yabancı sermaye yatırımlarına daha çok katkıları olacağını söylemek mümkündür.

Tablo 11. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon \$)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Ocak- Haziran/ January-June 2006
Doğrudan Yabancı Yatırımlar Toplam (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	1.752	2.883	9.805	8.828
Doğrudan Yabancı Sermaye	885	722	805	940	783	982	3.352	1.137	754	1.540	7.964	7.201
Sermaye (Net)	885	722	805	940	783	982	3.352	617	737	1.191	8.205	7.319
Giriş	934	914	852	953	813	1.707	3.374	622	745	1.291	8.551	7.381
Çıkış	-49	-192	-47	-13	-30	-725	-22	-5	-8	-100	-346	-62
Diğer Sermaye*	--	--	--	--	--	--	--	520	17	349	-241	-118
Gayrimenkul (Net)	--	--	--	--	--	--	--	--	998	1.343	1.841	1.627

Kaynak: www.hazine.gov.tr (http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_tablolar_haziran2006.xls, 30.08.2006)

Tablo 12: Serbest Bölgelerdeki Faaliyet Ruhsat Sayısı (31.12.2006)

Faaliyet Konuları	Yerli	Yabancı	Toplam
ÜRETİM	679	172	851
ALIM-SATIM	2.056	396	2.452
DİĞER	471	78	549
KURUCU-İŞLETİCİ/İŞLETİCİ	22	2	24
Toplam	3.228	648	
Genel Toplam	3876		

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı, (http://www.dtm.gov.tr/sb/sb_firma.xls) 03.02.2007

3.4. Serbest Bölgelerin Dış Ticarete Katkıları

Serbest bölgeleri kuran ülkelerin, bu bölgelerden en önde gelen beklentisi, daha çok ve daha istikrarlı ihracat yapabilmektir. Serbest bölgelerden yapılan ihracat şu şekillerde olmaktadır:⁹³

- Yerli malzeme kullanarak serbest bölgede işlenen veya montajı yapılan malların yeniden ihraç edilmesi,
- Serbest bölgeye gelen yabancı malların işlem görmeden veya işlenerek üçüncü ülkelere gönderilmesi,
- Yerli mallara ihracat önceliği sağlamak için bu malların bölgeye getirilmesi ve buradan ihraç edilmesi,
- Tamamen yabancı malzeme kullanılarak üretilen veya yerli ve yabancı malzeme karışımı kullanılarak üretilen malların bölge dışına ihraç edilmesi...

Serbest bölgeler esas olarak, ülkelerin dış ticarete koymuş oldukları çeşitli sınırlamaları hafifletmek ve dış ticareti her yönüyle geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir uygulamadır.Ülkemizde de serbest bölgelerimizin esas amacı budur.

Ocak - Aralık 2006 döneminde serbest bölgelerimizde gerçekleştirilen ticaret hacminin toplam % 51,7'sinin Türkiye dışındaki ülkelere gerçekleştirildiği görülmektedir.

⁹³ F.Bahar ÖZDOĞAN, “Serbest Bölgeler”, Siyasal Kitabevi, Ankara,2006,s.50.

Bununla birlikte, ülkemizde son yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı gittikçe azalmış ve buna paralel olarak da; serbest bölgelerden Türkiye'ye yapılan ithalat da artış göstermiştir. Ocak - Aralık 2006 döneminde, bölgelere giriş açısından ticaret hacminin % 69,6'sı dış ülkelerle gerçekleştirilmiştir.

Serbest bölgelerden yapılan ticaretin büyük çoğunluğunun yabancı ülkeler ile gerçekleşmesinin en önemli nedeni, serbest bölgelerdeki vergisel avantajlardır. Yabancı yatırımcılar, faaliyetleri için serbest bölgelerin ideal ortam olduğunu düşünmektedirler. Çünkü, her türlü altyapı hazır ve bürokrasi de yok denecek kadar azdır.

Ülkemizde kurulan serbest bölgelerde faaliyet gösterecek olan firmalar kalite, standart, ulaşım maliyeti ve pazarlama alanlarında daha iyi düzenlemelere gittikleri takdirde özellikle Akdeniz ve çevresinde çok avantajlı bir duruma gelecekler, böylelikle ihracatlarını arttıracaklar ve ülkemizin dış ticaretine daha büyük katkılarda bulunacaklardır. İhracatı uyarmak için de, ihraç mallarının maliyetinin düşürülmesi, kalite ve standartların uluslar arası seviyeye çıkarılması, gerekli ulaşım ağının kurulması, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SERBEST BÖLGELER

Avrupa'da ortaçağ döneminde dış ticareti kolaylaştırmak amacıyla özel statülerin tanındığı belirli bölgelerin kurulması ihtiyacı hissedilmiş ve bu özel statüler de özellikle ekonomik yönden gelişmeye başlayan şehir ve limanlara tanınmıştır. Gümrük hattı dışı olarak düşünülen bu alanlarda yapılan ticari faaliyetler de vergiden muaf tutulmuştur.⁹⁴

20. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa endüstrileşmesini tamamlamış ve yeni bir serbest bölge tipi geliştirmiştir. Daha önceleri ticari amaca yönelik olarak kurulan serbest bölgeler zamanla üretim ağırlıklı serbest bölgelere dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde özellikle yabancı sermayeli üretimin bu bölgelere çekilmesi amaçlanmıştır. 1929 yılında İspanya'da kurulan Barselona Serbest Bölgesi ve 1959'da İrlanda'da kurulan Shannon Serbest Bölgesi üretim ağırlıklı serbest bölgelerin en tanınmış olanlarıdır.

Günümüzde AB üyesi ülkelerde yer alan serbest bölgeler, ilk kuruluş yıllarında olduğu gibi ticari ağırlıklıdır. Bölgelere gümrük vergisi muafiyeti ve basit ithalat prosedürleri gibi avantajlar sağlanır. Serbest bölge içerisinde yer alan firmalara sağlanan kolaylıklar sınırlıdır. Ayrıca, Birlik içerisinde rekabetin bozulmaması amacıyla serbest bölge içerisinde yer alan firmalara gümrük bölgesi içerisinde yer alan endüstriler karşısında ilave ayrıcalıklar tanınmasına da izin verilmektedir.⁹⁵

4.1. Avrupa Birliği'nde Serbest Bölge Uygulamaları

4.1.1. AB'de Serbest Bölgelerle İlgili Düzenlemeler

Avrupa Birliği'nde serbest bölgelere ilişkin bir çok farklı tanım söz konusudur. Bunun nedeni, bölgelerdeki uygulama ve çeşitli mevzuat farklılıklarıdır. Serbest bölgeler kavramı için Avrupa Birliği boyutlarında kullanılan terimler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:⁹⁶

⁹⁴ Ingrid SHAERLAECKENS, "European Community Legislation On Free Zones", Free Zones in the new Europe, A Publication of Flagstaff Institute, Arizona,1993,s.39.

⁹⁵ Ingrid SHAERLAECKENS, a.g.m.,s.40.

⁹⁶ F.Bahar ÖZDOĞAN, a.g.k.,s.57.

- Özel ekonomik bölge (Special Economic Zone)
- İkiz Fabrika (Maquiladora)
- Endüstriyel Serbest Bölge (Industrial Free Zone)
- Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Zone)
- Serbest Üretim Bölgesi (Free Production Zone)
- Serbest Ekonomik Bölge (Free Economic Zone)
- Dış Ticaret Bölgesi (Foreign Trade Zone)
- İhraç Ürünleri İşleme Bölgesi (Export Processing Zone)
- Gümrüksüz Bölge (Customs Free Zone)
- Serbest Liman (Free Port)
- Serbest Bölge (Free Zone)
- Vergisiz Ticaret Bölgesi (Tax Free Trade Zone)
- Vergisiz Bölge (Tax Free Zone)
- Gümrüksüz Havaalanı (Customs Free Airport)

Avrupa Topluluğu'nu kuran anayasada gümrük mevzuatına başlangıçta yer verilmemiş, bu eksiklik daha sonra 1994 tarihinde yürürlüğe giren Topluluk Gümrük Kodu ile giderilmiştir. Serbest bölgeleri ilgilendiren hükümler “ Gümrükçe Onaylanmış Diğer İşlem ve Kullanım Şekilleri” olarak adlandırılmıştır. Bu hükümler 166-181. maddeleri içermektedir. Topluluk Gümrük Kodu'nun uygulama hükümlerini içeren 2454/93 numaralı Tüzük ihtiyaca göre birçok değişikliğe uğramıştır. En son değişiklik 444/2002 sayılı Komisyon tüzüğü ile gerçekleştirilmiştir. Kontrole bağlı olarak serbest bölgeler için ikili bir ayırım söz konusudur. Buna göre, I. Tip kontrolün söz konusu olduğu serbest bölgelerde kontrol, bir duvara dayanmakta; II. Tip kontrole tabi olan serbest bölgelerde kontrol gümrük antrepo rejimi hükümlerine uygun olarak, gerçekleştirilen işlemlere dayanmaktadır. I. ve II. Tip kontrol biçimleri arasındaki farklılıklar aşağıdaki gibidir:⁹⁷

- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde gümrüğe sunulma ya da özet beyanname gereği söz konusu iken, I. Tip kontrole tabi olan bölgelerde bu zorunluluk söz konusu değildir.

⁹⁷ F.Bahar ÖZDOĞAN,a.g.k.,s.58.

- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulma durumu söz konusuysen, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde bu zorunluluk söz konusu değildir.
- II.Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde teminat hazırlanması söz konusuysen, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde teminat hazırlanması söz konusu değildir.
- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde depolanma izne tabiyken, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde stok kayıt formunun onaylanması yeterlidir.

Ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte, Birlik'teki serbest bölgeler dış ticaret ve gümrük uygulamaları açısından daha az gümrük formalitelerinin uygulandığı alanlar olarak gösterilmektedir.

AB üyesi ülkelerde bulunan serbest bölgeler ve bu bölgelerin yetkili gümrük idareleri Topluluğun resmi gazetesinin C serisinde düzenli bir biçimde yayınlanmaktadır.

AB'de serbest bölgelerle ilgili uygulamalara bakıldığında, uyumun oldukça yavaş ve aşama aşama gerçekleştiği görülmektedir.

İlk düzenleme, 04.03.1969 tarihli ve 75 sayılı Konsey direktifidir. Bu direktifte serbest bölgelerin bir sistem olmaktan daha çok, bir gümrük varış yeri olduğu görülmektedir.⁹⁸

1969 yılındaki direktiften sonra Konsey tarafından 25.07.1988 tarihinde kabul edilen Tüzük, bir diğer yasal düzenlemedir. Tüzükte yer alan düzenlemeler, 1992 yılında uygulamaya geçirilmiştir.⁹⁹

Serbest bölgelerle ilgili son düzenleme, 12.10.1992 tarih ve 2913 / 92 sayılı Konsey tüzüğüdür. AB Gümrük Kodu'nu kuran bu tüzükte, serbest bölgelere gümrük tarafından onaylanmış, diğer işlem ve kullanım şekilleri ile ilgili hükümlerin yer aldığı üçüncü bölümde yer verilmiştir. Söz konusu Tüzük, halen yürürlüktedir ve bu tüzüğün

⁹⁸ F.Lon PENA, "The Future Of The Free Zones Of The European Community", Free Zones In The New Europe, A Publication Of Flagstaff Institute, Arizona, 1993, s.11.

⁹⁹ Bilgehan ŞAŞMAZ, AB-Türkiye Serbest Bölge Uygulamaları Ve Gümrük Birliğinin Serbest Bölgelerimize Olası Etkileri", DTM, Ankara, 1995, s.7.

uygulanmasına ilişkin olarak kabul edilen 02.07.1993 tarih ve 2454 / 93 sayılı Komisyon tüzüğü 01.01.1994 tarihinde uygulamaya geçirilmiştir.¹⁰⁰

4.1.2. AB’de Serbest Bölgelerin Kurulması ve İşleyişi

AB’de serbest bölgeler ile ilgili işlemler, 2913 / 92 sayılı Konsey tüzüğü hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Serbest bölgelerde faaliyette bulunabilmek için, mevzuatta yer alan hükümleri yerine getireceğini garanti etmek yeterlidir. Mevzuattaki hükümlere uymayacağı düşünülen firma ya da kişilerin serbest bölgelerde faaliyette bulunmasına izin verilmeyebilir.

Üye devletler, gümrük bölgelerinin bazı bölümlerini serbest bölge şeklinde düzenleyebilmekte ve serbest antrepo kurulmasına izin verebilmektedirler. Üye devletler, ülkelerinde faaliyetine veya kurulmasına izin verdikleri serbest bölge ve antrepolarla ilgili bilgileri Komisyon’a bildirmektedirler ve bu bilgiler daha sonra AB Resmi Gazetesi’nde yayınlanmaktadır.

AB’de serbest bölgeler Birlik gümrük alanı içinde özel alanlardır. Bu alan içindeki mallar ve faaliyetler gümrük vergisi, KDV ve ithalat vergilerinden muaftır

AB’de serbest bölge uygulamasında “ Birlik Malları” ve “Birlik Dışı Mallar” olmak üzere iki çeşit mal grubu bulunmaktadır.

- Birlik Dışı Mallar; henüz gümrük alanına ithal edilmemiş, gümrük vergileri ödenmemiş mallardır.
- Birlik Malları ise AB’ ye ithal edilmiş olup, gümrük vergileri ödenmiştir.

Birlik malları ve Birlik dışı mallar serbest bölgeye konulabilir. Ancak, gümrük idareleri bir tehlike arz eden, diğer eşyayı bozma ihtimali bulunan veya başka gerekçelerle özel tesisat gerektiren eşyanın özel olarak hazırlanmış yerlere konulmasını zorunlu tutabilmektedir. Birlik dışı malların ise, kısa süreli depolama ve aktarma haricinde tüm hareketlerinin stok kayıtlarına derhal geçirilmesi zorunlu hale getirilmiştir.¹⁰¹

¹⁰⁰ İbrahim ORGAN, “Serbest Bölgelerle İlgili Türkiye Uygulamasının Avrupa Birliği’ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi”,Yayınlanmamış doktora tezi,Ankara,2003,s.82.

¹⁰¹ İbrahim ORGAN, “Serbest Bölgelerle İlgili Türkiye Uygulamasının Avrupa Birliği’ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi”,Yayınlanmamış doktora tezi,Ankara,2003,s.82.

Serbest bölgeye getirilen mallar, burada sınırsız bir süre kalabilmektedir. Ancak, ortak tarım politikası kapsamındaki mallar için Komite özel süreler belirleyebilmektedir. Avrupa Birliği Gümrük Kanunu'na göre, serbest bölgelerde gümrük idarelerine önceden bildirilmek suretiyle endüstriyel, ticari ya da hizmet faaliyetleri yapılabilir. Bununla birlikte, gümrük idareleri Gümrük Kanunu'nda belirtilen hükümlere uymak bakımından gerekli teminatları yerine getirmeyen kişilerin serbest bölgedeki faaliyetlerini sınırlayabilmektedir.

Avrupa Birliği'nde malların serbest bölgeden çıkışları incelendiğinde ise, bir serbest bölgeden çıkan malın, Birlik gümrük bölgesine ihraç yada yeniden ihraç edilebileceği veya Birlik gümrük bölgesinin diğer bir kısmına getirilebileceği görülmektedir.

Birlik dışı mallarla ilgili olarak vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi halinde, vergilendirmeye esas gümrük değerinin tespitinde, malların serbest bölgede kaldığı süre zarfında depolama ve muhafazası için yapılan masraflar, mallar için ödene ya da ödenecek fiyattan ayrı gösterilmek suretiyle gümrük değerine dahil edilememektedir.

4.2. Avrupa Birliği'nde Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler

AB' de faaliyet gösteren serbest bölgeler genellikle limanlarda ya da birliğe yakın adalarda ve daha çok serbest liman şeklinde faaliyet göstermektedir. Ancak bunların dışında AB üyesi birçok ülkenin deniz aşırı yerlerde de serbest bölge uygulamaları mevcuttur, bölgelerin sayıca en fazla olduğu üç ülke Almanya, İngiltere ve İspanya'dır.

Hollanda, İsveç, Avusturya, Belçika ve Lüksemburg'ta serbest bölge bulunmamaktadır. Hollanda ve Belçika'da sadece antrepo uygulamaları mevcuttur.

Tablo 13. AB’de Faaliyette Bulunan Önemli Serbest Bölgeler

ÜLKE	Serbest Bölge
Almanya (8)	Freihafen Bremen (Freeport of Bremen) Freihafen Bremerhaven (Freeport of Bremerhaven) Freihafen Cuxhaven (Freeport of Cuxhaven) Freihafen Deggendorf (Freeport of Deggendorf) Freihafen Duisburg (Freeport of Duisbourg) Freihafen Emden (Freeport of Emden) Freihafen Hamburg (Freeport of Hamburg) Freihafen Kiel (Freeport of Kiel)
Danimarka (1)	Kobenhavns Frihavn (Freeport of Copenhagen)
Finlandiya (2)	Lappeenranta Vapaaalue (Free Zone of Lappeenranta) Hangon Vapaasatama (Freeport of Hangon)
Fransa (1)	Zone franche du Verdon à Port de Bordeaux (Free Zone of Verdon à Port de Bordeaux)
İngiltere (7)	Liverpool Free Zone Prestwick Airport Free Zone Ronaldsway Airport Southampton Free Zone Tilbury Free Zone Port of Sheerness Free Zone Humberside Free Zone
İspanya (4)	Zona franca de Barcelona (Free Zone of Barcelona) Zona franca de C-diz (Free Zone of C-diz) Zona franca de Vigo (Free Zone of Vigo) Zona franca de Las Palmas de Gran Canaria (Free Zone of Las Palmas de Gran Canaria)
İrlanda (2)	Ringaskiddy Free Port (Dublin) Shannon Free Zone
İtalya (2)	Punto franco di Trieste (Free Zone of Trieste) Punto franco di Venezia (Free Zone of Venice)
Portekiz (1)	Zona franca da Madeira (Free Zone of Madeira ó CaniÁal)
Yunanistan (3)	(Free zone of Piraeus) (Free zone of Thessaloniki) (Free Zone of Heraclion)

Kaynak: Official Journal of the European Communities “Commission Communication Publishing the List of Free Zones in Existence and in Operation in the Community (2002/C 50/05)”, 23.05.2005

4.2.1. Portekiz

Portekiz’de Maderia serbest bölgesi bulunmaktadır. Atlantik Okyanusu’nda yer alan Maderia adası, Portekiz’e bağlı özerk bir yapıya sahiptir. Maderia serbest ticaret bölgesi, 1980 yılında kurulmuş olup, bölgede tütün, gıda maddesi, metal işleri, elektrik aletleri gibi farklı alanlarda çok sayıda firma faaliyet göstermektedir.

Bölgede yatırımcılara çeşitli teşvik ve avantajlar sağlanmaktadır. Bunlar arasında bölgede faaliyet gösteren firmalara sağlanan AB yapısal fonlarından özel yardımlar, çıraklık eğitim ve maliyetlerinin ve enerji tasarrufu sağlayan teknoloji maliyetinin yarısının firmalara geri ödenmesi ve 31.12.2000 tarihinden önce faaliyet ruhsatı alan firmaların 31.12.2011 tarihine kadar vergiden muaf olmaları sayılabilir.

Ayrıca; 2005-2006 yıllarında faaliyet ruhsatı alan finans kurumları için kurumlar vergisi oranı %12,5 olarak belirlenmiştir.¹⁰²

Bunun yanında, Maderia serbest bölgesinde kambiyo kontrolü yoktur ve firmalar yapmış oldukları işlemlerde istedikleri yabancı para birimini kullanabilirler. Bununla birlikte, sermaye ve karların da transferi serbesttir.¹⁰³

Bölgeye tanınan avantajlar, bölgenin az gelişmişliğine bağlı olarak elde ettiği özel statüden kaynaklanmaktadır. Maderia serbest bölgesine sağlanan avantajlar Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesi’nde yayımlanan Portekiz’in Avrupa Topluluğu’na Katılım Anlaşması’nın ekleri arasında yer almaktadır.

4.2.2. İrlanda

İrlanda’da 2 serbest bölge bulunmaktadır.

- Shannon Havaalanı Serbest Bölgesi,
- Ringadisky Serbest Limanı...

Shannon Uluslararası Serbest Havaalanı’nın tüm alanı serbest ticaret bölgesidir ve bölgede depolama olanakları da bulunmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰² Tomas, <http://www.tax-news.com>, 15.03.2005.

¹⁰³ <http://dixcart.com/locations-maderia-freetradezone.cfm>, 16.03.2005.

¹⁰⁴ Sedat GÜNER, “Serbest Bölgeler”, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995, s.28.

1959 yılında kurulan bölge 2,40 kilometre karelik toplam alana sahiptir.¹⁰⁵ Bölgedeki kapalı depolama alanı ise 10.000 metrekaredir. Ticari faaliyetler, alım-satım faaliyetleri ve bankacılık işlemleri bölgede yapılabilmektedir.¹⁰⁶

Shannon Serbest Bölgesi'nde yatırımcılara sağlanan teşvik ve kolaylıklar aşağıdaki gibidir.¹⁰⁷

- Bölgede elde edilen kazançlar stopaja tabi değildir.
- Bölgede faaliyet gösteren firmalar İrlanda'nın diğer ülkelerle imzaladığı çift vergilendirmeyi önleme anlaşmalarından yararlanabilirler.
- Bölgeye ithal edilen mallar katma değer vergisinden, bölgeden üçüncü dünya ülkelerine ihraç edilen mallar ise ihracat vergilerinden muaftır.
- Depolama ve işleme amacıyla üçüncü ülkelerden getirilen mallar ihracat vergilerinden muaftır.
- Serbest bölgeye getirilen mallar süre sınırlaması olmaksızın bölgede kalabilir.

Bunlara ek olarak; bölgede ücretsiz eğitim programları da verilmektedir.¹⁰⁸

İrlanda Shannon Serbest Bölgesi, bölge ekonomisinin gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuş ve son derece başarılı olmuştur.

4.2.3. İtalya

İtalya'daki başlıca serbest bölgeler; Trieste ve Venedik limanlarıdır.

Trieste serbest bölgesi, ülkenin Yugoslavya ile sınırına son derece yakın bir yerde, birbirine tren yolu ile bağlı dört ayrı alandan oluşmaktadır.¹⁰⁹

- Puntı Franchi Vecchio e Nuovo: Ana ticari liman bölgesindedir ve 538.800 metre kare toplam alanından 473.800 metre karesi örtülü depolardır.
- Punto Franco Scalo Legnami di Servola : Servola Serbest Kereste Bölgesi olarak bilinmektedir ve bölgede kereste depolama, imalat ve nakliyeciliği yapılmaktadır. Yaklaşık 93.000 metre kare toplam alanı vardır.

¹⁰⁵ Shannon Serbest Bölgesi, www.shannon.ireland.ie/ireland-overseas.html, 16.03.2005.

¹⁰⁶ Sedat GÜNER, a.g.k., s.29.

¹⁰⁷ Shannon Serbest Bölgesi, www.shannon-dev.ie/default.htm, 27.03.2005.

¹⁰⁸ Shannon Serbest Bölgesi, www.shannon-dev.ie/default.htm, 21.03.2005.

¹⁰⁹ Sedat GÜNER, a.g.k., s.35.

- Punto Franco Oli Minerali di S.Sabba: Türkçe karşılığı San Saba Serbest Petrol Bölgesi olup, bölge öncelikle madeni yağlar ve türevlerinin depolanmasında kullanılır ve kıyıda bulunan depoları, bayilikleri ile işleten petrol şirketleri tarafından yerleşilmiştir.
- Punto Franco Industrial di Zaule: Zaule Endüstri Serbest Bölgesi...Firmaların çoğu imalat ve üretimle uğraşmaktadır. 288.000 metrekare toplam alan ve bunu 90.000 metre karesi yeni endüstriyel faaliyetler için hazır bulunmaktadır.

Trieste Serbest Limanı'ndan demiryolu ile Avusturya, Almanya, İsviçre, Macaristan gibi Avrupa ülkelerine taşıma işlemleri kolaylıkla yapılabilmektedir.

Liman kullanıcılarına sağlanan teşvik ve avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kamu sağlığı ve güvenliğini tehdit etmediği sürece mallar Trieste serbest limanına herhangi bir vergi ve yükümlülüğe tabi olmaksızın serbestçe getirebilirler.
- Trieste serbest bölgesi AB Gümrük Bölgesi dışında sayıldığından bölgede depolanan malların yerel veya Topluluk gümrük yetkililerine beyan edilmesine gerek yoktur.
- Serbest limana getirilen üçüncü ülke menşeli mallar vergilerden muaf olarak paketleme, örnekleme, ve sınıflandırma gibi çeşitli işlemlere tabi tutulabilir.

Ülkedeki diğer serbest bölge olan Venedik Serbest Ticaret Bölgesi de Venedik körfezini Adriyatik Denizi'ne birleştiren Venedik Koyu'ndaki ana liman içindedir. Yaklaşık 26.000 metre kare alanı olan Venedik Serbest Ticaret Bölgesi'nin 21.500 metre karesi örtülü alandır. Bölgede yükleme, boşaltma, aktarma, karıştırma, depolama, kargo elleçleme, işlem yapma, nakletme ve toptan satış gibi faaliyetler yapılmaktadır. Perakende satış, bölgede yasaktır. Endüstriyel bir fabrikanın kurulabilmesi için Maliye Bakanlığı'ndan izin almak gerekmektedir. Perakende satış bazı özel kanunlara tabi olduğundan, bölgede yasaktır. Bununla birlikte, devlet tekelinde olan bir çok ürün ile sentetik ve patentli ilaçlar özel kontrole tabidir.¹¹⁰

Serbest ticaret bölgesine gelen yabancı menşeli mallar gümrük vergisinden, bilahare re-export edilecek veya aktarma yapılacak ya da bölge içinde tüketilmeden

¹¹⁰ Sedat GÜNER,a.g.k,s.37.

duracak mallar ise her türlü vergiden muaftır. Depoda bozulan herhangi bir mal vergi ödenmeden imha edilebilir. Bunun yanı sıra, bölgede kullanılan veya tüketilen inşaat malzemesi, makine, ofis mobilyası ve diğer donatım malzemeleri için gümrük vergisi ödenir. Serbest bölgedeki malzemeler tüketim amacıyla İtalya'ya sokulursa gümrük muafiyeti uygulanmaz. İtalya gümrük resmi ödenmiş İtalyan kökenli mallar ve yabancı kökenli mallar serbest ticaret bölgesine getirilebilir. Bunlar da genellikle ihracat olarak nitelendirilmektedir.

4.2.4. İngiltere

İngiltere'de faaliyette bulunan serbest bölgelere sağlanan avantajlar diğer ülkelere nazaran daha fazladır. Serbest bölgelere getirilen mallar bölgede tutulduğu süre içinde gümrük ve katma değer vergilerinden muaftırlar. KDV sadece malların bölge içinde el değiştirmesi durumunda ödenir. Gümrük vergilerinin ödenmesi de malların üretimde kullanılması durumunda söz konusu olur. İngiltere'de uygulanan tüm vergi ve çalışma mevzuatı serbest bölgeler için de geçerlidir. Ülkedeki serbest bölgelerde gümrük vergileri yüklemeyen bir buçuk ay sonrasına kadar ödenebildiği için ithalatçı firmalar daha az nakit paraya ihtiyaç duymaktadırlar.¹¹¹

Ülkedeki en önemli serbest bölgeler arasında West Midlands (Birmingham), Southampton, Liverpool, Tibury, Prestwick, Man Adası, Sheernes Limanı ve Humberside serbest bölgeleri sayılabilir.

İngiltere'de serbest bölgelere ilişkin mevzuatın dayanağı AB Gümrük Kodu'nu oluşturan 2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü ve 2454/93 sayılı Komisyon Tüzüğü'dür. Konu ile ilgili Mayıs 2001 tarihinde yayımlanan Birleşik Krallık Serbest Bölgeler Tebliği'ne göre serbest bölgelere getirilebilecek olan mallar şu şekilde belirtilmiştir:¹¹²

- Birlik dışı mallar yani üçüncü ülke malları
- Birleşik Krallık malları dahil Birlik malları
- Serbest dolaşımda ancak belirli masrafları henüz ödenmediği ya da malların ülkeye geldiğinin veya kullanıldığının bir başka Birlik ülke üyesi tarafından ispatının gerekli olduğu gümrük kontrolüne tabi olduğu mallardır.

¹¹¹ Sedat GÜNER, a.g.k., s.27.

¹¹² İbrahim ORGAN, a.g.e., s.109.

Söz konusu Tüzük, malların serbest bölge statüsünü kazandıktan sonra süresiz olarak depolanabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte tüketim vergisine tabi olan malların ise vergileri ödendikten sonra ya da serbest bölge içindeki vergi antrepolarında depolanabileceğini bildirmiştir.

4.2.5. Yunanistan

Yunanistan, Pire, Selanik ve Heraklion-Girit liman bölgelerinde mevcut üç serbest ticaret bölgesine sahiptir. Yabancı orijinli mallar bu bölgelere gümrük ve diğer vergileri ödenmeksizin getirilir ve transit yüklemesi yapılır veya re-export edilirse gümrük ve diğer vergilerden muafiyeti devam eder.

Benzer şekilde, alıcı adına, depolamaya ve malların transferine ilişkin olarak bölgede düzenlenen belgeler damga vergisinden de muafır.

Yükleme-boşaltma işlemleri AB'nin 2504/88 ve 2562/90 sayılı Yönetmeliklerine göre yürütülmektedir. Transit malların antrepolarında tutulma imkanı bulunmaktadır. Ayrıca bölgeler paketleme, tasnif etme ve etiketleme işleri için de kullanılabilir. Montaj ve imalat işlemleri azda olsa Selanik bölgesinde bulunmaktadır. Ambar masraflarının her altı ayda ödenmesi ile depolama süresinde bir sınırlama bulunmamaktadır.¹¹³

4.2.6. Almanya

Almanya'da Hamburg, Bremen, Bremerhaven, Cuxhaven, Deggendorf, Duisburg, Emden ve Kiel olmak üzere toplam sekiz adet serbest liman bulunmaktadır.

Bremen Serbest Ticaret Bölgesi,, sahip olduğu altyapı ve hizmetleriyle dünyanın önde gelen ticaret ve kargo merkezlerinden biridir. Limanda depolanan veya transit durumunda bulunan mallar Birlik gümrük bölgesi dışındaymış gibi işlem görmektedir.

Bremerhaven Serbest Ticaret Bölgesi de; serbest liman statüsündedir ve gümrüksüz alan olarak kullanılmaktadır. Limandaki mallar aynen Bremen Limanı'nda olduğu gibi, Birlik gümrük bölgesi dışındaymış gibi işlem görmektedir.

¹¹³ Yunanistan Pazara Giriş Raporu, Mayıs 2002, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/yun/yun-rap-dig-yi2.doc>, 15.07.2006.

Cuxhaven Serbest Ticaret Bölgesi ; 55 hektarlık iki ayrı bölgeden meydana gelmiştir. Birinci bölge Amerikahafen havzasıdır.İkinci bölge ise 20 hektar alan üzerine kurulmuştur ve genellikle balıkçılıkla uğraşanlar tarafından kullanılmaktadır.¹¹⁴

Emden Serbest Ticaret Bölgesi, iki ayrı kısımdan oluşmaktadır. Toplam 225 hektar alanı olup, bunun %60 ı kara alanıdır.¹¹⁵

Kiel Sebest Ticaret Bölgesi, 1922 yılında 17 hektar alan üzerine kurulmuştur. Kiel Kanalı'nın girişinde bulunmaktadır. Bölgede, gemi depolama firmalarına ait birçok depo mevcuttur.¹¹⁶

Hamburg Serbest Ticaret Limanı ise; coğrafi durumu sebebiyle Avrupa'nın en büyük limanlarından biridir. Kara ve hava yolu şebekesi ile birlikte son derece gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Dünyadaki en büyük serbest bölgeyi barındıran Hamburg limanı, malların depolanmasının yanı sıra önemli ürün işleme faaliyetlerine de sahiptir. Hamburg limanı, Rotterdam, Antwerp ve Marsilya'dan sonra Avrupa'nın dördüncü büyük limanıdır. 2001 yılında 12.000'e yakın gemi yükleme boşaltma işleminde bulunmuş ve 95,7 milyon ton mal bu liman üzerinden nakledilmiştir. Bunun 9,8 milyon tonu Hamburg bağlantılı iç sular üzerinden taşınmıştır. Konteyner taşımacılığı ise 45,9 milyon tona ulaşmıştır. Diğer taraftan, Almanya'nın başlıca serbest bölgesi de Hamburg limanı içerisinde yer almaktadır.¹¹⁷

4.2.7. Fransa

Fransa'da Bordeaux limanı üzerinde altı adet terminal faaliyet göstermektedir. Bunlar Verdon, Pauillac, Blaye, Ambes, Bassens ve Bordeaux terminalleridir.¹¹⁸

Bunlardan Verdon terminali serbest bölge olarak faaliyet göstermekte olup, 789 hektarlık alan üzerine kurulmuştur. RO-RO rampasına sahiptir. Gümrük antrepoları ve geçici ithalat sistemleri yaygın bir şekilde uygulanmaktadır.¹¹⁹

¹¹⁴ Sedat GÜNER,a.g.k.,s.20.

¹¹⁵ Sedat GÜNER,a.g.k.,s.21.

¹¹⁶ Sedat GÜNER,a.g.k.,s.21.

¹¹⁷ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Hamburg 2002 Yılı Raporu, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/alm/alm-rap-dig-yi2-ham.doc>, 03.02.2007.

¹¹⁸ Bordeaux Serbest Limanı, <http://www.bordeaux-port.fr/fr/terminaux/terminaux.asp#>, 16.07.2006.

¹¹⁹ Bordeaux Serbest Limanı, <http://www.bordeaux-port.fr/gb/simplanter/simplanter.asp>, 16.07.2006)

4.2.8. Finlandiya

Finlandiya'da 4 adet serbest bölge ve 7 adet serbest antrepo bölgesi bulunmaktadır. Serbest bölgelerden en büyük olanı, güney Finlandiya'da Helsinki'nin batısında yer alan Hanko şehrinde bulunmaktadır. Hanko aynı zamanda, Finlandiya'nın en önemli araç giriş ve çıkış terminalleri arasında yer almaktadır ve Finlandiya'da kayıtlı olan araç ithalatçılarının toplam ithalatının % 90'ının gümrük işlemleri bu kapıdan gerçekleşmektedir.

Finlandiya'da, serbest bölge ve antrepo işletme lisansları çoğunlukla belediyelere ve diğer yerel idarelere verilmiş durumdadır. Ancak, yerel gümrük idareleri tarafından onaylanmış birçok ticari işletmeci, serbest bölge alanı içerisinde faaliyet gösterebilmektedir.

Vergiden muaf olan bu depolama alanlarından, yerli ve yabancı firmalar yararlanabilmektedir. Serbest Bölgeler mevzuatı, Avrupa Birliği'nin ilgili Yönetmeliklerine ve Topluluk Gümrük Kodu'na tam uyumlu bulunmaktadır.¹²⁰

4.2.9. Danimarka

Kopenhag Serbest Limanı, Danimarka'daki tek serbest bölgedir. Liman, 2001 yılında serbest liman işlemleri de dahil olmak üzere tüm ticari faaliyetlerini CMP isimli firma altında birleştirmiştir. Kopenhag Serbest Limanı, yabancı menşeli firmaların ambar, depo imkanları kurmaları için açıktır.¹²¹

4.2.10. İspanya

İspanya'da hem ana kara üzerinde hem de adalarda bir çok serbest bölge faaliyet göstermektedir. En büyük serbest bölgeler Barselona, Cadiz, Kanarya Adaları ve Vigo'da bulunmaktadır. İspanyol gümrük mevzuatı firmaların kendi serbest ticaret alanları olmasına imkan vermektedir. Vergiler sadece üretilen malların İspanya'da

¹²⁰ Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri, Nisan 2006 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SF/2006%20Yillik%20Rapor%20-%20M.H.M..doc>, 16.07.2006.

¹²¹ Danimarka Ülke Bülteni, Aralık 2005, <http://www.deik.org.tr/bultenler/2006130162721Danimarka-Aralik2005.pdf>, 16.07.2006.

tüketim amacıyla ithal edilmesi halinde geçerli olmaktadır. Bu bölgelerde faaliyet gösteren firmalar İspanyol iş kanunlarına bağlı olarak hareket etmektedirler.¹²²

Kanarya Adaları Serbest Bölgesi, yatırım ve ekonomik faaliyetler için uygun ve düşük vergi bölgesi olarak tanımlanabilir. Ada, Birlik gümrük bölgesinin bir parçasını oluşturmakta ve ortak politikalar bu bölgede de geçerli olmaktadır. Şirketler bu bölgede gerçekleştirdikleri faaliyetler için % 1 oranında Kurumlar Vergisi ödemektedirler, dolaylı vergi ise alınmamaktadır. Ayrıca, AB üyesi olmayan üçüncü ülkelerde yerleşik olanlar için de bu bölgede gerçekleştirilen sermaye artışı, kar dağıtımı ve kazançlar için kurumlar ve gelir vergisi muafiyeti getirilmiştir.¹²³

4.2.11. Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerdeki Serbest Bölge Uygulamaları

2004 yılında AB'ne on yeni ülke daha üye olmuştur. Bunlar; Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Slovakya, Slovenya, Malta ve Macaristan'dır. Bu ülkelerden;

- Macaristan'ın 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyeliği ile birlikte, 2913/92/EEC sayılı Topluluk Gümrük Kodu yürürlüğe girmiş olup, üyelik öncesi gümrük serbest bölgelerinde uygulanan Macar Gümrük Mevzuatı yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer taraftan, Macaristan'ın AB üyeliği ile birlikte ülkede serbest bölgelere ihtiyaç olup olmayacağı hususunda Macar Hükümeti, ilgili firmalar ve dernekler ile görüşmelerde bulunulmuştur. Söz konusu görüşmeler neticesinde herhangi bir somut karara ulaşılamamış olduğu, ama katılım tarihinden itibaren Macar devletinin ekonomik olarak faydalı görmesi halinde serbest bölge kurulması yönünde karar alabileceği hususu da yetkililer tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca yetkililer, üyelik öncesi Macaristan'da serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmaların çok büyük bir oranının (% 90'dan fazlası) AB üyesi ülkelere yönelik faaliyette bulunduğunu, bu kapsamda AB'ne katılım ertesinde söz konusu firmalar açısından serbest bölgelerde faaliyette bulunmanın avantajını yitirdiğini belirtmişlerdir. Yukarıda da belirtilen hususlar ışığında, AB

¹²² İspanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, Haziran 2006 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/E/ulke%20raporu-2005.doc>, 16.07.2006.

¹²³ Lütfü ÖZTÜRK, "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları" <http://www.gumruk.gov.tr/Gumruk/DosyaUpload/ab/tezler/SERBESTBOLGELER.pdf>, 10.02.2006, s. 119.

üyeliği ertesinde mevcut durumda Macaristan'da "serbest bölge" uygulaması bulunmamaktadır.¹²⁴

- Çek Cumhuriyeti'nde on adet serbest bölge bulunmaktadır .Serbest bölgeler ve gümrük dışı depoların avantajı gümrük işlemlerinin uygulanmıyor olmasıdır. Dolayısıyla eşyaya herhangi bir gümrük vergisi veya vergi ile ilgili uygulamada bulunulmamaktadır. Gümrüğe tabi eşyanın serbest bölgelerde kaybolması halinde ise gümrük makamlarına yeterli açıklama ve ispatın yapılabilmesi durumunda eşyanın serbest bölgede tüketildiği veya kullanıldığı kabul edilmekte ve serbest dolaşıma giren eşya için doğan gümrük borcu bu durumda uygulanmamaktadır.¹²⁵
- Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra serbest bölge oluşturulmaya başlayan Polonya'da bugün 2'si teknoloji parkı olmak üzere 17 adet SB uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan en büyük altısı ülkenin güneyinde, beşi Baltık Kıyılarında ve dört tanesi de Almanya sınırlarında yer almaktadır. Polonya'daki SB'lerde depolama ve paketlemeye izin verilirken AB'ye uyum sürecinde kullanıcıların kendi binalarını yapma veya satın almaları son yıllarda güçleştirilmiştir.¹²⁶
- Malta'da bir adet serbest liman bulunmakta olup, AB Gümrük Mevzuatı ile gerekli entegrasyonu sağlamıştır.
- Litvanya'da Kaunas ve Klaipeda olmak üzere iki serbest bölge vardır ve Birlik müktesebatına büyük ölçüde uyum sağlamış olmasına rağmen, vergisel avantajlar konusunda henüz istenen düzenlemeler gerçekleştirilememiştir.
- Letonya'da iki adet özel ekonomi bölgesi ve iki adet serbest bölge bulunmaktadır. Serbest bölge ve serbest antrepolar konusunda tam uyumu sağlamak amacıyla Mart 2001'de Gümrük Kanunu'nda değişiklikler yapan

¹²⁴Macaristan2005YılıÜlkeRaporu,<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/2005yiliraporu.doc>, 06.08.06).

¹²⁵ Çek Cumhuriyeti'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İlişkileri,http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CEK/2005_Yili_Raporu.doc, 16.07.2006.

¹²⁶ Lütfü ÖZTÜRK,"Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler",<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/AB.htm>,01.05.2006.

Letonya, 2002’de Parlamento tarafından kabul edilen Gümrük Kanunu ile de AB Gümrük Kanunu’na tam entegrasyon sağlamıştır.¹²⁷

- Slovenya’da iki adet serbest bölge uygulaması mevcut olup, AB ile uyum konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır ve çalışmalara devam edilmektedir .
- Estonya’da Muuga, Sillam, ve Valga şehirlerinde serbest bölge bulunmaktadır. Ülke,gümrük mevzuatını AB gümrük mevzuatı ile büyük ölçüde uyumlaştırmıştır. Yeni gümrük kanunu ile de serbest bölgelerle ilgili AB düzenlemelerine uyum sağlamış durumdadır.¹²⁸
- Kıbrıs Rum Kesimi’nde Larnaka serbest bölgesi bulunmaktadır. Serbest bölgede faaliyette bulunan firmalara önemli vergisel avantajlar sağlanmaktadır.
- Slovakya’da bir adet serbest bölge bulunmaktadır ve ülkenin Haziran 2001 yılında kabul ettiği gümrük kanunu ile büyük ölçüde AB gümrük mevzuatına uyum sağlanmıştır.

4.3. Avrupa Birliği’nde Serbest Bölgelerin Birliğe Uyum Sürecindeki Durumu Ve Ekonomiye Katkıları: Ülke Örnekleri

4.3.1. Ekonomiye Katkıları Bakımından İrlanda Örneği

1959 yılında Shannon Uluslararası Havaalanı’nın yanında kurulmuş ve faaliyete başlamış olan “Shannon Serbest Bölgesi” dünyanın ilk serbest bölgesidir. 243 hektar alana kurulmuş olan serbest bölge, 110’dan fazla denizaşırı firmaya ev sahipliği yapmakta ve 7,500 kişi çalışmaktadır. Serbest bölge, “Shannon Development” tarafından yönetilmekte olup, bölge kaynaklı ticaretin değeri 2005 yılı rakamlarına göre 2.5 milyar Euro’ya ulaşmıştır.¹²⁹ Bölgede istihdam edilen personel sayısı da 2004 yılı rakamlarına göre 8000 kişidir.¹³⁰

¹²⁷ Comissions of The European Communities ,2002:120.

¹²⁸ İbrahim ORGAN,a.g.e.,s.162.

¹²⁹2005İrlandaÜlkeRaporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006.

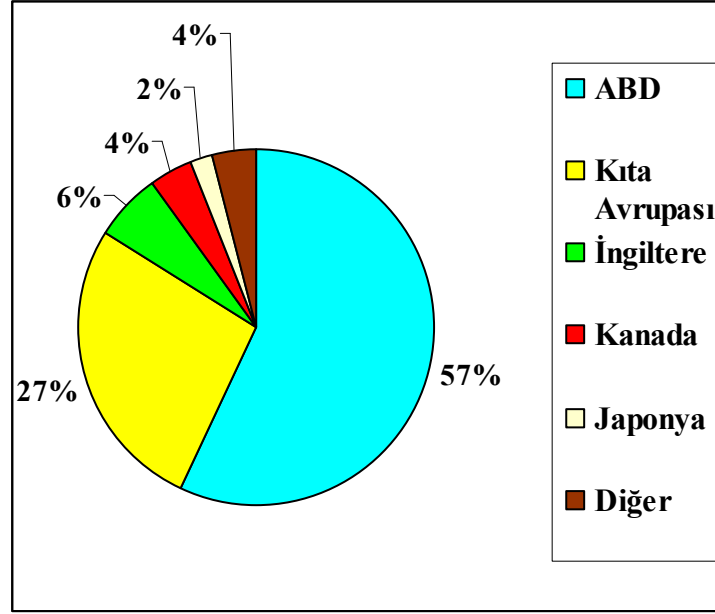
¹³⁰Dış Ticaret Müsteşarlığı, “İrlanda’da Yatırım İmkanları”, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/irl/irl-yat.htm>, 03.02.2007.

Ulaştırma altyapısı, uluslararası pazarlara hızlı, etkin ve maliyet avantajlı intikali sağlayacak şekildedir. Shannon Uluslararası Havaalanı, 24 saat boyunca 26 uluslararası destinasyona ve Dublin'e servis sağlamaktadır.¹³¹

Bu serbest bölge, uluslararası dağıtım ve Batı Avrupa ülkelerine yönelik antrepo hizmeti veren bir merkez olarak sunduğu avantajlar bakımından da benzersiz bir durumdadır. Zira, gümrük vergisinden ve KDV'den muaf bir serbest bölge olmasına ek olarak, İngiltere ve diğer Avrupa pazarlarının kara ve hava ulaşımına doğrudan giriş imkanı sağlamaktadır. Hammaddeler ve kısmen veya tamamen üretilmiş mallar, miktar bakımından bir sınırlama olmaksızın ve vergiden muaf olarak serbest bölgeye ithal edilip, serbest bölgede tutulabilmektedir. Mallar, serbest bölgede işleme, ayıklama, eleme veya tekrar paketlenme işlemlerine tabi tutulabilmekte ve serbest bölgedeki binalar kiralanabildiği gibi yeni bina da inşa edilebilmektedir. Serbest bölgede satış yapılması talebi olduğunda, ithal işlemlerinin tamamlanabilmesi için ürünle ilgili (varsa) gümrük vergisi ve diğer vergilerin ödenmesi gerekmektedir. Serbest bölgenin temel avantajlarından biri de, en kısa sürede ürünün sevkiyatının sağlanabileceği bir bekleme yeri olarak kullanılabilmesi ve böylece nakliye süresinden tasarruf sağlanması, düşük maliyetle depolama imkanı elde edilmesi ve İrlanda'daki % 10 düzeyinde düşük kurumlar vergisinden yararlanılabilmemesi imkanlarıdır.¹³²

¹³¹2005İrlandaÜlkeRaporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006.

¹³²2005İrlandaÜlkeRaporu,<http://ww2005İrlandaÜlkeRaporu>, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006.

Grafik 6: Shannon Serbest Bölgesinde Faaliyet Gösteren Yabancı Firmaların Dağılımı

Kaynak:2005İrlandaÜlkeRaporu,<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>,18.06.2006

Shannon serbest bölgesinde faaliyet gösteren yabancı firmaların % 57'si ABD, % 27'si Kıta Avrupası kaynaklı olup, daha sonra sırasıyla İngiltere (% 6), Kanada (% 4) ve Japonya (% 2) gelmektedir.¹³³

4.3.2. Birliğe Uyum Süreci Açısından Polonya Örneği

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra serbest bölge oluşturulmaya başlayan Polonya'da bugün 2'si teknoloji parkı olmak üzere 17 adet serbest bölge uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan en büyük altısı ülkenin güneyinde, beşi Baltık Kıyılarında ve dört tanesi de Almanya sınırlarında yer almaktadır. Polonya'daki serbest bölgelerde depolama ve paketlemeye izin verilirken AB'ye uyum sürecinde kullanıcıların kendi binalarını yapma veya satın almaları son yıllarda güçleştirilmiştir.¹³⁴

Daha önce yatırımcılara ilk on yılından kurumlar vergisinden tam muafiyet, daha sonraki on yıl için ise %50 olan muafiyet yalnızca 100'den fazla istihdam yaratan veya

¹³³2005İrlandaÜlkeRaporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006.

¹³⁴ Lütü ÖZTÜRK, "Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler", <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/AB.htm>,01.05.2006.

en az 2 Milyon ABD Doları yatırım yapanlara uygulanmaktaydı .Ancak kurumlar vergisi muafiyetinin kaldırılması uygulamasının Opel Motors, Wolkswagen, General Motors gibi bölgelerdeki eski kullanıcılar için 2017 yılına kadar geçerli olmayacağı vurgulanmaktadır Ancak yine de, bir çok firma Polonya serbest bölgelerinde yaptığı veya planladığı yatırımları yakın alandaki diğer ülkelere kaydırmaya başlamıştır.¹³⁵

Polonya, yabancı yatırımları çekmek amacıyla 1995 yılında uygulamaya koyduğu serbest bölgelerde kurumlar vergisi muafiyeti, AB tarafından birlik sözleşmelerine(özellikle rekabeti bozduğu gerekçesiyle) aykırı bulunmuştur. Daha önce bir çok defa ülkedeki serbest bölge uygulamalarının hem Gümrük Kanunları hem de Vergi Kanunlarına aykırı olduğu ifade edilen Polonya Hükümeti, AB'ye uyum sürecinde Ekim 1999 yılında çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Daha önce yatırımcılara ilk on yılından kurumlar vergisinden tam muafiyet daha sonraki on yıl için %50 olan muafiyet, 2001 yılından itibaren yatırım harcamalarının %40-50'si kadarıyla sınırlandırmıştır. Ancak eski kullanıcıların muhtemel kayıpları için dava açma ihtimalleri, hangi tür yatırım harcamalarının ölçü alınacağı ve yeni yabancı yatırım çekmekteki zorluklar henüz çözüm getirilmemiş sorunların başında yer almaktadır. 2001 yılından beri yeni faaliyet ruhsatı vermeyen Polonya'da yeni bir serbest bölgenin oluşturulabilmesi için kurulacak bölgedeki işsizlik oranının ülke ortalamasının çok üzerinde(yaklaşık %150) bulunması gerekmektedir .Bu uygulamanın tek istisnası teknoloji parkı olarak düşünülen Karakow serbest bölgesidir.

Sonuç olarak AB üyeliği sürecindeki diğer ülkelerde de benzer sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aday ülkelerin ekonomilerine önemli katkıları bulunan serbest bölgelerden kolaylıkla vazgeçmesi mümkün görünmemektedir. Ancak, serbest bölgeler sorunun ileride gümrük birliğine dahil edilebilecek aday ülkeler açısından da önemi büyüktür. Çünkü AB, sınırları içerisinde tek tip gümrük uygulamalarını aksatacak veya rekabet kuralları gibi birliğin ortak politikalarına aykırı uygulamalara sıcak bakmamaktadır. Diğer yandan, hem oldukça yaygın serbest bölge uygulamalarına sahip olan ve hem de bir bölgesel birleşme hareketine katılacak veya katılmış olan ülkelerin iki farklı

¹³⁵LütfüÖZTÜRK, "Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler", <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/AB.htm>, 01.05.2006.

uygulamayı entegre etmeleri oldukça zor görünmektedir .¹³⁶ Polonya da hem yeni Avrupa Birliği üyesi olan, hem de yaygın serbest bölge uygulamasına sahip ülkelerden bir olarak, ülkenin Birlik uygulamasına çok kısa sürede adapte olabileceği beklenmemektedir.

¹³⁶ Lütfü ÖZTÜRK, "Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler", <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/AB.htm>, 01.05.2006.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE SERBEST BÖLGELERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

5.1. Yasal Mevzuat

Yasal mevzuatla ilgili olarak ; Türkiye ile Birlik arasında kurulmuş olan Gümrük Birliği yükümlülükleri ve tam üyelik hedefi çerçevesinde Topluluğun gümrük mevzuatını bir çatı altında toplamış olan 2913/92 sayılı Topluluk Gümrük Kodu örnek alınarak hazırlanan 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile temelde ihracatı ve dış ticarete yönelik üretim ile istihdamı arttırmak amacıyla hazırlanan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu arasında çelişen hükümler olduğu gibi, 3218 sayılı Kanun ile AB mevzuatı arasında da farklılıklar olduğu söylenebilir.

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. maddesinde “serbest bölgelerin gümrük hattı dışında sayıldığı, bu bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağı” ifadesi yer almaktadır.

Bu hüküm, 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği'nin aşağıda belirtilen hükümleri ile çelişmektedir.¹³⁷

- Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği'nde serbest bölgeler Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olarak tanımlanmıştır.
- Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği'nde serbest bölgelerde bulunan eşya gümrük idaresinin denetimine tabidir.
- Gümrük Yönetmeliği'ne göre eşyanın Türkiye gümrük bölgesine girişinde ticaret politikası uygulanması gerekiyorsa bu önlemler eşyanın serbest bölgeye konulması sırasında uygulanır.
- Yine Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği'ne göre serbest bölgeye konulmuş, serbest dolaşımda olmayan eşya serbest dolaşıma girebilir, gümrük kontrolü altında işlenebilir, geçici ithalat rejimine tabi tutulabilir.

¹³⁷ Lütfü ÖZTÜRK, “Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları” <http://www.gumruk.gov.tr/Gumruk/DosyaUpload/ab/tezler/SERBESTBOLGELER.pdf>, 10.02.2006s.126.

Bu nedenle, 4458 sayılı Kanun, serbest bölgelerde yapılabilecek üretimi, Avrupa Birliği'nde olduğu gibi Dahilde İşleme Belgesi ile izin verilen faaliyetler ile sınırlamaktadır.

4458 sayılı Gümrük Kanunu, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda olduğu gibi serbest bölgelerin giriş ve çıkış noktaları ile sınırlarında gümrük denetimini öngörmektedir. Ancak, bölge içi denetimde 4458 sayılı Kanun'da serbest bölgelerin içinde denetim kapsamına alındığından, bölge içi denetim, stok kontrolü ve bmlgedeki malların üretim-tüketimi gibi konularda Gümrük Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı arasında yetki sorunları yaşanmaktadır.

AB' de serbest bölgelerin nerde kurulacakları ve ne tür faaliyet göstereceklerine dair her türlü yetki gümrük idaresine verilmişken, ülkemizde bu yetki 3218 sayılı Kanun ile Dış Ticaret Müsteşarlığı ile diğer kurumlara verilmiştir. Bu durum da, AB ile farklılık arz etmektedir.

3218 sayılı Kanun ile AB mevzuatı arasındaki farklılıklar söz konusu edildiğinde, serbest bölgelerle ilgili olarak AB bünyesindeki serbest bölge uygulaması ile Türkiye'deki mevcut uygulama arasındaki temel farklar sorunun özünü oluşturmaktadır. Farklılıkların temel nedeni , Avrupa Birliği'nde serbest bölgeleri oluşturma amacı ile aday veya katılım sürecindeki ülkelerdeki serbest bölge oluşturma amaçlarındaki farklılıklardır.¹³⁸ Avrupa Birliği'nde serbest bölgeler birkaç istisna dışında daha çok dış ticareti kolaylaştırmaya yönelik uygulamalardan oluşturmaktadır. Gelen mallar AB'ye satılmak istendiğinde, Ortak Gümrük Tarifeleri uygulanmaktadır. AB'deki birçok serbest bölgede malların herhangi bir şekilde üretilmesi, montaj ve demontaj işlemlerinin yapılması ve kullanıcıların serbest bölgelerde yer satın alması veya kendi işyerini inşa etmesi genellikle mümkün değildir. Üretimin gerekli olduğu durumlarda ise dahilde işlem rejimi uygulanmakta ve nihai mallara gerekli gümrük işlemleri uygulanmaktadır. Oysa diğer aday ve katılım sürecindeki ülkelerde ve Türkiye'de serbest bölge oluşturma amacı 3218 sayılı Kanun'un 1. maddesinde belirtildiği gibi , ihracat için yatırım ve üretimi arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve

¹³⁸ TÜSİAD Gümrük Birliği Teknik Mevzuat Alt Çalışma Grubu Semineri Toplantısı, 2004, http://www.tusiad.org/haberler/cozumler/gb_mevzuat.pdf, 03.02.2007.

düzenli bir şekilde temin etmek ve dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmaktır. Dolayısıyla yabancı yatırımları kendilerine çekerek ekonomilerine daha fazla destek sağlamayı amaçlayan aday ülkelerin serbest bölgeleri ile genellikle dış ticareti kolaylaştırmaya yönelik AB'deki serbest bölgelerin gerek yasal, gerekse uygulama zemininde farklılıklar bulunması doğaldır.

Topluluk Gümrük Kodu ve Uygulama Yönetmeliği'ne göre serbest bölgeler gümrük bölgesi içinde kabul edilmekte bazı istisnalar haricinde Topluluk gümrük bölgesinde uygulanan tüm kurallar burada da geçerli olmaktadır. Oysa, 3218 sayılı Kanun'un 6. maddesine göre Türkiye'deki serbest bölgeler gümrük hattı dışında sayılmaktadır. Bu durumda da, serbest bölgelerdeki faaliyetler dolayısıyla elde edilen kazanç ve iratlar Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre teşviki halinde, gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır. AB mevzuatında ise, böyle bir uygulama bulunmamaktadır. Yasal mevzuattaki bu tarz vergi uygulama farklılıklarına bir sonraki konuda ayrıca değinilecektir.

Sonuç olarak, Türkiye ile AB arasındaki yasal mevzuat farklılığının zaman içerisinde uyumlaştırılması gerektiği açıktır.

5.2. Vergi Uygulamaları

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun " Muafiyet ve Teşvikler " başlıklı 6. maddesine göre, serbest bölgeler vergi muafiyetleri içindedir ve bu bölgelerde vergi mükellefiyetlerine ait mevzuat hükümleri uygulanmamaktadır. Gelir Vergisi de buna dahildir. Serbest bölgede bir firma unvanı altında veya unvan almaksızın kullanıcı olarak faaliyet gösteren gerçek kişilerin faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirleri ile bunların yanlarında muhasebe kayıtlarında gösterilmek sureti ile çalışan maaş ve ücretlilerin kazançları Gelir Vergisi'ne tabi değildir. Bunun yanı sıra, serbest bölgedeki kullanıcılara yukarıda sayılanlar dışında bir başkasına kiraladıkları mülklerden elde ettikleri kira gelirlerinden, bankalardaki mevduatlarının ve verdikleri kredi faizlerinden veya sahip oldukları menkul kıymetlerden elde ettikleri gelirlerden de gelir vergisi alınmamaktadır.¹³⁹

¹³⁹ Mehmet FİDAN, " İktisadi Hukuki ve Mali Yapısıyla Türkiye'de Serbest Bölgeler ve Kalkınmadaki Yeri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996, s.80.

Gelir vergisi yanında, serbest bölgelerde tüzel kişiliği bulunan firmaların kullanıcı olarak göstermiş oldukları faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerden de kurumlar vergisi alınmamaktadır.

Katma Değer Vergisi Kanunu'na göre de serbest bölge rejimlerinin uygulandığı mal ve hizmetler ithalat istisnası içine alınarak vergiden muaf tutulmuştur.

Türkiye'de serbest bölgelerdeki kullanıcıların yurt dışından getirdikleri yatırım, ara ve tüketim malları Gümrük Vergisi'nden tamamen muaf tutulmuştur.

Bu yönüyle, Türkiye'deki serbest bölge uygulamaları Topluluk başta olmak üzere çeşitli çevreler tarafından eleştirilirken, özellikle bu uygulamalardan yarar sağlayan ticaret çevreleri tarafından savunulmaktadır.

Dünya Bankası ve Uluslar arası Finans Kurumu'nun bir yan kuruluşu olan Yabancı Yatırım Danışmanlık Kurumu FIAS, yatırımlarda karşılaşılan idari engellerin tespiti üzerine Türkiye'nin talebi üzerine bir çalışma başlatmış ve çalışma Temmuz 2001'de tamamlanmıştır. Bu çerçevede FIAS tarafından ortaya konan Türkiye-Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Ortamı Analizi ve Yatırımın Önündeki İdari Engeller Raporu'na göre Türkiye'de enflasyon, vergilendirme ve muhasebe uygulamalarından oluşan problem dizisine ayrıca çok fazla cömert bir serbest bölge rejimi de ayrı bir problem olarak katılmaktadır. OECD mevcut durumuyla bunlara vergi cennetleriyle ilgili listesinde yer vermiş olup, AB de bu konudaki değişiklikleri mutlaka görüşmek istemektedir. AB'ye göre Türkiye'de serbest bölgelerdeki bu uygulamalar Hazine'nin vergi gelirlerini kurutmakta ve rekabet ettikleri bazı firmalar karşısında adil olmayan bir rekabet avantajı sağlamaktadır.¹⁴⁰

Serbest bölgeler uygulaması, bir alternatif olarak, enflasyon ortamında kurumlar vergisinin yarattığı aşırı yükün bir çeşit telafisi olarak görülebilir fakat bu bakış açısıyla bile, bu telafi unsuru herkese uygulanabilir değildir ve fiyat istikrarının sağlanacağı bir ortamda, yatırım teşviklerinde olduğu gibi sadece seçilmiş bazı yatırımcılara büyük ayrıcalıklar sağlamak yerine tümüyle kaldırılması gerecektir. Dünyadaki genel uygulama bakımından serbest bölgeler dışındaki firmalarla karşılaştırıldığında bu

¹⁴⁰ FIAS,Uluslar arası Finans Kurulu ve Dünya Bankası'nın ortak bir teşebbüsü olan Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisi (IFC) tarafından hazırlanan “ Türkiye-Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Ortamı Analizi ve Yatırımın Önündeki İdari Engeller Raporu, Hazine Müsteşarlığı, Ankara,2001, s.54.

bölgelerdeki firmaların daha esnek kurallara tabi olmaları ve belli koşullarda daha az vergi ödemeleri nedeniyle serbest bölgeler dışında kalan firmalar için bir ayrımcılığa neden olduğu gözlemlenmektedir.

AB serbest bölgelerine bakıldığında ise, Birlik yararına ticaretin kolaylaştırılması ve endüstrilerin ihtiyaç duyduğu hammadde ya da yarı maddelerin en kısa sürede temin edilmesi esas alınmış olup, bu amaçla gümrük vergisi istisnası, KDV, ÖTV ertelenmesi ve son derece basitleştirilmiş gümrük formaliteleri gibi ayrıcalıklar dışında, firmalara herhangi bir teşvik veya avantaj tanınmadığı görülmektedir. Birlik dışı mallar Birlik içerisinde bulunan serbest bölgelere gümrük vergisi ödenmeksizin getirilebilirken, Birlik dışı mallar, Birlik gümrük bölgesine getirildiğinde veya bölge içerisinde kullanılmaları durumunda gümrük vergileri tahsil edilebilmektedir.¹⁴¹

AB' de serbest bölgelere getirilen Birlik dışı mallar KDV' den muaftır. Eğer, bu mallar serbest bölge içerisinde kullanılırsa veya tüketilirse o zaman KDV yükümlülüğü doğar. Bununla birlikte, Birlik serbest bölgelerine getirilen makine ve ekipmanlar da KDV' ye tabidir.¹⁴²

Birlik mallarının serbest bölgeye konulması suretiyle vergi iadesinden yararlanmak AB serbest bölgelerinde genel olarak mümkün değildir. Sadece Birlik kökenli tarım ürünleri serbest bölgeye konulmaları halinde, ihracata bağlı önlemlerden yararlanabilmektedir. Dolaysız vergilerin uygulanması bakımından bölgelerde yer alan firmalarla, ülkenin diğer yerlerinde yer alan firmalar arasında vergisel anlamda bir ayrıma gidilmemesi benimsenmiştir. Buna karşı istisnai olarak bazı ülkelerde yer alan serbest bölgelere yönelik değişik vergisel avantajların sağlandığı görülmektedir. Maderia, Shannon ve Kanarya Adaları serbest bölgeleri buna örnek gösterilebilir. Sözü edilen serbest bölgelerde özellikle kurumlar vergisi açısından bir takım indirimlere gidildiği görülmektedir.¹⁴³

Ayrıca, AB serbest bölgelerinde çalışanların elde ettiği maaş ve ücretler gelir vergisine tabidir.

¹⁴¹ İbrahim ORGAN ,a.g.e,s.390.

¹⁴² İbrahim ORGAN ,a.g.e,s.390.

¹⁴³ Lütfü ÖZTÜRK, "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları" <http://www.gumruk.gov.tr/Gumruk/DosyaUpload/ab/tezler/SERBESTBOLGELER.pdf>, 10.02.2006,s.110-111.

Genel olarak AB serbest bölgelerinin vergisel nitelikteki teşviklerden az yararlandıklarını, buna karşılık vergisel nitelikte olmayan teşvik tedbirlerinden (istihdam yardımı, yatırım sermayesi yardımı, ücretsiz eğitim programı yardımları gibi...) önemli ölçülerde yararlandığını söylemek mümkündür.

AB ve Türkiye arasındaki bu farklılıkların giderilmesiyle ilgili olarak 15.06.1985 tarih ve 18785 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Serbest Bölgeler Kanunu’nda, 06.02.2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak, yine aynı gün yürürlüğe giren 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile vergisel teşvikler açısından yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişiklikler aşağıdaki şekildedir:

- Sözü edilen Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten önce serbest bölgede faaliyet ruhsatı almış olan gerçek ya da tüzel kişiler:
 - a) Faaliyet ruhsatı süreleriyle sınırlı olmak üzere, gelir veya kurumlar vergisi istisna ve muafiyetlerinden yararlanmaya devam edeceklerdir,
 - b) Çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden 2009 yılına kadar gelir vergisi ödemeyeceklerdir,
 - c) Bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler nedeniyle doğan her türlü vergi, resim ve harçtan 2009 yılına kadar muaf tutulacaktır.
- 06.02.2004 tarihinde ve bu tarihten sonra serbest bölge kullanıcısı olan gerçek ya da tüzel kişilerden sadece üretim ruhsatı ile faaliyet gösterenlerin imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları AB üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden muaf olacaklardır.

Vergi muafiyetlerinin kaldırılmasına yönelik bu gibi girişimler bir çok aday ülkede olduğu gibi yabancı sermayenin bölgeleri terk etmesine veya yapacakları yatırımları ertelemelerine neden olabilir. Fakat ülkemizdeki serbest bölgelerde sağlanan geniş vergi avantajları AB tarafından problem olarak görünmektedir. Türkiye’de serbest bölgelerdeki faaliyetlerden elde edilen kazançların vergi dışı tutulması , yabancı yatırımcılardan ziyade Türk firmaları için bir avantaj durumunda olup, Türk firmaları aynı faaliyetleri ülke içinde gerçekleştirdikleri takdirde ödemek zorunda kalacakları

vergileri göz önüne alınca, serbest bölgelerin Türk firmaları için bir çeşit sübvansiyon yöntemi olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum bir yandan AB'nin rekabet kuralları ile ,bir yandan da OECD ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kurallarıyla örtüşmemektedir. Bu doğrultuda yapılan düzenlemeler de serbest bölgelerle ilgili tartışmaların bir yönünü oluşturmaktadır. Uyum sürecinde yabancı sermayenin çekilmesi gibi problemlerin yaşanmaması için vergi muafiyetlerinin sadece yabancı yatırımcılar için sağlanması çözüm olabilir.

5.3. Üretim Ve Gümrük Uygulamaları

Türkiye'de serbest bölgeler esas olarak stoklama, depolama, paketleme ve üretim gibi amaçlarla kullanılırken, AB serbest bölgeleri temel olarak stoklama, depolama ve paketleme amaçları için kullanılmaktadır. Serbest bölgelerde üretim yapılmasının ilave bir avantajı bulunmamaktadır. Üretim yapılan serbest bölgelerde ise üretim faaliyetleri dahilinde işleme ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi hükümleri çerçevesinde yapılmaktadır.

AB'de serbest bölge uygulaması bir gümrük rejimi olarak değerlendirildiğinden, gümrük idareleri bölgelerin hem giriş ve çıkış noktalarında, hem de bölgelerin içerisindeki faaliyetlerinden sorumludur. Serbest bölgelerle ilgili yasal düzenlemeler AB Gümrük Kanunu ve uygulama yönetmeliği içerisinde yer almaktadır.

Ülkemizde ise; serbest bölgeler bir ekonomi ve dış ticaret politikası uygulaması olduğundan; gümrük görevlileri serbest bölge içerisinde değil sadece bölge kapısında, gümrük mevzuatı ile kendilerine verilen görevleri yerine getirmektedirler.

AB serbest bölge modelinde Birlik yararına ticaretin kolaylaştırılması ve endüstrilerin ihtiyaç duyduğu girdileri süratle temin etme esas alınmıştır. Bu amaçla; gümrük vergisi istisnası, KDV ve ÖTV ertelemesi ve son derece basitleştirilmiş gümrük formaliteleri gibi avantajlar dışında firmalara herhangi bir teşvik veya avantaj tanınmadığı görülmektedir.

Birlik dışı mallar, Birlik içerisinde yer alan serbest bölgelere gümrük vergisi ödenmeksizin getirilebilmektedir. Birlik dışı malların , Birlik gümrük bölgesine getirilmesi ya da bu malların bölge içerisinde kullanılması ve tüketilmeleri durumunda gümrük vergileri tahsil edilebilmektedir. Bu genel uygulamaya karşın, bazı üye

lkelerde gümrük vergilerinin tahsili açısından ilave avantajlar sağlanmaktadır. Mesela, Trieste serbest limanında yer alan Birlik dışı malların İtalya'ya gönderilmesi sırasında tahsil edilmesi gereken gümrük vergisi 6 aylık vade sonunda ödenebilmektedir. Birlik serbest bölgelerine getirilen makine ve ekipmanlar da gümrük vergisine tabi tutulmaktadır.

Serbest bölgelere getirilen Birlik malları AB yesi ülkeler arasında gümrük birliğinin gerçekleŐtirilmiŐ olmasından dolayı gümrük vergisinden istisnadırlar. Birlik mallarının serbest bölgede çeşitli işlemlere tabi tutulduktan sonra, Birlik içerisine geri gönderilmesi sırasında gümrük vergisi alınmamaktadır. Birlik içerisine gönderilen malın bünyesinde Birlik ve Birlik dışı malların bulunması durumunda ise, gümrük vergisi sadece Birlik dışı mallar için ortak gümrük tarifesi üzerinden tahsil edilmektedir.

Ülkemiz de, 1996 yılından bu yana Gümrük Birliği içinde olup, AB yesi olmadan AB'nin gümrük sınırları içerisinde yer almıştır. Bundan dolayı, serbest bölgeye getirilen malların serbest bölgelerden Türkiye'ye ya da AB ülkelerine girişinde gümrük vergisi ödenmemektedir. Bunun yanında, üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde de gümrük vergisi ödenmez. Serbest bölgelerden Türkiye'ye yönelik mal ticaretinde de malın yapısında üçüncü ülke kökenli ve kotaya bağlı mal bulunuyorsa, öncelikle ticaret politikası önlemleri uygulanmakta , malın yapısında üçüncü ülke kökenli mal bulunmaması durumunda ise, malın ortak gümrük tarifesi üzerinden gümrük vergisi tahsil edilmektedir.

Türkiye serbest bölgelerinden AB'ye yönelik mal ticaretinde ise, Türkiye ya da AB kökenli mallar ATR belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilirken, üçüncü ülke menşeli mallar ortak gümrük tarifesinde belirtilen oran üzerinden serbest bölge gümrük müdürlüğüne gümrük vergisi ödenerek, serbest dolaşıma geçirilmekte ve daha sonra ATR belgesi düzenlenerek, AB'ye gönderilmektedir.

5.4. Avrupa Birliği'nden İrlanda Shannon Serbest Bölgesi İle Bursa Serbest Bölgesi'nin Karşılaştırma Analizi

Buraya kadar genel olarak açıklanmaya çalıŐılan Avrupa Birliği serbest bölgeleri ile Türkiye serbest bölgeleri arasındaki farkları ve benzerlikleri daha iyi anlatabilmek

için çalışmanın bu bölümünde AB ve Türkiye’den örnek seçilen İrlanda Shannon Serbest Bölgesi ve Bursa Serbest Bölgesi’nin karşılaştırmalı bir analizi yapılacaktır.

AB’den örnek olarak İrlanda Shannon Serbest Bölgesi’nin seçilmesinin nedeni ; 4. Bölümde de değinildiği gibi hem dünyanın ilk serbest bölgesi olması, hem de ekonomiye yüksek oranda katkılar sağlamasıdır. Bunun yanında, Türkiye’den Bursa Serbest Bölge seçilmesinin nedeni de; şüphesiz kentimizde kurulmuş olması ve ülkemizin işlem hacmi bakımından önemli bölgeleri arasında bulunmasıdır.

Karşılaştırma yapılırken; vergi ve gümrük avantajları, istihdam, ticaret hacimleri gibi kriterler ele alınmıştır.

5.4.1. Bursa Serbest Bölgesi

Bursa Serbest Bölgesi, 1998 yılında Bursa Ticaret ve Sanayi Odası’nın önderliğinde, Bursa Sanayici ve İş adamları’nın ortaklığıyla kurulmuştur. İşletici firma “ Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. (BUSEB) ‘ tir.

Kuruluş amacı Bursa’nın ithalat ve ihracatını daha hızlı ve rekabet edilebilir düzeye getirmek olan ve bu amaca yönelik olarak tamamen Sanayi Bölgesi planı ile kurulmuş olan Bursa Serbest Bölgesi, bu doğrultuda 825 dönümlük bir arazide Bakanlar Kurulu’nun 2000/538 sayılı sınır kararnamesinin onaylanmasıyla inşaat çalışmalarına başlanarak ve 11 ay gibi kısa sürede tüm altyapısı tamamlanarak Mayıs 2001’de ticari faaliyetine başlamıştır. Faaliyete girdiği günden bu yana serbest bölgeler içinde üretime yönelik faaliyet gösteren en büyük serbest bölgelerden biri olma hedefine gün ve gün yaklaşmaktadır.

Serbest bölgenin tüm altyapısı doğalgazından telefon hatlarına kadar eksiksiz olarak tamamlanarak üretim yapacak sanayici ve tüccarlar için uygun şekilde parselasyonu yapılmıştır. Her parsel kendi içinde ayrı olarak her türlü altyapıya sahiptir.

Bursa Serbest Bölgesi,bir sanayi devi olan Bursa şehrine yakınlığı ve lokasyon olarak Marmara denizinin en önemli limanlarına açılan kapısı olması durumuyla Türkiye’deki serbest bölgeler arasında ayrı bir öneme sahiptir. Bölgenin en önemli özelliklerden birisi de, liman bölgesinin gerisinde hemen üretim yapılp, lojistik kolaylığı sağlamasıdır. Bursa Serbest Bölgesi Bursa - Yalova karayolu güzergahında,

Gemlik ilçesinde Bursa Şehir merkezine 35 km mesafede ve GEMPORT ve BORUSAN limanları bitişiğinde kurulmuştur.

Ayrıca, Bursa Serbest Bölgesi Türkiye'deki Serbest Bölgeler arasında kendi arazisine sahip olan bölgelerdendir. Bu sebepten dolayı firmalar bölgede arazi satın alabilmekte ve faaliyetlerine sahip oldukları arazi üzerinde yapabilmektedir.

Serbest bölgenin yatırımcıları genel olarak iki grupta toplanabilir:

a. Üretimi Türkiye'ye ve dış pazarlara yönelik olanlar :

- En uygun fiyatlar ile hammadde ara malı ve nihai mal temin etmek isteyen,
- Faiz oranlarını yüksek bulan,
- Enflasyondan şikayet eden,
- Dış krediyi çok kullanan,
- Ulaşım zorluklarından şikayetçi olan,
- Hazır alt yapı bulunması kendisi için önem taşıyan,
- Dövizle kazanıp dövizle harcamayı tercih eden firmalardır.

b.İthalatçı ve İhracatçı Firmalar

Bölge ile Türkiye, Avrupa, Orta Doğu ve Türk Cumhuriyetleri arasında transit ve takas ticaretini geliştirmek isteyen firmalardır.

Bölgeden faaliyet ruhsatı almak için, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'ne başvurmak gerekmektedir. Genel Müdürlükçe yapılan değerlendirme sonucu faaliyet ruhsatı verilmesi uygun görülen firmalar, durumun kendilerine tebliğinde itibaren 30 gün içerisinde kira sözleşmesini veya satın alma işlemi tamamlamaları gerekir. Serbest Bölge Müdürlüğüne onaylanmış kira sözleşmesinin bir sureti Genel Müdürlüğe ileterek Faaliyet Ruhsatı alınır.

Faaliyet Ruhsatı alan gerçek veya tüzel kişiler, faaliyete başlamadan önce Bölge Müdürlüğü'ne kayıtlarını yaptırarak sicil belgeleri alır. Kiracı – Kullanıcılar bu aşamadan sonra bölgede hemen faaliyete başlayabilirler. Yatırımcı – kullanıcılar ise Serbest bölge Müdürlüğü'ne müracaat ederek, inşaat projelerini uygulamak üzere inşaat

ruhsatı alırlar. İnşaat bittikten sonra iskan ruhsatı alarak faaliyetlerine başlarlar. Bölgede faaliyet gösteren firmalar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 14: Bursa Serbest Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firmalar

A.I.R. OTOMATİV KOLL.ŞTİ.	ÇİMTAŞ ÇELİK İMAL.MON.VE TESİS A.Ş	HAS TAVUK GIDA TARIM HAYV. SAN. VE TİC. A.Ş.	NURİ ACAR	TEKFEN İNŞ. VE TESİSAT AŞ.
A.K.T.E.C.H. HAVA SÜSP.SİST. SAN.TİC.KOLL.ŞTİ	D.M.S.MAKİNE SAN.VE TİC A.Ş.	HASAN ÖZTÜRK	OBAŞ YEMEK ÜRETİM SAN. VE TİC.	TEKSİM LTD .ŞTİ.
A.M.S.MAK.SAN.VE TÇ.KOLL.ŞTİ	DECOTEX -YAVUZ İÇEREN	HASKALIP METAL SAN. VE TİC. LTD.ŞTİ.	ORDA OTOMOTİV YAN SAN. VE TİC AŞ.	TEKSTİL BANK
ACARSOY EXPORT	DEKA-SA ORMAN ÜRÜNLERİ SAN.TİÇ.LTD.ŞTİ	HİD-TEK MAKİNA SAN.VE TİÇ.LTD.ŞTİ	Ö.FARUK ASLANOBA VE ORT. KOLL. ŞTİ	TEX TRADING KOLL.ŞTİ.
ADMİRAL BOYA	DESTEK DIŞ TİC.LTD.ŞTİ.	HOŞSEVEN ISI YALITIM SAN. VE TİC.A.Ş.	ÖZDİLEK ALIŞVERİŞ MRKZ VE TEKSTİL SAN. A.Ş.	TEZELLER ULŞ. VAST. KARO SAN. VE PZR. LTD. ŞTİ.
AKA OTOMOTİV	DİVA GİRİŞİM TEKSTİL SAN VETİÇ A.Ş	ICF ISI CİHAZLARI	P.M.S. METAL PROF.ALİMIN	TO-PAZ TOHUM PAZARLAMA DIŞ TİCARET LTD.ŞTİ.
AKESKO KİMYA SAN.VE TİC. AŞ.	DİZDAR TEKSTİL TİC. AŞ.	IG EXPORT	PENGUEN GIDA TİC.A.Ş.	TOPBAŞ ÇELİK SAN. VE TİC. AŞ.
AKMERTAŞ MERMER DIŞ TİC VE SAN. AŞ.	DİZDARLAR TEKS.BOYA APRE PLAS TİC.SAN.AŞ.	İLETİŞİM BİLGİSAYAR ELK.VE TEKS SAN TİÇ LTD ŞTİ.	POLİMER SERVİS DIŞ TİÇ.LTD.ŞTİ	TORA OPTİK DIŞ TİC.KOLL.ŞTİ
AKTİBOLAGET ROTECH	DOĞU PRES OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	İMAJ TEKSTİL	POLMEN KONFEKSİYON TEKS. SAN.TİC.LTD.ŞTİ.	TÜRK DIŞ TİC.BANKASI A.Ş
ALFA TRADING TEKSTİL SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	DURAK TEKSTİL SAN. VE TİC. A.Ş.	İMPERIAL TEKSTİL ÜRÜNLERİ A.Ş.	POLYTEKS TEKSTİL SAN.AŞ.	TÜRK EKONOMİ BANKASI
ALFABİM BİLG.SİS.YAZI. DON.İŞL.SAN.TİC.A.Ş.	DUSA EXPORT-AHMET DURAN YAZAR	İSMET KALI (EUROMETAL)	QUAD PLUS OTOMASYON HİZMETLERİ LTD. ŞTİ.	TÜRKİYE İŞ BANKASI
ALMAN DIŞ TİCARET LTD. ŞTİ.	E.S.C.TEKSTİL DIŞ TİCARET	İSOTEKS TEKSTİL REFIK ÇARIKÇI	RBS KOLL.ŞTİ. NURETTİN ÇALLI VE ORTAĞI	ULTRA POLİMER PLASTİK VE TEKS.TİÇ.VE LTD. ŞTİ.
ALTAY İMALAT VE HURDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	E.ST.METAL VE ENDÜSTRİ MÜHEND.SAN.TİÇ. LTD. ŞTİ.	İTALTEKS TEKSTİL SAN VE TİC. A.Ş.	RC GIDA TEKSTİL ELEKTRİK KİMYA SAN. TİC. KOLL. ŞTİ.	ULUDAĞ HÜLYA ERBAK VE M.ÖMER KIZIL TİC.KOLL.A.Ş.
AUNDE TEKNİK TEKSTİL SAN TİC. A.Ş.	EFENDİOĞLU MERMER SAN.VE TİÇ A.Ş.	JÖN TEKNİK OTOMOTİV LTD. ŞTİ.	REİSOĞLU İPLİK VE MENSUCAT SAN.TİC AŞ.	ULUDAĞ TEKSTİL KONF.GİY.SAN.VE TİÇ.LTD.ŞTİ.
AVRUPA PASİFİK TEKSTİL	EGETÜRKMEN MOB.VE PAZ.LTD.ŞTİ	KDT TEKSTİL SANAYİ VE TİÇ.AŞ.	REKOR DOKUMACILIK	ULUS TEKSTİL İPLİK KONF. DERİ TURİZM SAN.İTH.İHR.VE TİC.LTD.ŞTİ
AY-KO TEKSTİL SAN VE TİC.LTD.ŞTİ.	ELVİN TEKSTİL DIŞ TİÇ.KOLL.ŞTİ.	KEMA DIŞ TİC. LTD. ŞTİ.	S.F.S Dİİ TİCARET. LTD. ŞTİ.	UNITED FABRİK TEKSTİL AŞ.

B.K.M.DIŞ TIÇ MAKİNA SAN KOLL ŞTİ.(BEKAMAK)	ERMAKSAN MAKİNA SAN. VE TIÇ. KOLL. ŞTİ.	KEMİTAŞ KİMYASAL ENDÜSTRİ MALZEME İMALAT TIÇ. AŞ.	S.M.H.SAN.VETİÇ KOLL.ŞTİ.	ÜÇ GE ALIŞVERİŞ MAĞAZA EKİP PAZ. SAN. VE TIÇ.A.Ş.
BARSSEN LTD.ŞT.	EROL TÜRKÜN TEKSTİL	L.F.T. ANATOLIA TIÇ.	SADIOĞULLARI TEKSTİL MENSUCAT KOLL.ŞTİ.	ÜMIT ÖRGÜ İPLİKLERİ-MEHMET MAZLUM
BAKTAT GIDA SAN. TIÇ.LTD.ŞTİ.	ESCO İNTERNATIONAL TIÇ.KOLL ŞTİ.	LEONİ KABLOVE TEKNO.SAN VE TIÇ.LTD	SAYDAM HAZIR GİYİM ÜRT.VE TÜK .VE MAL.SAN.TIÇ. AŞ.	ÜNVER GROUP-AYHAN KARGAVUŞ
BAYKAL DIŞ TIÇ. VE MAKİNE SAN A.Ş.	FAVİLLA TEKSTİL SAN.VE TIÇ.KOLL.ŞTİ.	LOW PROFILE İST.TEKSTİL MENSUCAT SAN.DIŞ TIÇ.AŞ.	SEÇKİN ONUR GIDA	VEHOME TEKSTİL OTOMOTİV KOLL. ŞTİ.
BERKE TEKSTİL LTD.ŞTİ.	FETKA OTOMATİV MAMÜL SAN.VE DIŞ TIÇ.AŞ.	M.A.G.TEKSTİL SAN VE DIŞ TIÇ LTD ŞTİ.	SEDEF ELEKTRİKLİ EL ALETLERİ SAN. TIÇ. A.Ş.	VİMTEKS TEKS. ÜR. TIÇ. LTD. ŞTİ.
BEYÇELİK OTOMOTİV SAN. VE TIÇ. A.Ş.	FICOSA İNTERNATIONAL OTOMOTİV SAN. VE TIÇ. A.Ş.	MKS MARMARA ENTEGRE KİMYA SAN. A.Ş.	SEGER DIŞ TIÇ. LDT.ŞTİ.	VİSİON TEKSTİL SAN. VE TIÇ. A.Ş.
BEZTAŞ EXPORT-MUAMMER ACAR	FİGEM TEKSTİL SAN.VE TIÇ.KOLL.ŞTİ.	MAİS MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ AŞ.	SERBEST TEKSTİL KOLL.ŞTİ.	YAKATEKS TEKSTİL TIÇ. SAN. A.Ş.
BİLEKLER MAKİNA (BATIMAK)	FİL- FİBRE TEKSTİL İHR. İTH. KOLL. ŞTİ.	MARMARA MİNERAL METAL DIŞ TIÇARET.LTD ŞTİ.	SILCO SA	YAZAKI OTOMOTİV YAN SANAYİ VE TIÇ. A.Ş
BURKAY TEKS.KOLL ŞTİ.	FLOPLAST (FLOTEKS-BEYTA)	METAL SERVİS DANIŞ SAN VETİÇ LTD ŞTİ	SINTA SAN.İNŞAAT TAAHHÜT VE TIÇ AŞ.	YEŞİM TEKSTİL SANAYİ VE TIÇARET A.Ş.
B PLAS BURSA PLAS İNŞ.LTD.ŞTİ.	FOGA TEKSTİL KOLL. ŞTİ.	MLC TEKSTİL	SNV TEKSTİL DIŞ TIÇARET SAN. VE TIÇ. LTD. ŞTİ.	ZİMAŞ ZİNCİR VE MAK. SAN. TIÇ.A.Ş.
CENGİZ GAFUROĞLU-BALSAN GIDA ALIM SATIM (ALTINORDU GIDA)	FORM KİMYA TIÇ VE PAZ	MONTEKS ULUSLAR ARASI TEKS.KONF.ÜRÜN TIÇ LTD.ŞTİ.	STG.OTOMOTİV SANAYİ VE TIÇ. A.Ş.	
CİMTAS BORU İMAL.	FUNTEX EXPORT-SEDAT KARAYAZGAN	MORAL TEKSTİL SAN.TIÇ.A.Ş.	STRAWBERRY KOLL.ŞTİ.	
COATS (TÜRKİYE)İPLİKSAN AŞ.	GES TEKSTİL DIŞ TIÇ.VE SAN A.Ş.	MULARA SAN.VE TIÇ KOLL .ŞTİ.TUNÖZ	SUNWAY TEKSTİL (NUREL)	
ÇEÇEN TEKSTİL SAN .TIÇ .	GÖKYILDIZ TEKSTİL KONFEKSİYON	NE-DA TEKSTİL	SY WIRING TECHNOLOGIES TURK.ELEK. S.S TIÇ. LTD. STİ.	
ÇELEBIHAN TESKTİL DIŞ TIÇ.LTD.ŞTİ.	HA-BA TEKSTİL SAN.VE TIÇ.LTD.ŞTİ.	NOBA TEKSTİL SAN. VE TIÇ. KOLL. ŞTİ.	ŞAHİNLER DIŞ TIÇ. VE MAKİNE SAN.AŞ.	
ÇİFTYILDIZ MERMER SAN.VE TIÇ.AŞ.	HAKSAN DIŞ TIÇ.KOLL.ŞTİ.	NSP TEKSTİL SAN.TIÇ.AŞ.	ŞAHİNOĞLU ORMAN VE PETROL ÜRÜNLERİ	

Kaynak: Bursa Serbest Bölgesi Web Sitesi,
http://www.buseb.com/tr/vaziyet_main.htm, 01.02.2006

Bunun yanında, Bursa Serbest Bölgesi'nin istatistiksel verileri hakkında bilgi verecek olursak; ticaret hacmi 2006 yılı sonunda 1.933.293.000 USD'ye ulaşmış, toplam istihdam edilen personel sayısı da yine 2006 yılı sonuna göre 4871 kişi olmuştur. Yine en son verilere göre bölgede 182 adet firma faaliyet göstermektedir.

Daha önce de değinildiği gibi Türkiye'de serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar önemli avantajlara sahiptirler ve bunların başında da vergi avantajları gelmektedir. Bu bölümde de bu avantajlardan yine kısaca bahsetmek gerekirse, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 5084 sayılı Kanunla Serbest Bölgeler Kanunda yapılan değişiklikler 06.02.2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan yeni düzenlemeye göre, 6 Şubat 2004 tarihinden önce Faaliyet Ruhsatı almış firmalar serbest bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetler dolayısıyla elde ettikleri kazançları bu faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir ve kurumlar vergisinde müstesnadır. Bu firmalar istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretlerin gelir vergisinden 31.12.2008 tarihine kadar muafır.

- 6 Şubat 2004 tarihinden sonra üretim Faaliyet Ruhsatı alan firmalar ise Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olana kadar gelir ve kurumlar vergisinden muafır. Bu firmalar istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler üzerinde gelir vergisi öderler.

- Yurt dışından bölgeye getirilen mallar için gümrük vergisi ödenmez.

- Türkiye'den serbest bölgeye yapılan satışlar ihracat rejimine tabidir , bölge kullanıcıları Türkiye'den ihraç fiyatına K.D.V.siz mal satın alabilirler. Bu da bir çok kalemdede hammadde / ara mal için maliyet avantajı sağlar.

- Gümrüksüz alanda süresiz stok tutup,talep oldukça partiler halinde gümrük vergisini ve KDV'sini ödeyerek Türkiye'ye ithalat rejime tabi olarak mal satma imkanı vardır.

- Transit halinde olan mallar bölgeye girmeden diğer ülkelere sevk edilebilir.

- Serbest bölgeye getirilen Türkiye veya AB menşeli ya da buralarda serbest dolaşımda bulunan mallar, serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmez. Ayrıca, üçüncü ülke menşeli mallarınızın serbest bölgeye girişinde ve bunların Türkiye ve AB üyesi ülkeler dışındaki üçüncü ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi ödenmez. Ancak, serbest bölgeden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan üçüncü ülke menşeli mallarınız için Ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenir.

- Serbest bölgeler ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi hükümleri uygulanmaz.

- Elde edilen gelirler, serbestçe istenilen ülkelere transfer edilebilir. Kambiyo mevzuatı uygulanmaz. Serbest bölgelerde bankacılık hizmetleri ile ilgili hükümler Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenir.

- Serbest Bölgelerde sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmalar eşit olarak yararlanır.

- Kullanıcılar serbest bölgelerde faaliyet gösteren bankalardan, bu bankaların bölgede yararlandıkları avantajlar ve teşvikler nedeni ile yurtiçindeki bankalara göre daha iyi koşullarda kredi alabilirler.

Bu bilgilerden yola çıkarak Bursa Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren bir firmanın sağladığı kurumlar vergisi avantajlarını inceleyelim. Söz konusu firma, BUSEB'te faaliyet gösteren, yabancı ortaklı bir otomotiv yan sanayi firmasıdır. Firmanın 2006 yılındaki Ocak, Şubat ve Mart aylarındaki gelir tablosu aşağıdaki gibidir:

	OCAK	ŞUBAT	MART
(€)			
VERGİLERDEN ÖNCEKİ GELİR	82.206,00	147.191,00	173.607,00
KURUMLAR VERGİSİNDEN SONRAKİ KAR	65.764,80	117.753,80	138.885,60
SERBEST BÖLGE KARI	82.206,00	147.191,00	173.607,00

Buradaki gelir tutarı basitçe satışlardan maliyetin düşülmüş şeklini göstermektedir. Eğer firma serbest bölgede faaliyet göstermeseydi % 20 kurumlar vergisi ödeyecek ve bu durumda kar oranları 2. satırda gösterildiği gibi olacaktı. Fakat firma serbest bölge avantajından yararlanarak, hiç kurumlar vergisi ödememiş ve ilk satırdaki gelir tutarı aynen kalarak, firmanın aylık karını oluşturmuştur.

Aynı rakamlar üzerinden yola çıkıp, firmanın Türkiye’de faaliyet gösterdiğini düşünürsek, üç ay sonunda firma yaklaşık olarak % 35 oran üzerinden gelir vergisi de ödeyecektir ve bu tutar Mart sonu kümülatif kara göre 141.051 € olacaktır. Bu durumda kar, 261.953 € ‘ya düşer. Ancak yine serbest bölgede gelir vergisi ödenmemesinden dolayı bu kar Ocak, Şubat ve Mart ayının sonunda toplam 403.004 €’dur.

Buradan Türkiye’de serbest bölgelerdeki vergi avantajlarını –özellikle gelir vergisi ve kurumlar vergisinde- net olarak görebilmek mümkündür.

5.4.2. Shannon Serbest Bölgesi

Shannon Serbest Bölgesi , 1959 yılında Shannon Uluslararası Havaalanı’nın yanında, 243 hektar alan üzerine kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. Daha sonra “Shannon Kalkınma Alanı” adını alan Bölgeye, “Ulusal Teknoloji Parkı” “Havacılık Parkı”, “İş Geliştirme Merkezi” dahil edilmiştir.¹⁴⁴ (Bölge Shannon Development (Shannon Kalkınma Şirketi) tarafından işletilmektedir. Shannon Development , İrlanda Hükümeti sorumluluğunda serbest bölge yatırım ve işlerine yetkilidir. Firmanın, uluslararası bir yatırım ekibi mevcuttur ve bölgede faaliyet gösteren firmalara bilgi ve yatırım desteği, asistanlık gibi hizmetler sağlamaktadır. Shannon Development, Shannon hakkında kapsamlı bilgi sunarak, bölgedeki iş akışı hakkında bilgi verir, gerektiğinde

¹⁴⁴ <http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/irl/irl-yat.htm>, 28.01.2007

ilgili yerlerle kontak kurar ve yerel iş takibi yapar. Sağladığı bu hizmetlerle, firmaların maliyetlerini % 50'ye varan oranlarda düşürmüştür.¹⁴⁵

Kuruluş amacı, ekonomik açıdan oldukça gelişmiş ve Avrupa'daki en düşük vergi rejimine sahip olan İrlanda'nın bu avantajlarından faydalanarak, uluslar arası bir yatırım bölgesi olmak ve nihayetinde ülke ekonomisine belirgin katkılar sağlamaktır.Faaliyete girdiği günden günümüze sürekli gelişmekte ve büyümektedir.

Bölgede mükemmel denebilecek düzeyde bir altyapı mevcuttur. Lojistik,nakliye ve müşteri desteği hizmetleri sorunsuz bir şekilde işlemektedir. Ulaştırma altyapısı, uluslararası pazarlara hızlı, etkin ve maliyet avantajlı ulaşımı sağlayacak şekildedir. Shannon Uluslararası Havaalanı, 24 saat boyunca 26 uluslararası noktaya ve Dublin'e servis sağlamaktadır. Serbest bölgedeki binalar kiralanabildiği gibi yeni bina da inşa edilebilmektedir.¹⁴⁶

Serbest bölgede faaliyet göstermek isteyen firmalar ruhsat almak zorundadırlar. Bu ruhsat da İşletme ve İstihdam Bakanlığı tarafından verilmektedir. Bunun yanında vergi avantajlarından da yararlanmak isteyen firmalar Maliye Bakanlığı'ndan sertifika almak zorundadır.

Bölgede faaliyet gösteren firmalar arasında en büyükleri Avocent, Digital River, GE Capital, Ingersol Rand, Intel, Lufthansa Technik, Mentor Graphics, Molex, RSA Security ve Symantec gibi uluslar arası firmalar sayılabilir. Firmalar enerji,elektronik, telekomünikasyon, bilgisayar programcılığı, uzay gemisi parçaları imalatı gibi alanlarda yoğunlaşmışlardır.¹⁴⁷

2005 yılı sonu verilerine göre bölgedeki toplam ticaret hacmi 2,5 milyar € 'dur. Bölgede 110'dan fazla denizaşırı ülke faaliyet göstermekte ve yaklaşık 7500 kişi istihdam edilmektedir. Bölgenin avantajları incelendiğinde ise, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Shannon'un gümrük vergisinden ve KDV'den muaf bir serbest bölge olduğu görülmektedir.

¹⁴⁵ www.shannonireland.com , 04.01.2007.

¹⁴⁶ www.shannonireland.com , 04.01.2007.

¹⁴⁷İrland Shannon Serbest Bölgesi Web Sitesi:

<http://www.shannonireland.com/InvestinShannonFreeZone/>, 04.01.2007.

- İrlanda'da genel kurumlar vergisi oranı % 12,5 olup, Avrupa Komisyonu ile yapılan mutabakat çerçevesinde 2003 yılı başından itibaren belirli sektörler için söz konusu oran 2010 yılına kadar % 10 olarak uygulanmaya başlanmıştır. % 10 oranı Shannon Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren tüm firmalar için geçerlidir.¹⁴⁸

- Shannon Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmalar gelir vergisinden de muaftırlar, bunun yanında Türkiye'den farklı olarak Shannon Serbest Bölgesi'nde çalışanlar için de düşük sosyal güvenlik katkı payı ödenmektedir. (% 5,16)

-Hammaddeler ve kısmen veya tamamen üretilmiş mallar, miktar bakımından bir sınırlama olmaksızın ve vergiden muaf olarak serbest bölgeye ithal edilip, serbest bölgede tutulabilmektedir.Bununla birlikte, üçüncü ülkeden gelen veya üçüncü ülkeye gidecek olup da, serbest bölgeye yerleştirilen ürünlerin tüketim vergilerinin geçici olarak ertelenmesine de izin verilir.

- Üçüncü ülkelere ihraç edilen mallar ihracat vergilerinden muaftır.

-Avrupa'daki en düşük vergi rejimi İrlanda Shannon Serbest Bölgesi'nde uygulanmaktadır.Bölge , bu yönüyle de son derece caziptir.

- Serbest bölgenin temel avantajlarından biri de, en kısa sürede ürünün sevkiyatının sağlanabileceği bir bekleme yeri olarak kullanılabilmesi ve böylece nakliye süresinden tasarruf sağlanması, düşük maliyetle depolama imkanı elde edilmesi ve % 10 düzeyinde düşük kurumlar vergisinden yararlanılabilmesi imkanlarıdır.Bu imkanlar, bölgede AB Pazarı'na üretim yapan şirketler için önemli bir nakit avantajı sağlamaktadır.

5.4.3. İki Serbest Bölge Arasındaki Farklar Ve Benzerlikler

1. Dünyada tüm özellikleriyle ve gerçek anlamda ilk kurulan serbest bölge olma özelliğini taşıyan Shannon Serbest Bölgesi, tüm işleyişi,çalışma sistemi ve altyapısıyla tamamen kurumsallaşmış bir yapıya sahiptir. Bursa Serbest Bölgesi de 2001 yılında faaliyete geçmiş olup, kurulduğu günden bu yana

¹⁴⁸<http://www.shannonireland.com/InvestinShannonFreeZone/IrishTax/> 04.01.2007.

hızla gelişmektedir. Ancak Shannon Serbest Bölgesi kadar kurumsallaşmış olduğunu söylemek zordur.

2. Kuruluş yeri olarak her iki serbest bölge de lojistik kolaylığı sağlayacak alanlar üzerine kurulmuştur. Bursa Serbest Bölgesi, Marmara Denizi üzerinde Gempport ve Borusan limanları bitişiğinde, Shannon Serbest Bölgesi de Shannon Havaalanı'nın yakınında kurulmuştur.
3. Her iki serbest bölgede de tesislerin hem kiralanabilmesi, hem de satılması imkanlar dahilindedir.
4. Bursa Serbest Bölgesi'nde vergisel avantajlardan yararlanmak için sadece Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nden faaliyet ruhsatı almak yeterliyken, İrlanda Shannon Serbest Bölgesi'nde firmalar İşletme ve İstihdam Bakanlığı'ndan ruhsat almanın yanı sıra, Maliye Bakanlığı'ndan sertifika da almak durumundadırlar. Sertifika almayan firmalar vergi avantajlarından yararlanamazlar.
5. Faaliyet gösteren firmalar açısından bakıldığında, Bursa Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmaların ağırlıklı olarak tekstil ve makine sanayi alanında yoğunlaştığı, Shannon Serbest Bölgesi'nde ise; enerji, elektronik, telekomünikasyon, bilgisayar programcılığı, uzay gemisi parçaları imalatı alanında bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Ayrıca, Bursa Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmalar ve ticaret hacmi ile Shannon Serbest Bölgesi'ndeki firma sayısı ve ticaret hacmi karşılaştırıldığında Shannon Serbest Bölgesi'ndeki firmaların toplam ticaret hacmine katkılarının daha çok olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni , Shannon'da faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğunun uluslararası ve kurumsal şirketler olması, dolayısıyla her bir firmanın daha yüksek oranlarda ticaret hacmi yaratmasıdır.
6. İstihdam oranları için de aynı sonuca varmak mümkündür. Bursa Serbest Bölgesi'nde 182 firma faaliyet göstermekte ve toplam 4871 kişi istihdam edilmekte, Shannon Serbest Bölgesi ise 110 firmaya ev sahipliği yapmakta ve 7500 kişiye istihdam olanağı sağlanmaktadır. Bunun nedeni de yine faaliyet gösteren firmaların büyük ölçekli olmasıdır.

7. İki bölge arasında karşılaştırılması gereken en önemli nokta, uygulanan vergi tarifeleridir. Her iki serbest bölge de , içinde bulunduğu ülkenin vergi tarifelerine göre birer vergi cenneti sayılabilir. Bursa Serbest Bölgesi'nde Türkiye'deki tüm serbest bölgelerde uygulandığı gibi, 6 Şubat 2004 tarihinden önce faaliyet ruhsatı almış firmalar, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve personel ücretleri üzerinden ödedikleri gelir vergisinden muaftırlar. 6 Şubat 2004 yılından sonra faaliyet ruhsatı almış firmalar ise, gelir ve kurumlar vergisinden muaftırlar ancak, personel ücretleri üzerinden gelir vergisi öderler. Bunun yanı sıra, yurtdışından serbest bölgeye getirilen mallar için de gümrük vergisi ödenmemekte, bölgedeki faaliyetler sonucu elde edilen gelir de, hiçbir vergiye tabi olmadan yurt dışına ya da Türkiye'ye transfer edilebilmektedir. Shannon Serbest Bölgesi de, AB içindeki serbest bölgeler içerisinde vergi avantajları en fazla olanıdır. Bu yönüyle Bursa Serbest Bölgesi'ne yakın özellikler göstermektedir. Burada da; Türkiye;'de olduğu gibi gümrük vergisi,gelir vergisi ve KDV yoktur, ancak kurumlar vergisi ile ilgili yüzde yüz bir muafiyetten söz edilemez. Ülke genelinde kurumlar vergisi oranı % 12.5 olarak uygulanırken, Shannon Serbest Bölgesi'nde bu oran % 10'dur. Bu yönüyle, AB mevzuatına Türkiye'ye kıyasla daha yakındır. Çünkü AB serbest bölgelerdeki kullanıcılara genel ekonomik politikalardan farklı bir avantaj sunulmaması ilkesini benimsemiştir.
8. Sosyal güvenlik mevzuatı açısından, Türkiye'deki serbest bölgelerde özel bir uygulama yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Mevzuatı hükümleri serbest bölgelerde de aynen geçerlidir. Ancak Shannon Serbest Bölgesi'nde uygulanan sosyal güvenlik katkı payı oranı, ülke içindeki orandan daha düşüktür.
9. Danışmanlık hizmetleri açısından mukayese edildiğinde ise, Shannon Serbest Bölgesi'nde bu hizmetlerin maksimum düzeyde olduğu görülmektedir. Bölgenin aynı zamanda işletici firması da olan, Shannon Development (Shannon Kalkınma Şirketi) yatırım ekibiyle, bölgede faaliyet gösteren kuruluşlara profesyonel danışmanlık ve asistanlık hizmetleri vermektedir. Bursa Serbest Bölgesi'nde henüz böyle bir uygulama bulunmamaktadır.Zaman

içerisinde bu uygulamaya geçilmesinin de serbest bölgenin ve dolayısıyla hem şehir, hem ülke ekonomisinin yararına olacağı açıktır.

Sonuç olarak, her iki serbest bölge de ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamakta ve kullanıcılarına belirgin avantajlar sağlamaktadırlar. Ancak , Shannon Serbest Bölgesi'ndeki vergi avantajlarının Türkiye'deki kadar yüksek oranlı olduğunu söylemek zordur. Üstelik , Shannon Avrupa Birliği içerisinde, en yüksek vergi muafiyetinin olduğu serbest bölgedir ve bu yönüyle diğer Avrupa Birliği ülkelerinden ayrılmaktadır. Bu karşılaştırmayı Shannon Serbest Bölgesi ile değil de, Avrupa Birliği'ndeki başka bir serbest bölge ile gerçekleştirseydik,şüphesiz aradaki farklılık daha belirgin olacaktı. Buradan yola çıkarak, Türkiye serbest bölge mevzuatının özellikle vergileme açısından Avrupa Birliği standartlarına uygun olmadığını söylemek mümkündür.

AB ile Türkiye'deki serbest bölge uygulamaları arasındaki tüm farkları genel çerçevede aşağıdaki tabloda özet olarak görebilmek mümkündür:

Tablo 15. Türkiye ve AB'deki Serbest Bölgelerin Karşılaştırılması

	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Serbest Bölge İle ilgili Yasal Düzenleme	Serbest bölgelerle ilgili yasal düzenleme müstakil bir kanun ve yönetmelikle yapılmıştır.	Serbest bölgelerle ilgili yasal düzenleme Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliği içerisinde yapılmıştır.
Serbest Bölge Uygulamaları	Serbest Bölgeler bir ekonomi ve dış ticaret politikası uygulamasıdır.	Serbest Bölgeler bir gümrük rejimidir.
Serbest Bölgenin Yasal Durumu	Türkiye gümrük bölgesi üzerinde ve gümrük hattı dışında olduğu kabul edilen etrafı çevrili alanlardır.	Topluluk gümrük bölgesi içerisinde etrafı çevrili özel alanlardır.
Serbest Bölgedeki Malların Durumu	Türkiye ile serbest bölge arasındaki mal sevkıyatı dış ticaret rejimine tabidir.Serbest bölge ile diğer ülkeler ve diğer bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmaz	Topluluk mallarının serbest bölgeye şevki ihracat rejimine tabidir. Serbest bölgeye getirilen topluluk dışı mallar topluluk gümrük bölgesinde sayılmaz.
Serbest Bölgenin Yer ve Sınırının Belirlenmesi	Serbest bölgenin yer ve sınırları bakanlar kurulunun kararı ile belirlenir.	Serbest bölgelerin yer ve sınırını üye devletler kendileri belirler, ancak serbest antrepoların kuruluşunu diğer üye ülkelere onaylanır.

Gümrük İdaresinin Serbest Bölgedeki Konumu	Gümrük görevlileri serbest bölge kapısında gümrük mevzuatı ile verilen görevleri yerine getirirler.	Gümrük görevlileri hem serbest bölge içerisinde hem de serbest bölge kapısında görev : yaparlar.Stok kayıtlarının kontrolünden, serbest bölgede yapılacak inşaat izinlerine kadar serbest bölgenin işleyişinde geniş yetkileri vardır.
Malların Serbest Bölgede Kalış Süresi	Malların serbest bölgede kalış süresine ilişkin bir kısıtlama yoktur.	Tarım ürünleri dışındaki malların serbest bölgede kalış süresine ilişkin bir kısıtlama yoktur.
Serbest Bölgede Yapılabilecek Faaliyetler	Y.P.K. ve Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nce uygun görülen her türlü sınai, ticari ve hizmet faaliyetleri yapılabilir.	Depolama başta olmak üzere, gümrük idaresine bildirilmek şartıyla diğer sınai, ticari ve hizmet faaliyetleri de yapılabilir
Malların Serbest Bulunduğu Süre İçerisinde Tabi Olabileceği Gümrük Rejimleri	Serbest Bölgelerde gümrük mevzuatı geçerli olmadığından, gümrük kanunu ile düzenlenmiş hiçbir gümrük rejimi uygulanamaz.Bu konuda Türkiye veya yabancı menşei mallar arasında ayırım yoktur.	Topluluk dışı mallar serbest bölgede buldukları sırada;serbest dolaşıma sokma, genel işleme, dahilde işleme, gümrük denetimi altında işleme, geçici ihracat, terk ve imha gibi gümrük rejimlerine tabi tutulabilir.
Tarım Ürünlerinin Durumu	Tarım ürünleri için diğer ürünlerden farklı bir düzenleme bulunmamaktadır.	Tarım ürünleri yalnızca elleçlemeye tabi tutulabilir ve bu ürünlerin serbest bölgeye girişine burada kalışına ilişkin esaslar ayrıca belirlenir
Serbest Antrepo Uygulaması	Serbest bölgelerde üretim, hizmet ve ticaret faaliyetlerinin yanında depolama da yapılabildiğinden, ayrıca serbest antrepo uygulamasına gerek kalmamaktadır.	Bazı üye ülkelerde serbest bölgeler bazılarında da serbest antrepolar bulunduğundan, AB mevzuatı her ikisine ilişkin* paralel hükümleri içermektedir.
Stok Kontrolü	Stok kayıtları Genel Müdürlük ve Serbest Bölge Müdürlüğü ve gerektiğinde gümrük idaresi görevlilerince kontrol edilir.	Stok kontrolü gümrük görevlilerince yapılır. Faaliyete başlamadan önce muhasebe ve stok kayıtları gümrük idaresince onaylanır.

5.5. Türkiye'nin Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi Ve İlerleme Raporlarında Serbest Bölgeler

AB Konseyi'nin 2000 tarihinde Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni onaylamalarından sonra ortaya çıkan Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kısa vadeli öncelikleri arasında "Gümrükler" başlığı altında "Serbest bölgeler ile ilgili mevzuat uyumuna devam edilmesi gerektiği" belirtilmiştir. Yine aynı belgede serbest bölgeler konusundaki uyuşmazlığın en geç orta vadede çözülmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Katılım Ortaklığı Belgesi'ne cevap olarak 2001 yılında hazırlanan Ulusal Program'ın Gümrük Birliği bölümünde, serbest bölge uygulamalarında AB mevzuatı ile Türk mevzuatı arasındaki farklılıkların incelenmesi çalışmalarının devam ettiği belirtilmiştir.¹⁴⁹

1999, 2000, 2001 ve 2002 yıllarındaki İlerleme Raporları'nda serbest bölgelerle ilgili farklılıkların hala giderilmediği ortaya konmuştur.

2003 yılı İlerleme Raporu'nda ise serbest bölgeler ve gümrük işlemleri ile ilgili sorunların halen devam ettiği, henüz gümrük mevzuatı dışındaki hükümlerle uyum hala sağlanmadığından gümrüğe ilişkin hükümlerin uygulanmasında zorluk yaşandığı belirtilmiştir.

2004 yılı İlerleme Raporu'nun Gümrük Birliği başlığında son ilerleme raporundan bu yana kaydedilen gelişmeler bölümünde serbest bölgeler hususuna tekra değinilmiş ve serbest bölgeler ile ilgili olarak Ocak 2004'te Maliye Bakanlığı'nın vergi denetim yetkisini serbest bölgelerde kurulmuş şirketlere genişleten vergi kanununun kabul edilmesinin dışında bir ilerleme kaydedilemediği yazılmıştır.

İlerleme Raporları'na genel olarak bakıldığında Türkiye ve AB arasında gümrüklerle ilgili uyumun yüksek olduğu ,menşe ve menşe denetimi konularındaki gelişmelerin ileriye yönelik atılmış önemli adımlar olduğunu belirtmek mümkündür. Serbest bölgelerle ilgili olarak, gümrük kodu dışında kalan mevzuatta Topluluk mevzuatı ile uyum eksikliği devam etmektedir. Ocak 2004'te kabul edilen vergi kanunu,

¹⁴⁹ F. Bahar ÖZDOĞAN, a.g.k.,s.64.

serbest ticaret bölgelerinde kurulmuş olan şirketlerin vergi denetimi konusunda bir ilerleme teşkil ediyor olmakla beraber, gümrükle ilgili hükümlerin uygulanmasına ilişkin gümrük dışı mevzuattaki sorunların çözülmesi gerekmektedir

SONUÇ DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Serbest bölgeler, bir ülkenin siyasi sınırları içinde olan, fakat gümrük sınırları dışında tutulan, malların gümrüksüz girip-çıkabildiği, depolanabildiği ve çeşitli işlemlerden geçirilebildiği, çeşitli ticari, sanayi, finans faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bölgelerdir. Halen gelişmiş ülkelerde etkin ticaret merkezleri olarak çok önemli lojistik işlevler üstlenen serbest bölgeler, gelişmekte olan ülkeler açısından ise, uluslararası ticaret ve yatırım olanaklarından daha etkin yararlanmak ve ilave istihdam alanları oluşturmak için yeni fırsatların yaratıldığı bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Dünyada özellikle 1950'li yıllardan sonra ihracata dayalı kalkınma çabası içerisinde bulunan ülkeler, serbest üretim bölgeleri uygulamaları ile önemli kalkınma hızları elde etmişlerdir. 1959 yılında İrlanda Shannon Serbest Bölgesi kurulmuş, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamış, daha sonraları Tayvan, Güney Kore ve Hindistan'daki uygulamalar bunu izlemiştir.

Türkiye'de serbest bölgeler 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile birlikte kurulmaya başlanmıştır. Türkiye'de serbest bölgelerle ilgili yasal düzenlemeler Gümrük Kanunu'ndan bağımsız, müstakil bir kanun ve yönetmelikle yapılmaktadır.

Ülkemizde bugün faaliyet gösteren serbest bölgelerin sayısı yirmi bire ulaşmıştır. Kurulan bu serbest bölgeler ticaret hacmi, istihdam ve yabancı sermaye çekmeleri bakımından ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Ağırlıklı olarak sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü serbest bölgelerimizde 2006 yılı sonu itibarıyla toplam ticaret hacmi 23.824 milyon \$ olup, faaliyet gösteren 3876 firma vardır ve bu firmalar içerisinde yabancı sermayeli firmaların sayısı da 648'dir. Serbest bölgelerdeki ticaretin ülkeler bazında dağılımı incelendiğinde ise, halen başta gelen ticaret ortaklarından birinin Türkiye olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki serbest bölgeler gerek bölge sayısı, gerekse ulaştıkları ticaret hacimleri açısından artan bir hızla gelişmeye devam etmektedirler. Kamu sektörü ile özel sektörün işbirliğinin en önemli örneklerinden olan serbest bölgelerin başarılı performanslarının ileriki yıllarda da devam edeceği açıktır. Fakat, mevcut serbest bölgelerin çoğunun tam kapasite ile çalışmadığı dikkate alındığında, yeni serbest bölge kurulmasından ziyade, var olan serbest bölgelerin kapasitesinin artırılması ve niteliklerinin ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayacak hale gelmesi için çalışmalar

yapılması gerektiği daha faydalı olacaktır. Serbest bölgelerin kuruluşunda yer seçimine özen gösterilmeli, geniş hinterlanda sahip işlek liman veya alanlara öncelik tanınarak, eksik kapasite kullanımının önüne geçilmelidir. Serbest bölgelerde uzmanlaşmaya önem verilmeli, dış tanıtım faaliyetleri ile bölgelere yabancı sermaye yatırımlarının çekilmesine yönelik çaba gösterilmelidir.

Avrupa Birliği'nde ise, Birlik içerisinde faaliyet gösteren toplam 31 adet serbest bölge vardır ve şu an için tek bir serbest bölge uygulaması yoktur. Her ülkenin serbest bölge uygulamaları farklı olabilmektedir. Bölgeden bölgeye farklılıklar gösterse de; AB'deki serbest bölgeler dış ticaret ve gümrük uygulamaları açısından daha az gümrük formalitelerinin uygulandığı yerler olarak görünmekte, serbest bölgelerle ilgili yasal düzenlemeler Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği içerisinde yapılmaktadır.

AB serbest bölgeleri esas olarak stoklama, depolama, paketleme gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Serbest bölgelerde üretim yapılmasının ilave bir avantajı bulunmamaktadır.

AB'de bazı istisna bölgeler dışında serbest bölge kullanıcı ve işletmecilere genel ekonomik politikalar dışında farklı rekabet avantajı sunulmamaktadır. Serbest bölgelere ülke içinde ihtiyaç duyulan girdi ve malların fiyat ve zaman maliyetini en aza indirme görevini yerine getiren bölgeler olarak bakılmaktadır.

AB'deki serbest bölgelerde ağırlıklı olarak ticaret yapılmaktadır ve elde edilen kazanç ve iratlar vergiye tabidir. Bununla birlikte, elde edilen ücret gelirlerine de vergisel bir avantaj sağlanmamaktadır.

Türkiye'deki serbest bölgeler ise vergilendirme açısından kullanıcılara ve çalışanlara çok geniş avantajlar sunmakta ve özellikle bu yönüyle AB tarafından rekabeti bozduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Türkiye'nin 1996 yılından bu yana Gümrük Birliği içerisinde olması, Türkiye açısından serbest bölgeler konusunu daha karmaşık bir hale getirmektedir. Çünkü, diğer katılım sürecindeki ülkelerin aksine Türkiye, AB üyesi olmadan Gümrük Birliği Anlaşması'na katılarak, AB'nin gümrük sınırları içerisinde yer almıştır.

Birliğin en dıştaki bölgeleri olarak kabul edilen serbest bölgeler için uygulanan muafiyetlerin Türkiye serbest bölgeleri için de uygulanabilirliği tartışılabilir bir konuyu oluşturmaktadır. Birlik mevzuatı incelendiğinde, Birliğin serbest bölgeye bakışının tüm

kullanıcılara aynı standart ve basitleştirilmiş formalitelerin uygulanması olduğu görülmektedir. Prensip olarak, serbest bölge kullanıcılarına topluluğun genel politikalarından farklı bir avantaj sunmamaktadır ki bu yönüyle de Türkiye'nin AB mevzuatına uyum sağlaması kaçınılmaz görünmektedir. Söz konusu uyumlar gerçekleştirilirse, bu şüphesiz Türkiye'nin lehine sonuçlar doğuracaktır.

AB üyeliği sürecindeki diğer ülkelerde de benzer sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, aday ülkelerin serbest bölgelerden kolaylıkla vazgeçmesi de söz konusu değildir. Diğer yandan, hem oldukça yaygın serbest bölge uygulamalarına sahip olan ve hem de bir bölgesel birleşme hareketine katılacak veya katılmış olan ülkelerin iki farklı uygulamayı entegre etmeleri oldukça zor görünmektedir.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki; Avrupa Birliği'ne üyeliğin netleşmesi sonucunda , üye ülkelere verilecek mali yardımlar ve ortak pazara girmenin sağlayacağı ekonomik avantajlar üye ülkelerin ekonomik koşullarını zamanla iyileştirecektir. Bu ekonomik iyileşmeler de aday ülkelerdeki serbest bölgelerin ulusal ekonomi açısından önemini azaltacak ve zamanla sayıları düşecek ve belki de uygulamadan kalkacaklardır.

Dünya Ticaret Örgütü kapsamında varılan anlaşmalar ve coğrafi temele dayanan entegrasyonlar da ülkelerin bağımsız olarak ekonomik politika oluşturmalarını giderek daha zor bir hale getirmektedir.

Ayrıca, küreselleşme ve ticari serbestleşme olgusu, ülkelerin serbest bölge gibi korumacılık dönemlerinden gelen uygulamalarını olumsuz yönde etkileyecektir. Dünya üzerinde sınırlar ortadan kalktıkça, serbest bölgelerin de zamanla önemi azalacaktır. Küreselleşmenin mallar ve hizmetler açısından ulusal sınırları kaldırması, ülkelerin serbest ticaret rejimlerini benimsemesi ve Dünya Ticaret Örgütü kuralları gereği daha liberal ekonomik politikalar uygulaması uzun dönemde SB'lerin yabancı sermaye çekme, ihracatı artırma, teknoloji transferi sağlama ve istihdam yaratma amacıyla oluşturulmasındaki önemini azaltacaktır

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

ALPAR Cem, “Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma”, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980

BAĞRIAÇIK Atilla, ”Türkiye’de Belgelerle Uygulamalı Serbest Bölgeler ve Avantajları” , İstanbul : Bilim Teknik Yayınevi, 1999

BERKSOY Taner, “Azgelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme”, İstanbul: Belge Yayınları, 1982

BOLIN Richard L., “Free Zones in the New Europe” , U.S.A. : A Publication of the Flagstaff Institute, 1993

ERDOĞAN Engin , ENER Meliha ,”Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler” , , Ankara : Nobel Yayın Dağıtım, 2005

ERTÜRK Emin, “Uluslar arası İktisat” ,Bursa:Alfa Yayınları, 2001

FRÖBEL Folker, HEINCRICHS Jürgen , KREYE Otto, ,”Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler”, İstanbul: Belge Yayınları,1982

GÜNER Sedat, “Serbest Bölgeler”, İzmir: Anadolu Matbaacılık,1995

İNCEKARA Ahmet, “ Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Uygulaması ve Mevzuatı” , İstanbul: Temel Yayınevi, 1986

ÖZDOĞAN F. Bahar, ”Serbest Bölgeler”,Ankara: Siyasal Kitabevi ,2006

REÇBER Kamuran ,”Avrupa Birliği Mevzuatı”, Bursa: Alfa Aktüel,2005

SEYİDOĞLU Halil,“Uluslar arası İktisat” , İstanbul: Güzem Yayınları, 1999

TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, “Dünyada ve Türkiye’de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuşu ve Dönüşümü”, Ankara: Yurt Yayınları ,1987

TOBB, “Türk Vergi Sistemi-Sorunlar,Çözüm Önerileri-Serbest Bölgeler, Off Shore Faaliyetler ve Vergi Cennetlerinin Türk Vergi Sistemine Etkileri”, İstanbul: TOBB Yayını,2002

TOROSLU M. Vefa, “Serbest Bölgeler”, İstanbul: Beta Yayınları,2000

TUNCER Selahattin, , “ Türkiye’de Serbest Bölgelerin Geleceği” , İstanbul: İktisadi Araştırma Vakfı, No:143, 1998

MAKALELER

AKAT Ömer, “İhracat İçin Üretim Bölgeleri”, Uludağ Üniversitesi, İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Bursa, Kasım 1983

AKÇA Yüksel, “ Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları” , <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/serbestb.htm>, 10.02.2006

AKYÜREK Engin, “Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölge Tanımı”, İTO Ekonomi Yayınları Dizisi, No:14, Ekim 1983

DOĞAN Mehmet Ali, ”Serbest Bölgeler”, Ekonomik Forum Dergisi, TOBB Aylık Yayını, Temmuz 2003

ERÇAKAR Mehmet Emin, “Serbest Bölgeler Teorik Yaklaşım”, İş Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,Cilt 6,Sayı 1,2004

HEPAKTAN C. Erdem, ÇIBANT Coşkun, “ Gümrük Birliği Sürecinde Serbest Bölgelerimizin Dış Ticaretimizdeki Yeri, Celal Bayar Üniversitesi,Yönetim ve Ekonomi Dergisi,sayı 6,2000

KAVRUK Bekir, ”Serbest Bölgeler Neden Gelişmiyor?” , Made in Turkey Dış Ticaret Dergisi, Temmuz Ağustos 2002

KEYDER Çağlar, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Tüccarının Millileşmesi” , ODTÜ Gelişme Dergisi , 1979-1980 Özel Sayısı

KİBRİTÇİOĞLU Aykut, “ Serbest Bölgelerin Olası Makroekonomik Etkileri ve Düşündürdükleri”, Liberal Düşünce ,Bahar 1997

KÖROĞLU Ömer, ”Serbest Bölgelerde Çalışma Hayatı ve İstihdam”,Mercek Dergisi1999,Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayını,Nisan 1999

ÖZÇELİK Meltem, “Dünü, Bugünü ve Geleceği İle Serbest Bölgelerimiz”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ozelsayiekim/meltem.htm>,04.04.2006

ÖZTÜRK Lütfü, ”Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler”,<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/AB.htm>,01.05.2006

PAKDEMİRLİ Ekrem, “Türkiye’de Serbest Bölgeler” , İzmir Ticaret Odası Dergisi, Sayı 3, Mart 1983

PENA F. Lon, ”The Future of the Free Zones of the European Community”, Free Zones in the new Europe, A Publication of Flagstaff Institue, Arizona,1993

SHAERLAECKENS Ingrid, “European Community Legislation On Free Zones”, Free Zones in the new Europe, A Publication of Flagstaff Institute, Arizona,1993

ŞAŞMAZ Bilgehan, “AB-Türkiye Serbest Bölge Uygulamaları ve Gümrük Birliği'nin Serbest Bölgelerimize Olası Etkileri, Ankara: DTM,1995

TUNCER Selahattin, “ Türkiye’de Serbest Bölge”, Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Semineri İçinde, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1982

USLU Kamil, “Bir Serbest Bölgede Üretim ve Tüketim Yerlerinin Belirlenmesinin Teorik Analizi” , Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi,Sayı 3,1986

YAVAŞ Soner, “Serbest Bölgeler”, Türk Hukuk Sitesi, www.turkhukuk sitesi.com,10.02.2006

İNTERNET KAYNAKLARI:

Avrupa Serbest Bölgesi Web Sitesi,
http://www.asb.com.tr/tr_asb_istatistiki_veriler.asp, 16.03.2006

Avrupa Serbest Bölgesi Web Sitesi,
<http://www.asb.com.tr/sss007.html>,19.03.2006

Bordeaux Serbest Limanı, <http://www.bordeaux-port.fr/gb/simplanter/simplanter.asp> , 16.07.2006

Bursa Serbest Bölgesi İnternet Sitesi, <http://www.buseb.com/tr/ticaret.htm>, 18.03.2006

Devlet İstatistik Enstitüsü Web Sitesi,
<http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/gumruk.html> , 03.09.2006

Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/SB/Atinterb.htm>, 16.03.2006

Ege Serbest Bölgesi Web Sitesi,
http://www.esbas.com.tr/newwebsiteworks/webcalismalari/esbas_history-tr.html, 26.03.2006

Gaziantep Serbest Bölgesi Web Sitesi, http://www.freezone-antep.gov.tr/kurulus_esas.htm, 28.03.2006

Hazine Müsteşarlığı Web Sitesi,
http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/dyyvb_tablolar_haziran2006.xls, 30.08.2006

İhracat Dünyası,<http://www.ihracatdunyasi.com/tubitak.html>,13.03.2006
İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi,
<http://www.isbi.com.tr/ie6/istatistiklertr.asp>,19.03.2006
İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi,
<http://www.isbi.com.tr/ie6/istatistiklertr.asp>,19.03.2006
Kayseri Serbest Bölgesi,
<http://www.kayser.com.tr/detay.php?lang=tr&sayfa=1&det=2>, 23.04.2006
Maderia Serbest Bölgesi Web Sitesi,<http://dixcart.com/locations-maderia-freetradezone.cfm>, 16.03.2005
Mardin Serbest Bölgesi,
<http://www.masbas.com/firserbestbolge.htm>,19.03.2006
Mersin Serbest Bölgesi,<http://www.mesbas.com.tr/>, 24.03.2006
ReferansGazetesi,
http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=7547,21.04.2006.
Shannon Serbest Bölgesi Web Sitesi, www.shannon.ireland.com , 04.01.2007
T.C.TrabzonValiliği, http://www.trabzon.gov.tr/s_i/sanayi_serbestbolge.aspx,23.05.2006
Turkey Interactive Cd-Rom,
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/turkey2005/content/turkey/282-283.htm>,30.08.2006.<http://www.tax-news.com>, 15.03.2005
Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=331>, 20.06.2006

BÜLTEN ve RAPORLAR:

“Commission of the European Communities” ,2002:120
“Çek Cumhuriyeti’nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İlişkileri” ,http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/CEK/2005_Yili_Raporu.doc,
16.07.2006
“Danimarka Ülke Bülteni” ,Aralık
2005,<http://www.deik.org.tr/bultenler/2006130162721Danimarka-Aralik2005.pdf>,
16.07.2006
Dış Ticaret Müsteşarlığı, Hamburg 2002 Yılı Raporu,
<http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/alm/alm-rap-dig-yi2-ham.doc> , 03.02.2007

FIAS, Uluslar arası Finans Kurulu ve Dünya Bankası'nın Ortak Bir Teşebbüsü Olan Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisi (IFC) Tarafından Hazırlanan Türkiye Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Ortamı Analizi ve Yatırımın Önündeki İdari Engeller Raporu , Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2001

“Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri”, Nisan 2006, Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SF/2006%20Yillik%20Rapor%20-%20M.H.M..doc>, 16.07.2006 “2005 İrlanda Ülke Raporu”,

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006 İrlanda 2005 Ülke Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/EIR/2005%20ulke%20raporu.doc>, 18.06.2006

“İspanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri”, Haziran, 2006 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/E/ulke%20raporu-2005.doc>, 16.07.2006

“Macaristan 2005 Yılı Ülke Raporu”, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/H/2005yilıraporu.doc>, 06.08.06

“Yunanistan Pazara Giriş Raporu”, Mayıs 2002, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/yun/yun-rap-dig-yi2.doc>, 15.07.2006

ARAŞTIRMA ve TEZLER:

AKILLI Mehmet, “ Türkiye’de Serbest Bölge Uygulaması ve Ekonomik Etkileri, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Ankara, 1993

FİDAN Mehmet, “ İktisadi, Hukuki ve Mali Yapısıyla Türkiye’de Serbest Bölgeler ve Kalkınmadaki Yeri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996

KİRAZCIOĞLU Deniz M, “ Tax- Free Zones in the European Community”, y.y., t.y.

ORGAN İbrahim, “Serbest Bölgelerle İlgili Türkiye Uygulamasının Avrupa Birliği'ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003

ÖZTÜRK Lütfü,”Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Serbest Bölge Uygulamaları”<http://www.gumruk.gov.tr/Gumruk/DosyaUpload/ab/tezler/SERBESTBOLGELER.pdf>, 10.02.2006

DİĞER:

DEMİREL Mehmet, “DTM Serbest Bölgeler Genel Müdürü’nün Konuşması”,İktisadi Araştırma Vakfı, No:157,2001

DİRİMTEKİN Halil, “Uluslar arası İlişkiler – Dış Ticaret Ders Notları “ ,Eskişehir İTİA ,1976-1977

“ Free Zones in the New Europe” , A Publication of the Flagstaff Institue, 1993

“Gümrük Birliği’nin Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkilerini İzleme Projesi”, Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr/PROJECTS/GUMRUK/gumruk.html>,03.09.2006.

İstanbul Ticaret Odası Dergisi , Mart 1960.

“Serbest Bölgeler ve Bankacılık” , Garanti Bankası Eğitim Yayınları, Katılımcı Rehberi.

TUNCER Selahattin, “Türkiye’de Serbest Bölge”, Dünyada ve Türkiye’de Serbest Bölgeler Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1982

TÜSİAD Gümrük Birliği Teknik Mevzuat Alt Çalışma Grubu Semineri Toplantısı, 2004, http://www.tusiad.org/haberler/cozumler/gb_mevzuat.pdf, 03.02.2007

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Bursa’da doğdum. İlk ve orta ve öğrenimimi Bursa Altıparmak Fethi Açıncıçek İlköğretim Okulu’nda, lise öğrenimimi ise Bursa Kız Lisesi’nde tamamladım.

2003 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü’nden mezun oldum. Yine 2003 yılında, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Eğitimime başladım.Şubat 2005’de Prof. Dr. Hüseyin Şahin danışmanlığında “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Serbest Bölgeler” konulu bu tez çalışmasına başladım.

Profesyonel iş hayatıma 2004 yılında bir tekstil firmasında Dış Ticaret Sorumlusu olarak başladım. 2005 yılında ise T.Garanti Bankası’nda gişe asistanı olarak çalışmaya başladım. Şu anda Yeniyol Şubesi’nde KOBİ Bankacılığı Müşteri Hizmetleri Temsilcisi olarak meslek hayatımı sürdürüyorum.

Selin YAZICILAR

Şubat 2007